

ODSEVANJA

Koroška,
pomlad-
poletje
2021

117
118

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

7 EUR

118

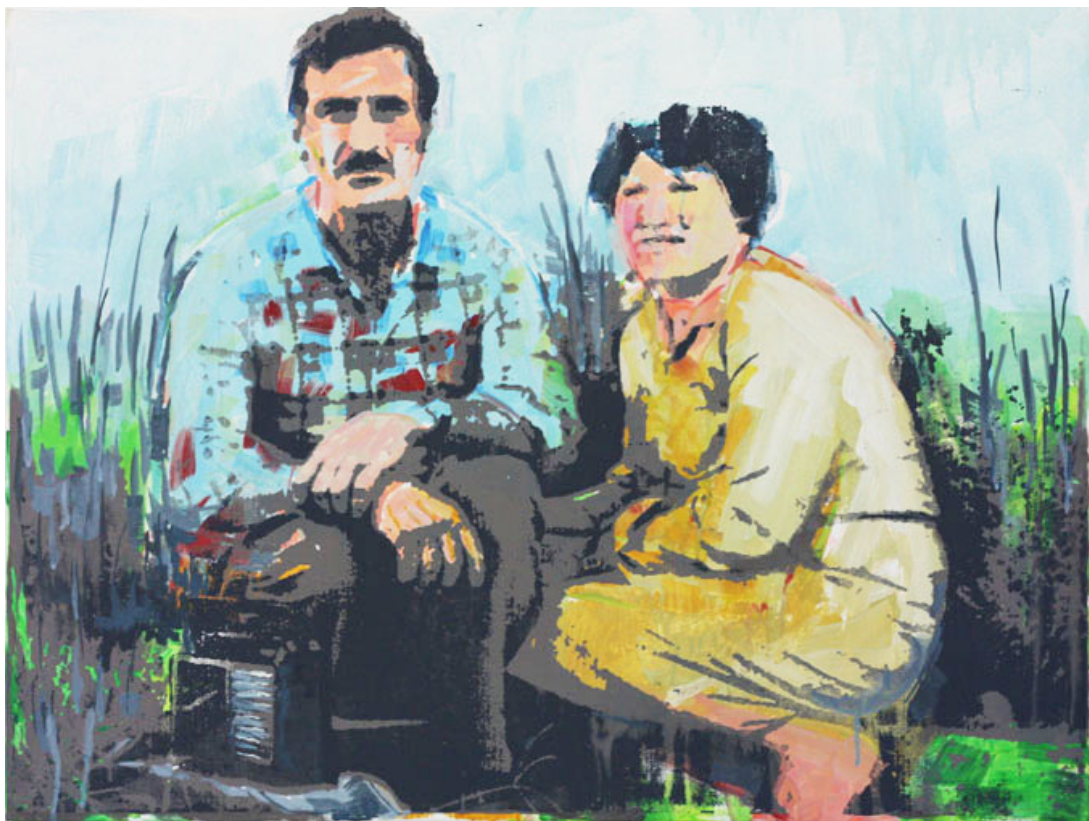

NA PLATNICAH

Naslovnica:
Tjaša Rener,
Najbolj črno črna,
2020,
mešana tehnika,
140 x 180 cm

Tjaša Rener, *Pradedo*, 2011, akril in sitotisk na platno, 70 x 100 cm

Tjaša Rener, *Bica in deda*, 2011, akril in sitotisk na platno, 70 x 100 cm

Kazalo

Andrej Makuc	PABERKI PANDEMIJSKEGA SAMOTARJENJA	4	AFORIZMI
Janez Križan	AFORIZMI	6	
Bernardka			
Petrovič Mager	STRAST SLIKARKE	7	POEZIJA
Živa Škrlovník	POROČILO O NJEJ	8	
Jurij Meh	HOČEŠ?	10	PROZA
Sara Nuša			
Grabner Golob	METULJEV GRABEN	24	
Maša K. Okorn	ENSAIO SOBRE A LISBOA - ESEJ O LIZBONI	26	
Helena Merkač	GUŠTANJ IN KOTLJE SKOZI SREDNJI IN ZGODNJI NOVI VEK Nova knjiga Zgodovinskega društva za Koroško	35	KNJIŽNE OCENE
Mirko Osojnik	PESNIŠKI SVET V ZBIRKI KOROŠCA SRBSKIH KORENIN	36	
Helena Merkač	ODKOROŠKEGA FUŽINARJA DO RAVENSKEGA JEKLARJA	38	
Katarina			
Hergold Germ	VEČPLASTNE PODOBE ŽIVLJENJA NA PLATNIH TJASE RENER	40	LIKOVNA PRILOGA
Tjaša Rener	NOV PRISTOP K TRADICIONALNI LIKOVNI PRAKSI MODERNEGA PORTRETIZMA	48	
KGLU	ZBIRKA V MESTU Razstava likovnih del KGLU na prostem	52	
Blaž Prapótnik	PESEM JE LAHKO NAPISATI ALI PA JE TO NEMOGOČE Andrej Štelcer, umetnik	54	KULTURA
Milan Jánuška	ZGODOVINA SG JAZZ ANSAMBLA	65	
Ajda Prislán	BERNEKERJEVA NAGRADA Kulturno društvo Slovenj Gradec	72	
Ajda Prislán	BERNEKERJEVE PLAKETE	74	
Uredništvo	CERDONIS z malo gotico tudi danes	77	

Andrej Makuc

PABERKI PANDEMIJSKEGA SAMOTARJENJA

LEPOSLOVJE

Milost

V letu in pol se je toliko utrdil, da je lahko prosil stoje. Dotlej le na kolenih.

Izbira

Sprejeti vlogo hrepenečega odrskega psa ali se ves svoj vek bevskajoče zaganjati, a nikoli zalajati.

Obvestilo

Tako se je oklepal življenja, da je morala smrt opraviti oklice trikrat.

Narciska

Prav poznata se ji tista dva meseca in pol, kolikor je starejša od mene.

Čas

Prestavili smo ure – in glej čudo, 27. t. m. je bilo na svetu zla za uro manj. Odpravljeno bo, ko bomo dneve skrajšali za 24 ur.

DDV

Resničnost je stanje po poravnanih dajavah na sanje.

Leta

Moram paziti, zakaj vse pogosteje se zalotim pri kakšni storjeni hudobiji. V preveliki doslednosti bi znal še samemu sebi prizadeti kaj hudega.

Premetenost

Naučiti nekoga brati, ne pa prebranega tudi razumeti.

Dobrodelnost

Karitativnost je prevečkrat odpustek in potuha podivjani grabežljivosti.

Nadutost

Brezprizivno je vztrajal, da senca ne pada prav, da je v zmoti.

Obup

Za mano je bila strašna noč. Sanjal sem se takšnega, kot me vidijo drugi.

Dognanje

Bil je prepričan, da misel naredi večjo glavo, toda do konca izobraževanja mu je opazno zrasel samo vamp.

Pedagog

Ves delovni vek si je želel, da bi ga kdo prepoznal za učitelja, pa je prilezel le od socialističnega tovariša do neoliberalnega profesorja.

Učitelj

Plemeniti žrtvujoči se ponavljalec, ki zmore z vsako novo generacijo na nulto staro pozicijo.

Carpe diem

- Koga le lovimo, da tako dirjamo?
- Sebe, zakaj vredno se je zgoniti do smrti.

Tao

Pri izbiri nadaljnjih korakov je odločilno, ali se med uporabo pretrga toaletni papir ali pa toaletni robec.

Evolucija

Rovtarji so hribovja poselili v begu pred agresivnimi poseljevalci.

Partizani so se v odročni svet umaknili pred nacifašisti.

Gorce so s cestnega kolesarjenja v planine pregnali avtomobilisti.

Noetovci čakajo na gorski eksodus na rovaš podnebne kataklizme.

Razsvetlitev

O, moj bog, ti mi pomagaj!

V pripročnji najvišjemu je okrenil glavo vznak ter ugledal ... samega sebe, zakaj stal je pod strešnim oknom.

Avtarkija

Preštudiral sem tri knjige napotil za duhovno rast. Po prvi sem se razvezal, po drugi prekinil redno delovno razmerje, po tretji sem postal sam svoj pogodbeni partner.

SmeH

Humor je najžlahtnejši način z boganja z življenjskim porazom.

Uspeh

Odličnjake želijo starši, povprečne življenje, mejne učitelj za osmislitev svojega poslanstva.

Cinik

Človek, ki detektira problem, za nastalo stanje krivi druge, rešitve pa ne pozna. In se ob tem strašno zabava.

Istorečje

Zelo malo lepih žensk je tudi srečnih. Zelo malo srečnih žensk je tudi lepih.

Sta gornji povedi tautološki?

Kislo grozdje

Kakšna sreča, da nisem angleška kraljica. Oropan bi bil za užitek, ko lahko po kosilu iz skodele za solato popiješ ostanek olja, kisa in česna.

Izbira

Hvala naravi, da človek ne zna ukazovati svojim sanjam, zakaj če bi bilo to mogoče, kdo bi še sploh bil buden?

Milost

Življenje je bilo z menoj prizanesljivo: poskrbelo je, da mi ni bilo treba biti zakatedrnik samemu sebi.

Cigan

Na sončni strani Alp statistično preverjeno za najbolj nesprijemljivega soseda velja Rom.

Fusnota: Beseda rom pomeni človek.

Človek

Brezsrčnost ni bila nikoli žrtev angine pektoris.

Sizif

Kolesar je popolni samoučitelj. Med vožnjo navzdol skuša razviti čim večjo hitrost, da bi bil čim prej pred novo muko porivanja navzgor.

Veter

Če si na kolesu v brezvetrju in ti ne piha v prsi, pomeni, da stojiš.

Svoboda

Človeški povodec je znanje – manj ko ga je, učinkovitejši je mainstream.

Izplen

Več je vredna vizija, ki se ne uresniči, kot ona, ki je sploh ni.

Limit

Čakaj me od treh do sedmih. Obljubim ti, da bom točna.

Razvoj

Nekaj se pripravlja: moški se vse pogosteje golijo zgoraj, ženske pa razdlačujejo spodaj.

Drža

Ženska se vzpostavi z botoksom, moški z viagro.

Maneža

Zdaj, ko sva eden pri drugem uspešno zaključila z vlogama cirkuškega dreserja in zveri, ni nobenega umnega razloga, da se razideva. Čemu z novim partnerjem še enkrat skozi vso torturo.

Orgazem

Pisateljski najpogostejši se zgodijo za pisalno mizo. S prsti na tipkovnici.

Najdaljši rok trajanja imajo tisti s pisalom, čopičem, inštrumentom, telesom, mikrofonom, glino ... v rokah.

Janez Križan

Aforizmi

LEPOSLOVJE

- *Ker se vedno bolj poznamo, se vedno bolj ne poznamo.*
- *Mislím, torej ne smem.*
- *Ne veliko vedeti, ampak bistveno povedati.*
- *Vse se plača, le neumnost je še vedno zastoj.*
- *Veliko poklicanih, malo izdelanih.*
- *Kdor čaka, ga pričakajo.*
- *Ni pomembno ime, važno je, kdo ga izgovarja.*
- *Plave oči ima, pa je tako črnogled.*
- *Dolgo sem se najbolj bal zveri, zdaj človeka.*
- *Tako je bil brezobrazen, da je bil nazadnje brez obraza.*
- *Iz nevednosti se rodi črednost.*
- *Nekaj je gotovo, a zdaj so negotovi časi.*
- *Zaradi silne zaslepljenosti je zataval v slepo ulico.*
- *Vse se vrti, zvrtil se tudi v glavah ljudi.*
- *Vse je zavozil, zvozil pa je sijajno.*
- *Bog, koliko je malih bogov.*
- *Ni vsako teslo kar Nikola Tesla.*
- *Vsi za enega, enemu vse.*

Tjaša Rener, iz serije *Muze: Toni*, 2019, mešana tehnika, papir, 30 x 21 cm

Bernardka Petrovič Mager

STRAST SLIKARKE

STRAST SLIKARKE

*zasanjanost poljan
regratove lučke čakajo veter
vdanost neveste
mrežnica poskakuje v odsevih
prvorojenka hoče v življenje
v svet
nebo je meja*

*prevroče sonce v viharju
izžari pozlato
razlije gorja v črno
slovo v rdeče*

*ples prvih snežink
bela pokriva sanje
ne za vedno*

KAKŠNE BARVE SI

*kakšne barve si
misel
jutro
obraz
čustvo
kakšne barve si
rutina v jutru
rutina v dnevu
rutina v večeru
kakšne barve si
sprehod misli
sprehod čustev
sprehod sebe samega
kakšne barve sem
danes brezizrazne
brezpomembne zame
brezpomembne zate
vse barve
zlite v trenutek*

ZAKAJ

*zakaj se mora naroditi
da je drugemu lepo
zakaj se mora zaigrati
da je drugemu lepo
zakaj se mora predati
da je drugemu lepo
zakaj se mora nagarati
da je drugemu lepo
zakaj se mora umakniti
da je drugemu lepo
zakaj se mora ubiti
da je drugemu lepo
rojstvo je cvet
smrt je beg
neizbežna*

IGLA

*šiva noč
v lesket pogleda dan
življenja ne moreš zapreti
vedno najde pot do tebe in mene
iščeva vedrost duha
v zaobzorju noči
v zaobzorju moči dneva
igla išče naju
ker ima zašite oči*

POLŽ

*lezeš lezeš lezeš
neslišno
sam s seboj
zatopljen
molčiš
ko se te dotaknem
zlezeš vase
globoko v svojo belo hiško
nočeš
da si*

Živa Škrlovník

POROČILO O NJEJ

LEPOSLOVJE

IN TAKO LEŽIM

*In tako ležim v kadi
polni mlačne vode
čisto pri miru sem
in oljnate kapljice oblizujejo
temno kožo v mleku
skozi strešno okno pada
prepozen sončni žarek
in ura je pet in zima je
v dnevni sobi Hope Sandoval
resignirano razlaga
kako si prah
in tja se povrneš
in misel me prelisiči
- zakaj, upiram se ji -
misel, kako bi bilo
ko bi umrli vsi
mama in oče
in brat in svakinja in nečak
in ded in tete in strici
in bi se pristanišče spraznilo
in nikjer več nikogar
in sama ostanem
bi preživela
ali bi me bilo konec
ko bi bilo konec mojih korenin
lahko človek brez korenin
preživi
uživa
ko mu mlačna voda obdaja stegna in prsi in dlani
ko se postarano jesensko sonce trudi z dnevom
je Zemlja lažja, ko je konec človeka*

ZADNJI KRAJEC

*Mokre polmesece las
pestuješ v dlaneh,
težke kot slovo,
ki utripa na najini koži.
Izvabil si hudiča na plano
in glej, kaznuje te za nepremišljeno,
za neizrečeno, za nedoživeto.
Divjina je vsa prepravljena z nama,
ti pa se delaš, kot da me samo opazuješ -
že davno si prestopil mejo,
ki sem ti jo začrtala,
pa tudi tisto, ki si jo začrtal sebi -
in nič mi ni prav, da je zadnjič,
a kdo ve od kod se je prebil
moj preživetveni nagon in
oprosti, žanješ, kar si sejal.
Odpotuj in se ne oziraj,
pa naj bo, kar ima biti,
poskrbela bova pač vsak zase,
vsak za svojo čredo,
za svojo ogrado,
za svoje ognjišče,
pomila bova vsak svoja okna
in pod
krinko vsega tega, kar govoričiva
in šepetava in oznanjava,
je ta divjina, ki je prepravljena z nama,
najina čreda, na silo razpuščena,
se bo izgubila nekje med planjavami
in gozdom in nikoli več,
prav zares nikoli več
je ne bova polovila na kup.
Potežkaj zadnji krajec mojih las
v svojih dlaneh -*

POROČILO O NJEJ

*Teman grmič gladak.
Večkrat ona hoče.
In ob slovesu joče,
saj tega res ne zmore vsak.*

*Rešen spon jo gleda,
ko zdrami se iz sna,
od ljubezni vlažna.
In zadnjica je bleda,
ko napne se vsa;
pomembna je in važna.*

GOSLI TIŠINE

*Kdo gode na gosli tišine
v noči, ki dvakrat potrka,
preden te vsega posrka,
da buden ležiš in ne mine
in dosti imaš te tišine,
a v dolgih minutah pred spanjem
prepôji telo si z garanjem,
da oči so odprte, na preži,
tiho, pri miru léži
in čakaj, da mine spontano,
da zora zašije ti rano,
da svetlo zacéli ti solze,
da samo od sebe premine,
da ura prežene skomine,
meša se ti od bolečine,
tvoja roža ima odprte cvetove,
v njej najdeš premnoge svetove,
predaleč, globoko so vtكاني
in spanec še vedno se brani
in kakor da tujec si sebi*

- *prav vse diši mi po tebi -
pobrani so kosci razbiti,
s šivanko greš rano zašiti
in buden ležiš in ne mine
in dosti imaš te bližine
v noči, ki dvakrat potrka,
ko godejo gosli tišine.*

KRESNA NOČ

*Luči nebroj nad nami danes.
Mehka temota enega večera.
Svetlost iz zvezd in lun in kresnic
odsev v kozarcih rosnih slika.*

*Pa tudi če tako me vnema,
kar pride še, ne zvem to noč.
Življenje je potep.
In ko daš vse proč,
kar pika, porečeš:
ne, ni še moj pogreb.*

STARKA IN POLŽ

*Sedim v stolu in se kisam.
Nikakor noče priti, pesem.
In ta vsenavzoča ihta,
kakor bi mi ure štela ...
ure, ki so še ostale,
da dokončam, kar sem začela.*

*Nocoj pa sploh je težje -
nekaj črnega se vije
od srca do prstov in še nižje.
Če vstanem, tvegam, da ne pride,
če obsedim s praznino, tvegam -
kaj, če zgornje?*

*Vse to vzdolž možganov leze,
kot sluzast, len in ne prav bister,
kot listje rjav ta polž odvraten.
Proč z njim! Hudo mi je, ko tu je.
Ta smrad zagaten ...*

*In ko takole v stolu kinkam,
iznenada se ideja sproži.
Kot šibka starka je, ta misel,
in če nemudoma ne dam ji jesti,
bo konec z njo in s tem povesti.*

DEKRET

*Prispel je dekret.
Izseliti se moraš iz mojega srca,
če ne, bo nastal kak sonet.*

Hočeš?

LEPOSLOVJE

Na moji terasi se lahko pogled obesi med krošnje le v dveh smereh: v južni smeri se vesoljske daljave lesketajo ob jasnih nočeh med listi hrasta, zažrtega v breg struge bližnjega potoka, na zahodu pa osamela bora kljubujeta na oddaljeni vzpetini vsem, ki jih nespamet današnjih dni sili v nerazumno poseganje tja, kjer jim ni mesto, v naravni red. Čez dan nista opazna, saj se skrivata med vrhovi dreves gozdov v ozadju pobočij, ki mojo dolino čuvajo pred bruhanjem iz ogromne termoelektrarne.

Sedenje na terasi v poletnih nočeh visokega neba, kičasto polnega utrinkov, zvezdnih pobliskov in nevsiljivih šumov potoka, oglašanja nenadoma zbujenih živali, zamolklega krika pravkar odvetega življenja nekje med travami, globoko v gozdu ali vzniklega le v sproščenosti uma, je privilegij in nič drugega.

Fika

»Aaah! ... Ejej, khmkhm ... Uuuuh!«

Uživanje v nočnem nebu je zmotilo jamranje, odkašljevanje in *sknecanje* neznanega moškega glasu. *Fak*, kdo se klati po mojem dvorišču!?

»Alo, kdo je?«

Nič. Preklejem svoje zabrazgotinjene bobniče, ki že zdavnaj niso več zmožni čemu natanko prisluhniti.

»Oglasi se, da ti ne pridem matere *jebat* tja dol, *majmun* brezobrazni!«

Neznanega vsiljivca je najbrž malo zaskrbelo moje robantenje in škripanje podnic pod mojo težo.

»Samo usedel sem se, gospod.«

Moški glas, bariton, ki ga vleče k basu, pa nekaj topline v ozadju sta razkadila mojo jezo nad prekinjenim uživanjem in mi dala občutek, da je nekdo po *glupem* našel pot do mene.

Stari, *jebes* mi vse, če *bumbar* pred hišo ni črnc. Pred oči mi je prišel Morgan Freeman iz nekega filma, katerega naslov sem pozabil, vem le, da je stari v filmu nosil klobuk. Odklenil sem vrata in na klopi, ki sem jo ob steni pustil pred leti samo zato, ker je nisem imel kam dati in je pač tam ostala, bolj kot ne vsem napoti, je sedel (kakšno razočaranje) tip mojih let, nevpadljiv kot golf dvojka v Bosni. Sicer ga nisem takoj zavohal, ampak človek mi je zasmrdel na prvi vtis. Od njega je zavel nedoločen vonj starih pijancev, ki so že zdavnaj zasedli svoja mesta na vaškem pokopališču, tista trpka mešanica švica,

zažrtega vonja starih Filter 57 in turbo močnega tropinovca, poplaknjene s *potegnjenim* jabolčnikom. Zalizci, nekoč popularni *zulufi*, so na njegovem povprečnem *ksihitu* delovali enostavno *glupo*. In, stari, tip si je barval lase. Halo!? Ni kaj, čudovit konec dneva. Na dvorišče se mi je priklatil klošar. Bolj ko sem ga gledal, manj možnosti sem imel za dobro voljo. Če jaz tipa ne poznam, je zagotovo doma najmanj trideset kilometrov vstran.

»Saj, jaz bom kar šel.«

Kam boš šel, *siroče*, če ne veš, kje si? Mrzlično premlevam. Pri meni ne bo ostal, definitivno. Ni šans! (V mislih se nasmehnem sam sebi. Pravi Slovenec, *zafukan*, brezdušen, *smotan*.)

»Ka bi rad. *Nucaš* kej?«

Moj zaščitni znak - s tujci in v nenavadnih okoliščinah preklopim na domač dialekt. Nič. Tišina. Stari, cepec me je gledal, kot da sem jaz na njegovem dvorišču, ne on na mojem. Čez čas se je nasmehnil. Noro, totalen angleški nasmeh - zgornji dvojki malo naprej, sekalca navznoter, spodnji zobje dolgi kot pri nutriji, nedoločno rumene barve.

»Kako ti je ime?«

Spet nasmeh.

»Od kod si?«

Ustnice so se mu skrivile v grimaso, kot da ga je že kdaj kap užgala po spodnji čeljusti.

»Ne boš razumel.«

Bom, pomislim - ko te bom usekal po murki, bom izvedel, od kod si, ker mi bodo povedali *policaji*, preden bodo mene vlekli.

»Jaz mogoče res ne bom razumel. Ti pa lahko verjameš, če ne moreš razumeti, da bova hitro zaključila najino druženje. Lepo se poberi z mojega dvorišča in če imaš kaj pameti, se ne bova več videla.«

Neznanec je vstal s klopi in se rahlo stokajoče vzravnal. Drobna postava, levo rame povešeno, brez riti, šaka *jada*, bi rekel tipičen *rakijaš*. Šele takrat sem videl njegov pogled - prazen, brez izraza, šarenice tiste rjave barve, ki jih imajo opice. Nobene iskre, čustva, ničesar, le neka vznemirjujoča praznota, kot da gledam v vodnjak. »Klical si me, nekoč. Danes sem tu. Zmagovalec sem, lahko mi rečeš Viktor.« Kljubovanje imam v krvi.

»Če ti lahko rečem, ti pa bom. Noben Viktor nisi, zame boš teh par sekund Fika, potem pa se bodo najine poti razšle, drago tebi ali ne.«

»Fika. Všeč mi je. Lahko mi rečeš Fika.«

Čez skrivenčeno spodnjo ustnico se mu je izoblikoval poskus nasmeška. Kot da je sédel z golo ritjo na vroč špohert. Naenkrat me je spretletelo. Tip ni govoril v nobenem dialektu, pa tudi pravilne slovenščine ne. Zalotil sem se, da nisem vedel, v katerem jeziku me je nagovarjal, čeprav sem razumel vsako besedo. Kljub nelagodju, ker se je iznenada pojavil v mojem življenju, mi neznanec ni bil ne tuj, tudi ne priskuten, a ni me vleklo k njemu. Šajs, z nobeno besedo ga nisem mogel opredeliti.

»Kaj te muči?«

»Nič, pravzaprav. Bi me kaj moralo?«

»Ah, kaj bi dal, da bi končno le srečal nekoga, ki ga nič ne muči.«

Ošinil me je s svojimi rjavimi očmi, polnimi praznine, globokega niča. Saj res. Me kaj muči? Mater, ali me res kaj muči? Glava se mi je naenkrat izpraznila, takoj nato pa napolnila z neko rožnato meglo. *Smotanemu* tujcu nisem zmožel, nisem znal odgovoriti na vprašanje. Jezik mi je kar nekako otekel. Ali tako izgleda, ko te žvajzne kap? Mene ne bo *jebal* nekdo z angleškimi zobmi!

»Stari, hočeš izvedeti, kaj me muči? Hočeš!?!«

»Pravzaprav ne. Človeških muk sem naveličan. Nič novega ne izvem. Razen, če TI hočeš povedati. Hočeš!?!«

Sunkovito sem ugotovil, da me vendarle nekaj muči. Tista prekleta čelada pobarvanih las na črepinji neznanca. Tip bi moral nositi klobuk Morgana Freemana, da bi *zulufi* dali *glupemu ksihtu* malo soka, krvi v lica, guba vzdolž stika obrvi bi mu dala vtis, da je *zajeban* ... Mater je *nikakav*, zblojeno vodén s tisto pobarvano skledo. S klobukom na glavi bi mu spregledal povešeno rame in dolgo sivo dlako na jabolku, adamovem. Živce mi bo požrl, kako nemarno na kup nametan mi kljubuje. Meni!

»Fika, ti lahko prinesem *fotrov* klobuk?«

Na omari namreč hranim staro pokrivalo s petelinjim peresom, spomin na gospoda, ki je kamnu, lesu, strelji z neba kljuboval z debelimi zapestji, čokatimi prsti in mišičastimi podlahtmi, prepredenimi z za prst debelimi venami. Naj si posadi *klafeto* na *tintaro*, potem mi bo odgovoril, zakaj trmastemu starcu mehka voda izpod Plešivca ni godila v svojem divjem plesu mimo njegovega porušenega mostu. Imam jaz več zakajev kot kvartopirec trikov, več vrzeli med odgovori, kot je lukenj v tvojih piškavih čekanih.

»Fika, hočeš klobuk?«

»Kaj mi bo?«

Naj mu povem, da ga želim narediti moje-mu okusu sprejemljivega? Eeee, ne. *Ko ga jebes*: kakršen je prišel pod mojo teraso, takšen bo tudi

odšel. *But!* Fika ne ve, kaj je klobuk. Čudno, ampak res ne ve.

»Bi dal kaj na glavo, da pokriješ svojo ... *glupo* frizuro? Pokrivalo?«

»Prosim, že dolgo iščem kaj primernega, da me malo zaščiti. Nisem namreč vaju biti dolgo zunaj. S tem bi me res osrečil. Hočeš?«

»Počakaj me, pridem takoj. Aja, hočem.«

Spotikaje po stopnicah (luči nisem hotel prižigati) sem prišel v stanovanje. Senzorske luči so me vodile po hodniku, v spalnici pa sem na slepo natipal skoraj pozabljeno pokrivalo, usekal s palcem v odlepljeno letev na omari ... Ubil ga bom! Če sem *fasal* črnico na nohtu, mu zlomim vrat in ga *fuknem* v potok, naj ga nese v *pizdo materino* nizvodno. Kurba!

Senzor na hodniku mi je pomagal do svetlobe. Kaj pa drugega! Koža mi visi vstran, kri pa teče in tvori kot žnoder gost potoček. Zasal sem pol kopalnice, da sem našel gazo in *flajšter*, preklel sebe in Fikana, *majmuna košeglavega*. (Kadar *popizdim*, padem v narečje. Znano?) Rabljeno brisačo porabim za čiščenje ploščic v kopalnici in na hodniku, narobe nadenem *jebeni* klobuk in bebasto skakljaje prečim kuhinjo do vrat, ki vodijo na stopnišče, ko zaslišim:

»Khm.«

Vdihni, globoko. Še! Baraba pritepena je na terasi. Moji!

»Kaj kašljaš, kdo ti je dovolil priti gor?«

»Ni te bilo, sem mislil, da me čakaš, da pridem po pokrivalo. Naj grem? Hočeš?«

Spet nelagodje. Kar naprej si podajava ta *glupi* hočeš.

»Na klafeto. *Probaj* postati *déd*.«

Spet pogled praznih barv. Ne pozna ga! Nabil si ga je narobe, čeprav ves čas najinega kratkega druženja ni dajal vtisa, da je *blesav*. Čuden? Da. *Blesav*? Ne. Ah, mene je oponašal. Obrnil sem mu pokrivalo na temenu in tip je postal podoben Morganu Freemanu. *Malo morgen!* Prej koči strica Toma, pokriti s kanto jupola. Imam ga! Prav tako mi deluje kot ... eh, ne. Fika ni nikomur podoben, s klobukom je vsaj pogojno užiten, ker ne vidim več cele frizure.

Temo kasnega večera je zmotilo zvonjenje iz bližnjega cerkvenega turna. Fika me je *zjebal* pri mojem tihem ritualu. Uživam namreč v spokojnosti večera v moji vasi, ko v somraku nežen ropot cerkvenega piskra vošči lahko noč tudi meni, zapriseženemu ateistu, ki posluša ta vdor v spokojnost večerne narave.

»Kdo igra?«

Je *blesav*? Potrjeno.

»Bog si budilko štela na devet zjutraj, bil je prehiter, pa ruži zdaj na večer.«

Glup poskus šale je naletel na nemo vpra-

šanje, o čem govorim. Spet mu nekaj ni jasno. Poskusim obrniti pogovor v drugo, zame manj neugodno smer.

»Ti je klobuk, eh, pokrivalo, všeč?«

»Ne vem, zakaj mi mora biti všeč? Saj si mi ga ti ponudil, nisem ga kupil niti prosil zanj.«

»Si ti požrl kaj takega, da ti na filozofiranje udari?«

Fika je počasi snel klobuk z obema rokama in ga spoštljivo odložil na mizo.

»Tega hrupa, ki mi je pravzaprav všeč, še nisem kdaj slišal, zato sem te vprašal. Nisem od tod in od zdaj, zato mi je marsikaj čudno in tuje.«

Vstal je, z desnico napravil čuden gib, kot da z roke otresa nekaj lepljivega, nato pa se je spustil po stopnicah v vežo, neslišno odprl vrata in odšel v temo.

Na terasi sem ostal sam z vprašanjem, ki mi je blodilo po glavi:

»Kje je tip dobil take sandale?«

Odšepal sem za njim. Ko sem prišel na dvorišče, me je poklicala moja nemška ovčarka. Klical sem jo Kuja, čeprav je imela lepo ime. Hej! Kuja je bila ves čas tiho. Njej, ki ji ni ušlo nobeno živo bitje stotine metrov daleč, se ni zdelo vredno *napizditi* neznanca, ki je nepoklican vstopil na najino dvorišče. Njej, ki je skoraj zadavila tipa, ki si je drznil malo *pošnofat* po garaži, medtem ko me je čakal, da pridem iz hiše, njej je bilo vseeno, da je tujec hodil po njenem in mojem dvorišču.

»Kuja, a ti piješ?«

Zvesta žival je sedla in obračala pametno glavo pasje lepote, ne vedoč, kaj mi je v temi, da ji očitam alkohol. (S Kujo sva se pogovarjala in če je kdo kdaj bil potreben takšnega vprašanja, sem bil to jaz.) Ne vem, koliko časa bi se s Kujo še pogovarjala, če ne bi zazvonil moj mobilnik.

»Ej, stari, si videl kakega cepca v mojem šuškvacu, da bi se klatil naokoli?«

To me je motilo na Fikanu! *Majmun* je *spizdil* Šonijev znameniti šuškvac. Uuuu, obesil se bo, če ga ne najde.

»Si nor, kdo bi ruknil tvoje stare *cote*, smrdet mora ...«

Fak! Saj je smrdel, Fika po Šoniju. Njegov smrad je Fika vlekel za sabo. Šoni je namreč nosil vsaj dvajset let turkizni šuškvac.

Kljub permanentnemu alkoholnemu opoju je Šoni veljal za kralja ročnega fuzbala. Trenerko je priigral od nekega Izraelca, ki je bil v spremstvu mladih košarkaric iz Tel Aviva, ki so bile na pripravah v bližnjem mestu. Sumili smo ga, da je pripadnik Mosada, čeprav je bil bolj podoben Bennyju Hillu kot pa kakšnemu *jebenemu* tipu.

Šoni je bil zelo ponosen na trofejo in postala je njegov zaščitni znak.

Poklical sem Kujo, ji dal povohati klobuk in poskusil izslediti nesramnega neznanca. Kuja je potegnila v smeri potoka, na robu struge pa je obstala, dvignila ušesa in ... se zazrla v smeri borovcev, ki kraljujeta nad pogledom na zahod. Povohala je zrak, kihnila, nakar se je vrnila k meni, se vzpela na zadnje tace in mi obliznila presenečen *ksih* tako temeljito, da mi je za trenutek padlo na um, da me *zajebava*. Kuja se ni več zanimala za sled smrduha, ampak je pričela raziskovati živo mejo, kjer se je zadrževal naš jež, ki ji je žrl živce. Ker je Kuja tudi ježa neuspešno iskala, je čez čas sedla poleg mene in čakala, v čuječi strumnosti, na naslednji ukaz.

Malo mi je *dopizdil* nenavaden večer, v palcu mi je kljuvalo, glava pa je bila polna neodgovorjenih vprašanj.

»Kuja! Pazi kočo, spat grem!«

Kuja je zasedla položaj, sam pa sem odkrival nazaj na teraso. Klobuk na mizi me je čakal, čeprav sem nekako perverzno pričakoval, da ga ne bo tam in da se mi bo odpeljalo. Legel sem na ležalnik, se dvakrat ozrl proti borovcema in se izgubil v polsen:

»Čigavo je telo, če ne od tistega, ki v njem biva?« me je vprašala Kuja, mrko gledaje čez rob svoje posode, polne njenih najljubših briketov. Hotel sem odvrniti, da se strinjam z njo, vendar mi besede niso šle z jezika. Strogost njenih jantarnih oči mi je vzela moč govora.

»Čigavo je telo, če ne od tistega, ki v njem biva?« me je vprašal *blentavi* Fika, mrko gledaje izpod narobe obrnjenega klobuka. Hotel sem ga vprašati, če on ve odgovor, vendar mi besede niso šle z jezika. Strogost njegovih mrtvo rjavih oči mi je vzela dar govora.

»Čigavo je telo, če ne od tistega, ki v njem biva?« me je vprašal Šoni, mrko gledaje med vlečenjem hlač svoje šušlave trenirke čez ošpičeno pijansko rit. Strogost njegovih rumenih beločnic ...

Križ! Prekleta hernija in vse *pizdarije*, ki sem jih pobral v življenju. Ves trd sem se zdramil na ležalniku, kjer sem spal ... celo noč. Z vzhoda se je čez vrhove smrek Dobrave, ki mi zakriva pogled na Pohorje, prebil prvi sramežljivi sončni žarek. Suhodolnica je šibala preko praga na sotočju in razbijala jutranjo spokojnost s šumenjem svoje ledeno mrzle vode. Prlek se je *pizdil* v kurniku, srečen, da je preživel še eno noč na varnem pred dihurjem, kuno, kraguljem in Kujo. In pred mano. Pisani petelin, kralj okteta nesnic, je k nam prišel iz Prlekije, kjer so ga *uturili* Šoniju njegovi vinski sorodniki. Šoni je *jerbal* zidanico od bivše babe. Ženska res ni bila. Ne po izgledu

ne po karakterju. Kako je prišla v naše kraje, ne vem. Zabasala je našganega Šonija na veselici in naslednji dan se je Šoni zbudil pokrit s kosmato nogo, polno krčnih žil, in s sčvekano bradavico neznankine dojke v ustih.

»Kdo si?«

»Tvoja baba sen. Pravo si mi, kalejko s tebof živin.«

»OK, če te kdaj zalotim, da kadiš moje čike, te ubijem. Gut?«

Šoni je en teden *pucal* sekrete na Klopinskem in se je imel za zdomca povratnika. Rad je uporabil kako nemško besedo, ki ni bila nujno nemška, še posebej, ko je bil v neprijetnem položaju.

Šoni in baba sta živela skupaj dve leti in sedem dni, nakar mu je *njegova baba* rekla le: »Gren.«

Pobrala se je iz našega kraja in Šonijevega življenja. Za sabo je pustila dve neodgovorjeni vprašanji: kako ji je ime in ali je Šoni kdaj namočil.

Minilo je leto in Šoni je dobil pismo, da mora v Ormož na sodišče. Vrnil se je bogatejši za vinograd in napol podrto zidanico, kar mu je v oporoki zapustila njegova bivša baba. Menda je v testamentu zapisala, da je bil edini moški, ob katerem se je počutila človek. Na zapuščinski razpravi je Šoni izvedel, da je pri svojih dvaintridesetih letih *upecal* babo, staro sedeminšestdeset let, dvakratno vdovo. Presenečeni Šoni je iz Ormoža prinesel le parcelno številko vinograda na Kapeli nad Radenci in pogodbo, da je daljni sorodnik pokojne babe vzel vse skupaj v najem. Od takrat je Šoni vsako jesen odšel v Prlekijo pokasirat najemnino. Z enega teh izletov mi je prinesel petelina, ki je očitno bil najemnina, poleg dvesto litrov kisa s poreklom, ker to, kar so Šoniju dali sorodniki za najem goric, vino ni moglo biti. Petelin je, normalno, dobil ime po rodni krajini. Sumim, da je Šoni med potjo dal ubogi živali piti zmes iz kante, saj je Prlek zoro uzrl že kmalu po polnoči in se nato drl do prvega jutranjega zvonjenja iz cerkvenega turna.

Torej, Prlek je norel po kurniku, mene pa je bolel križ, scat me je tiščalo iz petnih žil, v glavi pa se je tista rožnata megla še bolj zgostila. Kaj me muči? Nočni svat mi je zasadil v možgane to vprašanje. Najprej scat, potem bomo mislili. S trdim hrbtom, kljuvajočo kapico palca na nogi, meglo v glavi in *blesavimi* kriki Prleka v ušesih sem se zalotil, da zijam v klobuk na mizi. Torej je bilo res!

Mehur me je opozoril, da lahko spoznam vse čare inkontinence, če se ne spravim na sekret. Navado, da odtočim sede, imam od malega, saj sem se že v rani mladosti zastrupil z branjem, poleg tega pa vedno, za vsak slučaj, še pritisnem

na *hard*, če me slučajno srat tišči, pa tega ne vem. Navadil sem se, da drkam po telefonu, ker sem cajtnge že zdavnaj odpovedal, knjig pa ne nosim v smrad, ker imam odnos do njih. Imajo sveto mesto na *nahkaslu*. Torej, odtakal, tiščal in prečkal po telefonu sem v kopalnici svojih deset minut, dokler mi mravljinici v nogah niso naznanili, da mi rob školjke stiska vene. Zlezal sem iz hlače, zbrcal z nog gate in stopil pod tuš. Uživam v tuširanju kot vidra v tolmunu. Poskušal sem si *nažajfat* rit, ne da bi mi padlo milo na tla. To je prava umetnost, ker sem tog v križu in se moram pripogniti, da dosežem *stražnji izlaz*. Rdeč v glavo sem se žajfal po presredku, ko mi je nenadoma mrzlo pihnilo po riti. Nekdo je odprl vrata tuš kabine. Med nogami sem uzrl tanke, krive noge v turkiznem šušlavcu.

»Šoni, *pizda ti čorava*, Kujo bom spet navadil, da te ne bo več pustila v mojo koč! Zapri kabino pa me počakaj na terasi, *bumbar* brez olike! *Spizdi*, veper, *m'rs!*«

»Kaj se bojiš za svoja jajca, samo gledal sem jih. Mozolj imaš na riti, tak za stisnit. A si spet v puberteti? Pohiti, nekaj mi moraš pojasnit, *Schatzi*.«

Opral sem si *getribe*, splaknil hrbet in glavo ter zaključil drago mi opravilo vsaj pet minut prehitro. Z brisačo okoli bokov sem *prišantal* na teraso, saj me je palec pričel boleti. K dohtarju bo treba.

»Kaj je tako nujno, da si me moral v rit gledat?«

»Stari, nagledal sem se tvojih *getribov*, ko sva še skupaj trenirala.«

»Aha!? Kje si jih pa videl, če se nisi nikoli tuširal?«

»Ja, ja, enkrat pa res ne, ker nisem imel brisače s sabo.«

Šoni ne bi imel nikoli umitih nog, če ne bi bil strasten *raubšic* za ribe. Lovil jih je izključno na roko. Bil je odličen plavalec in virtuoz v skokih v vodo, ampak tuša se je pa skoraj bal. Ni se rad umival, češ da se je že doma ali se bo doma.

»Pusti tuš, *jebal* te on. Pojasni mi, zakaj je tvoja Kuja vlačila mojo šušlavco trenerko? Rekel si mi, da nimaš pojma o tem, potem pa najdem tvojo psico, kako jo čuva pri kurniku. A mi hočeš pojasnit? Hočeš?«

Pizda, kaj je folku, da mi kar naprej gonijo hočeš? Naslednjega, ki mi bo postavil to vprašanje, bom na gobec, *majke mi*.

»Šoni, *majčino govedo*. Rekel sem ti, da nimam pojma in res ga nimam. Moja *kuzla* ima preoster voh in preslab želodec, da bi prenesla tvoje *cote*. Pazila jih je najbrž, da jih kdo ne bi ukradel, saj veš, da te edinega trpi na najinem dvorišču.«

Šoni je molče spustil pogled. Kar sem mu rekel, mu je dalo misliti. Kuja je bila tako zloglasna čuvajka, da se zlepa ne bi kdo upal kar tako *lutati* po mojem dvorišču, pardon, najinem. Poštariji so imeli tiho dovoljenje ostre psice, da so se lahko približali poštnemu nabiralniku in ko so vstavili pošto vanj, so imeli zelo malo časa za odhod z dvorišča. Mrka lepotica je nemudoma pričela vihati *lape* in kazati morilske podočnjake.

»Stari, samo res, Kuja bi ubila vsakega, ki bi *prilutal* k vama. *Wunder*.«

»Ej, a ni to *fotrov* klobuk? Spomnim se ga, zmeraj ga je nosil po strani, kot partizanski komandant titovko. Zakaj ga imaš tu na terasi?«

Odprl sem usta in ... Kdo mi bo verjel? Še sam sebi ne.

»*Luftam* ga, da ne dobi vonja.«

Šoni je bil pijanec, smrduh, vse, samo *bumbar* ne. Edino, kar mu lahko odvrne pozornost, je alkohol.

»Nadaljujva v Čumezu! Noga me boli, pelinkovca sem potreben.«

Naš kraj je mali, je pa poln biserov. Eden takih je Lounge and snack bar malega Čibija. Gospod je ostal pri nas kot dediščina ekip sezoncev, ki so delali na mednarodnem plinovodu, ki je potekal iz daljne Rusije do železarne in je prečkal našo vas. Ime mu je bilo Valter in naj bi bil potomec banatskih Švabov, ki so *spizdili* po vojni v Nemčijo. Menda je bil odličen varilec. Trgovka v združni trgovini mu je rekla, da je šikan no *micen ko kak čibi* (piščanček). Vzdevek se ga je prijel in še sam se je predstavljaval kot *kospot Čibi*. Brunarica, kjer so sezonci imeli shranjeno orodje, je bila prislonjena na krajevni kulturni dom, po njihovem odhodu pa je postala vinotoč na črno z bleščečim imenom Lounge and snack bar, v katerem je pijačo točil mali pri-tepenec Čibi. Kaj kmalu pa je gostilnica dobila svoje pravo ime. Ko je bila v Sloveniji leta 1979 znamenita akcija NNNP (nič nas ne sme prese-netiti), se je v kraju zadrževala četa vojakov. Ko jim je poveljujoči oficir ukazal, da se ne smejo zadrževati v *restoranu*, je neki vojak iz Zagreba komentiral:

»*Kaj restoran, ovo je pravi čumez*.«

Šoni

Šonijevo pravo ime je Frančišek. Ne Franc, ne Frenk, ne Franjo, on je Frančišek. Kot mulca sva nekoč pri združni trgovini zizala Cockto. Takrat je dovolil le malokomu, da ga je poklical po imenu, zahteval je, da ga kličemo Ej, ti. Ker sva bila dvojčka – rojena isti mesec, mlajši sem od njega pet dni, stanovala sva v mansardnih garsonjerah nad bednim socposkusom kegljišča,

mi je dovolil marsikaj, česar drugim ni. »Ej, ti, katera žival ti je najbolj šikana?« Frančišek je ravno obžrtno *zeksal* pijačo naše mladosti in ko mi je hotel odgovoriti, je hkrati rignil. Pene iz želodca so mu udarile skozi nos in izustil je nekaj podobnega kot: »Ešoni.« Kot njegov dvojček sem pričakoval konjski odgovor, ker je moj *drug* oboževal plemenite živali, zato sem vedel, da je bil odgovor poni. Vse velike stvari nastanejo spontano. Od takrat je moj pobratim bil le še Šoni. Parkrat sva se stolkla kot psa, da se je navadil. Ko pa je moj dvojček izvedel, da obstajajo v Ameriki Šošoni, se je odločil, da je pravzaprav potomec Indijancev in je njegovo ime le okrajšava za Šošon. In cepec se je znal resnično obnašati kot rdečeokožci. Bil je ponosen, zvest in ... zapit. Pravi Šošon. Ljudje, ki so naju obkrožali, o naju niso vedeli nič. Nič pomeni nič osebnega. Naš kraj je mali in vsi o vseh vemo vse. O sanjah, globokih čustvih in hrepenenjih mojega Šošona sem vedel le jaz, pa še jaz zelo malo.

Šoni je bil *znalac*. Ultratalentiranega telesa in uma ter turbo *glupih* nazorov. *Basket, fuzbal, škiye*, plavanje, gimnastika, karate, judo, frizbi, pingpong, šah ..., *pizda*, še go bi obvladal, če bi kdaj slišal zanj. Šlosarija, tišlarija, električna, kasneje računalniki, vodovodno inštalaterstvo, zidarja, keramika ..., *fak*, vse je Šoni obvladal najmanj odlično, če ne virtuozno. Šprint je potegnil ko šus, skočen kot kenguru, ploven kot štoflc, orientiran, inovativen ... noro. Takemu talentu pa je bil vzor – brat dvojček. Enostavno zaradi tega, ker sem rad bral in sem mu pač povedal, kar sem novega izvedel. Tudi za svoje prednike Šošone je izvedel od mene, ko sem neko zimo požrl kompletan opus šunda – zbrana dela Karla Maya. Pa še ena stvar je bila – zmeraj sem ga *prefukal*, če sva se stepla. Prav slednje pa je pri Šoniju imelo največjo težo. Ko sva bila že moža, mi je priznal, da je na tiste treninge karateja in juda hodil le zato, da bi me nagonil kot prasca in da bi ga prosil milosti.

V srednjo šolo se je Šoni vpisal enako kot jaz in tudi tam, kot celo osnovno šolo, sedel z mano. Jaz sem se moral učiti, da ni bilo kakega *popravca*, Šoni pa je bil odličen brez učenja in opravljenih domačih nalog. Edino pri ukorih sem bil boljši, čeprav sem vse, do zadnjega, *fasal* zaradi njega in njegovih *pizdarih*. Šoniju namreč ni bilo težko *razpizdit* pet tipov, da so ga hoteli ubiti. Suh, kitast, krivonog, s frizuro kot nemški kurbirji iz porničev, večnim čikom v goflji in *slap on face* izrazom na obrazu je bil prava vaba za *glupsone* in probleme. Ena na ena je bil skoraj nepremagljiv, zato se je zmeraj *zakačil* z najmanj tremi terci, jih razkuril in ko mu je že tekkel krvav

žnoder iz nosa, se je zadril:

»Duda, *hin* bom!«

Duda me je klical samo on in to le takrat, ko mu je res šlo za nohte (Duda, 'maš jurja, čikov mi je zmanjkalo; Duda, napiši mi opravičilo; Duda, posod' avto ... Šoni je namreč, poleg moje *majke*, edini vedel, da sem kot *smrkovec* lahko zaspal le, če sem po dudi *zeksal pirovsko flašo* kakava. To navado sem opustil šele kot najstnik). In ko je bil Šoni tik pred smrtjo, se je v klobčič vrgel Duda, razdelil par šamarov, razbil komu nos in ker mi je to pač zelo dobro uspevalo, so se *dripci* po navadi usrali, jaz sem pa *najebal*. Na koncu so namreč vsi pozabili, da je vse skupaj zakuhal Šoni in da so trije, ali več njih, topli enega. Dobro so si zapomnili le dejstvo, da sem bil zraven jaz in talal batine kot škof klofute na birmi. To mi je sčasoma *dopizdilo*, *majka* mi je dvakrat skurila kimono in me zdriplala z njenimi slavnimi nagovori, kako jo bom spravil v grob, da me ona nikoli ni učila česa takega, zakaj ne igram rokometu ali pa kakega instrumenta, poglej Frančiška, a on je pa lahko odličen, pa žogo špila, pa šahira, pa vedno lepo pozdravi, pa svojo mamo kliče mamica, ne pa *majka* ... Šoniju sem povedal, da mu ne bom več pomagal iz dreka, če bo on začel izzivati, če bo dobil batine ena na ena in če ne bo tepežka zaradi punc. Intelektualec in budalo je potem vedno našel način, da ga je kdo usekal brez razloga in Duda je na koncu bil vsega kriv. Nekoč smo šrangali in Šoniju je uspelo, da ga je na šrangi pritegnil ženin, ker je opazil, da Šoni namiguje nevesti. No, to je bila edina tepežka, ko Duda ni pomagal pobratimu, ampak sem ga še jaz usekal v pleksus in kozlajočega odvlekel vstran.

Potem sta se najini poti ločili za kar nekaj let. Jaz sem šel v vojsko, Šoni pa med študente. Vsak po svoje sva preživela ta čas in malo pred tridesetim letom starosti našla pot nazaj v vas najine mladosti. Vsak s svojo zgodbo, vsak s svojimi skrivnostmi. Od takrat in najverjetneje do konca tuzemeljskega bivanja bova ostala sopotnika, vsak s svojimi fintami, a nerazdružljiva brata.

Domov naju je privlekla krutost življenja. Šoni je nenadoma ostal sam. Očeta ni poznal, menda naj bi bil živ in obstal naj bi nekje v Švici; mama je, s franki, ki jih je redno pošiljal stari kurbir (sinovo poimenovanje), ter s spretnostjo šivilje in strojne pletilje tolkla konec s koncem, da sinku ni kaj manjkalo in da sta živela človeka dostojno življenje v prijetnem mansardnem stanovanju, ki je imelo razgled na *britof*. Drugo polovico podstrešja je zasedalo naše stanovanje, ki je imelo v vidnem polju streho *farofa* in cerkveni *turn*. V daljni Alžir je k meni prispel

telegram:

»Duda, šefica me je zapustila. V spanju, mirno. Kdaj jo lahko pokopljem?«

Vsi smo teto Irmo klicali šefica, ker je nekaj časa prodajala karte za kino v kulturnem domu. Sedel sem na vojaški postelji in se čudil, kako me je Šoni našel. Stari, šakal je res Indijanec. Izsledil me je v postojanki, ki je komaj bila vredna tega imena. Odgovor je bil kratek:

»Ne dovoli, da se ne poslovim od nje, Duda.«

Preden sem uredil vse formalnosti in se pritepel domov, je minilo osem dni. Šoni se je *spičkal* z vsemi možnimi uradniki, a matere mu niso pokopali, preden nisem položil rok na njeno žaro. Takrat, ko sem jaz ostal sam, je namreč Šoni *spizdil* iz kasarne v Bileči in v dežju stal poleg mene, dokler gomila ni pokrila nje in zakrknila moje srce. Tako sva izpolnila svoji prisegi, dani drug drugemu med otroško igro, ko sva bila on Šošon, jaz pa samuraj. Sedmino sva imela sama pri Čibiju v Čumezu, ki je bil najin *Hauptsitz*. Čibi je menda zjutraj v kanto odnesel tri flaše pelinkovca, ki sva ga pričela piti šele, ko nama je zmanjkalo Skenderbega. Stari prevarant nama je kasneje povedal, da sva se pol noči samo zabodeno gledala in tu in tam izustila kako besedo, Šoni nemško, jaz francosko. Na koncu me je Šoni usekal s flašo po glavi, jaz pa sem ga *fuknil* skozi okno na cesto. Krivonogi dvojček me je menda eno uro v gardu čakal na cesti in me izzival k pretepu, jaz sem pa *zeksal* še pol litra vode in zaspal v joku na stolu.

Naslednji dan je v mansardo vstopil Šoni.

»Duda, *ka očes* za mansardo?«

»*Lupčka*, *pizda ti materina*. S čim si me *opizdil* po buči, *cingla* mi po njej? Prekleti Indijanc zmešani.«

Nori moj dvojček je sedel na posteljo, mi dvignil glavo, si me ogledal in ... me poljubil na usta.

»Kupljeno. Prepis in stroške plačam jaz.«

Tako sem prodal našo mansardo napol pijanemu Šošonu za poljub. Ravno prav trmast sem, da nisem oporekal nakupu in načinu plačila. Presenečenj pa ni bilo konec. Šoni me je zbrcal iz postelje in me brez besed odvlekel iz moje stanovanja, pardon, njegovega. Šla sva po štengah, ki jih je švasal še moj pokojni *fotr*, v prtiličje, od koder so *plehnata* vrata vodila v garažo, ki sva jo naredila s Šonijem kot projektno nalogo pri tehničnem pouku. *Znalac* je opravil levji delež obrtniških del, jaz sem pa *priškrtane* dinarje pretopil v *pleh*, les in šraufe. V garaži sva imela boks vrečo, *šestdesetkilski kviht* in švajsapar. Tu sva *kvihtala*, tolkla vrečo, Šoni pa je še kdaj pa kdaj opravil kak šlosarski projekt. Torej, Šoni me je privlekel v garažo, kjer je bila čez nekaj,

meni najbolj podobnega mešalcu za beton, vržena umazana *celtna*.

»Evo, *lubi*, darilo zate.«

Šoni je teatralno povlekel *celtno* z neznanega predmeta, kot da odkriva partizanski spomenik. *Fak*, stari! Sredi garaže se je šopirila Yamaha. Zarjavela, obtolčena in neugledna, ampak *tavžntdvesto* kubična kobilica!

»Duda, ne skrbi, *porihtal* jo bom, da bo prde-la, kot da se je *frišne* detelje nažrla. Do registracije bodo vsi stroški moji, tako da boš prvo leto samo *tankal*. *Gut fajm*, al? OK. *Mopi* si videl, greva še naprej.«

Zdaj že kar dobro zdrاملjenega me je norec vleklo po vasi do zapuščenega manjšega hleva.

»Evo, dragi. Zaaral sem ti parcelo in objekt. Teden dni imaš časa, da ga plačaš. Dokler, da ga preurediva za bivanje, lahko živiš na starem naslovu.«

Sicer sem imel kar zajeten kup frankov na računu, tako da mi kupnina ni predstavljala problema, samo, v štali ne morem živeti. Delal sem, kot tolikokrat poprej, račun brez Šonija. Tip mi je z obrestmi vrnil z dobrim za vse slabo, kar sem doživel z njim. V slabih šestih mesecih je iz hleva naredil ... štalo. Na zunaj. Nepoučenemu bi se zdelo, da sva le prekrila in očistila hlev. Pa ni bilo tako. Šoni mi je videl v glavo. S *kelo*, *fanglom* in *plajbo* se je samo malo poigral, nato še s keramiko in knaufom, pa je Duda stanoval v štali. Ampak v štali po mojih standardih. Iz pritličja je naredil prostorno garažo, kamor sva obesila boksarsko vrečo, vanjo parkirala japonsko kobilico, naredila šank, tarok mizo in postavila staro fitnes *mašino*. Zgradila sva kurnik, hiško za psa, izkopala štepah ter zbilta ograjo iz *plank*, ob kateri sem zasadil nek plevel, ki je bil invaziven kot šmarnica. In ker hiša brez ženske ni dom, sem preko starih zvez našel še njo. Veterinar, s katerim sva skupaj trenirala v srednji šoli, mi je dal naslov tipa, ki je prodajal nemške ovčarje. Sam sem iskal stafforda, ampak vseeno sem šel na ogled.

Kuja

Ko sem stopil v notranjost ograjenega dvorišča, me je naskočila podivjana *kuzla* in me hotela zadaviti. Psov se ne bojim, vendar to ni bil pes. Demon, vampir, ljudožerec in miss sveta v enem. Žival mi je hotela pregrizniti vrat in škropila me je s peno iz režečega gobca, da sem bil za trenutek prepričan, da eden od naju ne bo ostal živ. Zabil sem jo čez dvorišče, si slekel usnjeno jakno, da se vsaj malo ubranim grozljivih čekanov, odločen, da čim dražje prodam svojo kožo, ker upanja na zmago nekako nisem čutil. Stala sva si nasproti in imel sem občutek, da krasna

psica šteje, koliko vdihov mi bo še naklonila, preden me ubije.

»Stoj! Sedi!«

Pasjih *pizdarih* me je rešil njen lastnik, ki je pridrvel iz hiše, ko je slišal psičino razgrajanje.

»Srečo imaš, da je prej zarjula in sem jo slišal, da napada. Nora čuvajka je. Še leto ni stara.«

Kljub adrenalinu in, pošteno, strahu nisem mogel odvrniti oči od nje. Nekaj v njenih krvavo podplutih očeh me je vleklo k njej. Ni nora, *fajterka* je. Uživa v boju. Vsa prapasja dediščina se je iskrla v njenih jantarnih očeh. Mogočen vrat, vitka kot struna, temno rdeče-črna dlaka, zobje pa kot pri pošasti iz morastih sanj. Beli, ostri, pravilni, grozeči in vendarle čudovito lepi. Ko ji je gospodar z ukazom vzel s pleč odgovornost čuvanja, so se ji sčasoma beločnice zbistrile in postala je le še čudovito lepa, skladna in mila psička. Lepo, pametno glavo je obračala levo-desno in si me ogledovala. Kot da je druga žival. Elegantno je v kasu stekla k boks, iz posede pomlaskala malo vode in se zleknila, kot da nekaj minut prej ni hotela raztrgati mojega grla. Rahlo je vzdihnila, položila lepo glavo med prednje šape in zaprla oči. S pasjerecem sva šla v vrtno uto, tam malo posedela ob kavi, se pogovarjala in čez kako uro razšla. Krasna žival niti očesa ni odprla, ko sem odhajal, le trzanje vršičkov ušes je izdajalo, da še kako čuječe spremlja moje gibanje po dvorišču. Teden dni sem hodil ogledovat psičko in vsakič me je najprej hotela zadaviti, nato pa se je, po gospodarjevem odpoklicu, umaknila na svoje mesto in dremala. Z vsakim obiskom sem bil bolj zaljubljen vanjo. Psica pa je vedno le opravljala svoje poslanstvo – čuvanje svojega ozemlja.

Lepa *kuzla* mi ni dala spati, zato sem se nekega dne enostavno pojavil na njenem dvorišču s spalko na rami. Lepotica je spet odplesala svoj ples smrti z mano, nakar sem z njenim lastnikom sédel za mizo v vrtni uti, mu vrgel šop frankov na mizo in mu rekel, naj vzame s kupa, kolikor je psica vredna, ker jaz brez nje ne mislim zapustiti njegovega dvorišča. Možakar me je gledal čez čik ročno zvite cigarete, nos mi je povedal, da gre za blagi joint, nakar je vzel s kupa dvesto frankov, za stroške je rekel, ker psica me bo ubila ali pa bom *scagal*. Dovolil mi je bivanje v vrtni uti, da bi bil pod streho, če bi deževalo. Na dvorišču sem bivakiral dvanajst dni, se pogovarjal z lepo *kuzlo*, se ji dobrikal, ji recital, jo zmerjal, prosil ... Kosmata duša pa je ostajala hladna do mene, kljub večkrat izraženi vroči želji, da mi skrajša življenje in mi pregrizne vrat. Potem se je noro lepa, noro nora, noro nevarna žival odločila zame. Enostavno je ponoči prišla v uto, me ovhala, obliznila in legla poleg mene. Naslednji dan

sem s psico odšel domov. Vso pot me je skrbelo, ker je šla ob meni brez povodca in nagobčnika, da bo po poti naredila masaker. Mlada dama se je obnašala kot dobro vzgojena pasja lady, ne pa kot morilski stroj, kar je v svoji biti bila. Malo pred domov sva srečala mojo največjo skrb, Šonija. Tepec se ni znal obnašati med *folkom*, kaj šele, da bi bil normalen z živaljo. Kot tolikokrat zadnje čase je Šoni presegel samega sebe. Sredi ceste se je ulegel pred psico in *kao* oponašal Mela Gibsona, ki je v nekem filmu z *glupostjo* očaral rotvajlerja. Psica je bila navdušena nad njim in mu je tako ... pokazala rit in ga ignorirala. Sédel sem na tla k psici in noremu frendu ter jima odžebiral nekakšno spravno molitev:

»Evo, govedo (Šoni) in *kuzla*. *Jebal* bom vama vse po spisku, če mislita delat špetir. Ti si moja čuvajka, on pa je bik, ki je moj pobratim. Če mi mislita dvigovati tlak, vaju bom *prefukal* do nezavesti in vaju tolkel, dokler ne bosta vsaj na videz frenda. Jasno, *les idiots?*«

Po mojem mnenju je psica *prej* razumela kot moj pobratim. V brado je godel, da je on le On, ona pa je samo psica. Potem smo sedeli na cesti kot retardirana sveta trojica, nakar je Šoni bleknil:

»OK, Kuja, *undzweiadere Tiere* - dobitna kombinacija. Daj mi taco!«

Psica mu je res podala levo šapo, Šoni pa je hkrati postal njen boter, saj ji je nevede dal ime, ki ji je pristajalo - Kuja.

Kuja se je izkazala za pravi pasji biser. Ob prihodu k meni sva obhodila mojo parcelo, pokazal sem ji moje domovanje in njeno uto, skupaj s Šonijem smo povečerjali, nakar sem jo zaprl v boks. S Šonijem sva za urico skočila še v Čumez in dneva je bilo konec. Okoli polnoči sem se priklatil domov in našel Kujo pred pragom. Očitajoče me je pogledala in položila glavo med prednje šape. Od boksa ni ostalo kaj prida. Pobesnena žival ga je demolirala. Nisem bil pri volji debatirati z nikomer, kaj šele s Kujo, zato sem jo popeljal v zgornji, bivalni del hleva, kjer sem domoval, in jo zaprl na teraso. Zjutraj sem se, praskajoč po *jajcih* (to mi je ostalo od nošnje vojaških bokсарic), zmečkan pojavil na terasi, da vidim, kako je nova članica preživela noč. Terasa je bila prazna. *Fak!* Skočil sem v kavbojke in do pasu gol in bos stekel na dvorišče. Kuja je ležala na pragu, pred njo pa je stal poštar v pozoru kot gardist. Poscan. Odpoklical sem Kujo in povabil poštarja na teraso na šnops in pogovor. Razložil mi je, da pravzaprav ne ve, kaj se je zgodilo, le nenadoma je pred njega s terase priletel režeči demon krvavih oči. Kuja ni dala od sebe niti glasu, prav tako ne poštar. No, uscal se je, samo to.

Albert

Kuja nam je vsem dala vedeti, da življenje z njo ni šala in da se bova morala oba še veliko naučiti drug o drugem, preden bova postala znosna za okolico, predvsem jaz bolj normalen, Kuja pa manj morilska. Sam pri sebi sem se odločil, da morava oba skozi program socializacije. Najprej, seveda, jaz, ker žival je takoj začutila, kaj mi pomeni vsako živo bitje, ki se mi približa. Zato sem moral njene reakcije prilagoditi. Iz nekih drugih časov in iz nekih nenormalnih situacij iz preteklosti mi je v podzavest priplavala podoba penzioniranega policaja, vodnika službenega psa. Tip je zagonil dva zakona zaradi psov, si uničil jetra z alkoholom, pljuča s tobakom, družabno in socialno življenje je zanemaril do te mere, da ni bil sposoben živeti kje drugje kot v samoti istrskega zaledja, sredi zelene maki je pri Motovunu. Šoni, kdo drug, je zorganiziral prevoz in s Kujo sva šla v istrsko *pripizdino* poskusit razumeti ta zmešani svet in ugotoviti, ali bova sploh lahko preživela - jaz brez zapora in ona brez šintarja, zakaj samo to dvoje nama je bilo grožnja.

Albert naju je pričakal tako pijan, da sem bil prepričan, da bo prej umrl, kot mi bo lahko namenil eno samo koristno misel za usmerjanje Kujine energije v družbeno sprejemljivo obnašanje. Dva dni in še kakšno uro sva s Kujo pospravljala Albertovo dvorišče, se spoznavala, se sprehajala in pogovarjala. Poskušal sem razumeti njene nehotene odzive z ušesi, repom, jezikom, očmi, spoznaval sem pomen dviga dlake na njenem vihru, poskušal razumeti nežne stiske njenih klavskih čeljusti ter se vedno znova čudil inteligenci, zmožnostim in lepoti čudovite nove spremljevalke v mojem življenju. Preden je Albert prišel popolnoma k zavesti, kar je pomenilo, da je nehal scati v *cote* leže na odurnem divanu in je lahko obdržal v želodcu blagi zeliščni čaj, ki sem mu ga pripravljaval v litrih, staminila še dva dneva. Nisem še videl bolj samodestruktivnega osebkva v človeški podobi. Starec se je na divanu samo napol dvignil do višine, da mu je uspelo polokati pol litra grenkega čaja, nakar je izpod ležišča potegnil trilitrsko čutaro (kasneje sem ugotovil, da ima v njej zelišča, namočena v smrdljiv in grozljivo močan šnops), potegnil iz nje pogoltno in strastno, se v loku skožlal, grozljivo jamraje, zavel z očmi do belega in padel nazaj v polzavest. Uspelo mu je, staremu kroniku, da je dve, tri minute ležal vznak, ne da bi vdihnil, nakar je pričel grozljivo kašljati, se še enkrat skožlal in padel v polsen za uro, dve. To borbo norca z zastrupljenostjo z alkoholom in tobakom sem napol zgroženo, napol z usmiljenjem opazoval z drugega svinjsko nesnažnega

divana, ki sem ga delil s Kujo. Kar nekajkrat sem se zalotil, da opazujem, kako je plemenita psica – zgrožena nad kalvarijo starega žandarja.

Drugo popoldne najinega bivanja pri zblojenem pijancu sem Kujo odpeljal globoko v makijo, Alberta pa sva prepustila njegovemu grozljivemu stanju. Ko se je zmrčilo, sem pričel Kuji pripovedovati svojo zgodbo. Neverjetna Kuja me je razumela, podoživljala je strahote, ki so mučile mojo dušo, užila je vse moje dotedanje čudovite trenutke, poslušala moja hrepenjenja, izvedela za njo, s katero bo morala deliti mesto v mojem srcu, ugotovila mojo noro nprav, poljubila vse moje dušne rane, jih poskusila zalizati in lečiti s pogledom jantarnega sija. Zora naju je našla v globokem pogovoru. V Albertovo nesnago sva se vrnila kot eno, kot sprevrženi bog Anubis iz daljne preteklosti človeštva.

Alberta sva našla na dvorišču, kjer je ... izvajal, do pasu gol, z ročajem metle, Aikido 31 jō-kato. Bil je grozljivo kitasto mišičast, brez grama sala in, zaradi bakrene polti, podoben odrtemu zajcu. Bil je moker od znoja, kot da je namazan z maščobo in pripravljen, da ga spečem na žaru. Elegantne in natančno umerjene gibe je izvajal z lahkoto dečka. Ko je končal, se je, ne meneč se za prisotnost dame, slekel do golega, se polil z vedrom vode in sedel v lotosov položaj. Ni naju *jebal pet posto* še skoraj tri četrt ure. Nato je prožno vstal v enem samem elegantnem sunku, se oblekel, naju premeril in me vprašal:

»Obramba ali napad?«

Instinktivno sem mu odvrnil:

»Napad.«

Starec je zaprl oči in pričel monotono razlago.

»Največja napaka je učiti psa obrambe, da bi nas zaščitil. Žival, kadar brani, je nepredvidljiva, nevarna dobrim in slabim v enaki meri. Zato, ker nas pes brani nagonsko in šele takrat, ko je sovražnik že izvedel napad. Takrat je večinoma že prepozno za napadenega, saj je vsakdo, zaradi védenja, da ga čuva pes, nepripravljen in ne reagira pravočasno. Tako pes ne izpolni naloge, da brani in obrani svojega varovanca. Pes se tega zave in zato vedno pretirava ter brez potrebe poškoduje nasprotnika, da nekako opraviči zamudo. Naučili se bomo, vsi trije, kako naj psica učinkovito napade in odvrne od tebe nevarnost.

Pes je volk, volk ne kuha. Pes ni prase, zato ne sme jesti pomij. Če ti bo pes tovariš, sta eden drugemu odgovorna v enaki meri. Torej, če ti hraniš psa, mora tudi on tebe. Če si sam kuhaš, naj si pes hrano dobi sam. Oba se morata naučiti biti potrpežljiva, a zahtevna drug do drugega. *Kuzla* je ravno prav stara, da se bo zlahka učila

in zmogla vaje, ti pa prestar, da bi ji bil napoti in ji škodil.«

S tem se je pričel trening, ki mi je odprl nov svet. Stari ubrisanec je dresiral mene bolj kot Kujo. Štirinajst dni je Kuja samo tekala poleg mene, sedela na kosmati riti in sukala glavo, ko me je zapiti žandar gnjavil z zavitimi vprašanji, moril z dolgoveznimi razlagami in vedno znova *razpizdil* z neumestnimi pripombami. Vsak večer sem moral uro in pol masirati psico, nato pa se še pol ure z njo pretepati, nakar sva oba crknila in zaspala kot ubita. Po dveh tednih *kuzlinega zabušavanja* sva menjala vloži. Zdaj sem jaz tekal ob *kuzli* kot *blesav*, ona pa je morala reševati neke *glupe* probleme. Zvečer sem jo vedno zmasiral, nato sva se pretepala kot norca, na vrh vsega je psica lahko legla in dremala, jaz pa sem moral *pički kosmati* božaje pripovedovati dolge zgodbe, v katerih je bila ona najlepša, najpametnejša in nasploh glavna.

Minil je mesec dni in stari naju je res začel *jebat* v glavo. Izmisлил si je na stotine scenarijev, v katerih sem jaz *najebal*, Kuja pa je dobila priboljšek. Ta mesec je bil enkrat bolj naporen kot prvi. Kuja je shujšala, da je bila pretegnjena kot šakal. Opazil pa sem, da je, zaradi umno usmerjenih vaj, dobila vrat kot Tirolec, ki ga *jebe* golša. V prsni koš in vrat se je nabila, da jo je bilo veselje gledati, kako *fit* je. Trening je koristil tudi meni, saj sem konec koncev bil vajen mnogo hujšega drila in brezveznih ponavljanj, kot si jih je namišljeval pijani Albert, ampak odsotnost nezdrave hrane, alkohola in zabušavanja je naredila svoje. Počutil sem se odlično, možganske krivulje so se mi zgladile, da sem se zalotil, kako mnogo stvari naredim refleksno, avtomatsko, brez razmišljanja, ko pa se poglabim v kakšen problem, razmišljam hitro, učinkovito. *Pizda*, stari iz naju dela Rambeja in Belega očnjaka. Sredi tretjega meseca sem ugotovil, da še samo pilimo, ponavljamo in brusimo detajle. Dialog med nama je Kuja dvignila na tak nivo, da sem jaz reagiral nagonsko in bil tiho, *kuzla* pa me je kar naprej oblajavala, cukala z zobmi za obleko, priganjala z ugrizi v rit, v nogo ali pa me je naskočila in glumila, da me bo zadavila. Psica je v tem času postala odrasla zver, jaz pa sem se malo pootročil in fizično pomladil. Še Albert je nekako izgledal in je bil nabit šele pozno zvečer, ko so se vse najine vaje že končale.

Šolanje smo končali, Albert mi je dal sto strani napotkov – tip je imel laptop in printer v svoji šumi, vse skupaj pa je napajal dieslov agregat. Od nikoder se je pojavil Šoni z razdrapanim kombijem. Za slovo smo se moški trio napili kot prasci, Kuja pa je pričela s kariero varovanja svojega krdela. Naslednje dopoldne smo zapustili

Albertovo svinjarijo táko, kot sva jo s Kujo našla ob prihodu – Albert je bil v svoji morilski komi na divanu in se ni zavedal sveta okoli sebe.

Klobuk

S Kujo sva se vrnila domov. Po poti sem Šoniju razlagal o Anubisu, egipčanskem bogu. Nabijal sem mu, da sva s Kujo skupaj njegova reinkarnacija. Sral sem mu s filozofskimi fintami in mu nalagal o Kujinem božanskem izvoru tako prepričano, kot je on meni, da je potomec Šošonov. V soteski, ki loči dolino, kjer živiva, je Šoni nenadoma utihnil in zamišljeno, a rutinsko, odvozil zadnje kilometre do naše vasi. Odložil naju je na dvorišču, izustil kratki *seos* (serbus) in se pobral na podstrežje kulturnega doma. Prijatelja je spet nekaj obsedlo kot že tolikokrat poprej. Pustil sem ga samega, saj sem vedel, da hoče svojo novo idejo nemudoma opredmetiti.

S Kujo sva opravila večerno masiranje in pretep, nakar sem ji naročil, da je čas za delo – varovanje. Albert naju je naučil tudi komuniciranja s prsti, gestami in mimiko. Znak za Šonija je bil v sence uprt kazalec – znak za norca, kaj pa drugega. Pobožal sem Kujo po prsnem košu in si nastavljal kazalec na sence. Žival je tako vedela, da ima Šoni posebno mesto v mojem srcu, kot ona. Brez skrbi sem lahko zaspal, ker sem bil prepričan, da mi Kuja ne bo zadavila pobratima, če bo *prilutal* k nama sredi noči.

Zgodaj zjutraj naslednjega dne me je zbudilo razbijanje na mojem dvorišču. Klasično praskaje si *jajca* sem prilezel na teraso in zagledal prav idilično sliko: Šoni je razbijal staro pasjo hiško, Kuja pa je v čekanih držala *vaservago*, kot da je nadzornica pobratimovega početja.

»Joooj, kaj spet čaráš?«

Molk. Šošon Šoni je samo zarotniško nekaj šepnil Kuji in nadaljeval z delom. Iz lične pasje hišice je sestavljal nekak pravokotni zaboj, ki ga je prekril s katranizirano lepenko in – to je bilo to. Vanj se je vstopilo skozi pravokotno odprtino, nad katero je Šoni vžgal tehtnico, ki je tehtala srce.

»A pira pa ni?«

»Je, leden, samo povej, kaj si skvačkal.«

V igri trme sem moral popustiti Indijancu, ki je, po prvem šluku mrzle pijače, zadovoljno zakrulil:

»Najinemu bogu sem postavil tempelj.«

»Šoni, pojdi po zdravstveno kartico, k zdravniku greva.«

Šele takrat sem opazil Šonijev laptop na tleh. Premaknjeni um mojega prijatelja je sproduciral trditev, da je Kuja zanesljivo božanskega izvora. Poguglal je in našel slike Anubisa. Mrzlično mi je dokazoval svojo tezo in s črnim nohtom tolkel

po hieroglifih, ki predstavljajo boga Anubisa.

»Poglej, del zapisa je pes s koničastimi ušesi, ki leži na pravokotnem sarkofagu. To je Kuja na svoji koči. Tehtnica s srcem pa je eden od znakov za Anubisa. Če ji ne bi bil boter, ki ji je že dal ime, bi Kujo krstila za Anubis.«

In res, psica je v elegantnem loku skočila na ravno streho svojega bivališča, le-ta pa je postala njeno priljubljeno stražarsko mesto.

»Poglej, kot Anubis, ki s hribov gleda na egiptovske *britofe*.«

Dve proti ena, zmagala sta. Prekleta demokracija. Nič ne vprašajo, le preglasujejo te. Sicer le za en glas, ampak ta je pasje božanski.

»Ni kaj, *youwinagain*.«

Pustil sem gradbenika, da sfiniširata Anubisov tempelj, in odšel pod tuš. Voda me je prerodila, ko sem si povrh še privoščil knajpanje. Zbistreni um pa se je takoj zaletel v nov problem. Kaj hočeš, Duda? Huh, trda bo. V gatah sem odšel na teraso, sédel in se zagledal v očetov klobuk. Mi bo stari kaj sporočil? Mi je z obiskom Fikana z *glupo* frizuro in angleškim ugrizom že sporočil, pa ne razumem, kaj?

Posadil sem si staro pokrivalo na glavo in opazoval moje kraljestvo, obdano s plevelom preraslo ograjo. Šoni je tiho vstopil na teraso, me nekaj časa ogledoval in vprašal:

»Duda, hočeš končno *zucnit*, kaj te *matra*. Hočeš?«

Bum. Ljubega mi pobratima je fuknilo na hrbet in kri se mu je uscala iz murke. »Rinder *verrücket*, a si *fuknjen*? *Murko si mi zlamal!*«

»*Mon petit*, *jebi ga*. Zaklel sem se, da bom prvega, ki me vpraša, kaj hočem, ruknil med oči. Ne bi rad sam sebe razočaral in obljube ne izpolnil. Izvoli krpo, *idi* si v kopalnico žnoder sprat s *ksihta*. Pa kri tudi.«

Čakal sem na stol čez hrbet. Nič. Šoni je vedel, da ga nisem brez vzroka udaril. Le poznal ga ni. Vzroka. Čeprav ga je videl na mizi. Zazrl sem se vanj, v vzrok, imenovan klobuk. Ugotovil sem, da mi misli preveč uhajajo sem ter tja. Motili so me dražljaji okolice. Prlek, Kuja, Šoni, čudni tujec, klobuk ... moram ugotoviti vzorec. Sam sebe človek najbolje pozna. Moral bi se poznati. Pa se?

(Oh, kolikokrat sem po jutrih opazoval v ogledalu tujca, ki sem ga bril.)

Katarza

Vzorca nisem mogel razvozlati, če je sploh obstajal. Mogoče povezanost? Neee, kdo bi se povezoval s Šonijem, Kujo, Prlekom in klobukom!? Pa še s tujcem, ki sploh ni sodil med nas. Razen mene. Jaz? Spet bom moral par stvari razčistiti s sabo. Stari furmani so rekli, da se le

spočiti konji zbrcajo. To bo. *Zabušavam*, zato se mi misli mešajo med sabo, odrivajo ena drugo, izzivajo moje možganske krivulje, naj jih spravijo v smiseln red. Kot mladi, spočiti žrebci na paši. Umiriti se moram, skulirati in predvsem prečistiti telo in duha. Peščena neskončnost severne Afrike, neskončni marši, blodnje od žeje in odsotnost logičnega v zahtevanih nalogah so nas vedno izklesali, da smo na koncu oblikovali eno samo, zdravo, logično misel, podprto s fizično zmožnostjo, da jo realiziramo.

Rabim neznosno vročino, fizično muko, nalogo za um. Izziv za telo in duha. Prej ne bo miru.

»Šoni, savno rabim. Pa *kviht* prinesi iz svoje garaže.«

Iz ostankov Kujinega boksa je Šoniju uspelo sestaviti poljski *sekret*, ki ga je ponosno imenoval suha savna. Nato sem ga prosil, da mi postavi še *bench* klop v pritličju hleva. Sestavil sem svinjsko mučen načrt za uravnoteženje mojega telesa in duha. Pol ure savne, takoj pol ure *bench* serij, izmenjujočih se s serijami trebušnjakov. Brez predaha. Ponovitve povečujem, če mi slučajno uspe opraviti tri serije zapored. Oddih dvajset minut. No, oddih pomeni minuto držanja sape z glavo v čeburu, nakar sledi minuta globokega dihanja. Za konec dvajset minut boksa z vrečo s frekvenco osemdeset udarcev na minuto. Sledi ležanje v savni, kar pomeni spet nov cikel.

V glavi pa mantra: Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Dokler ne bo odpadel vrinjenec, dva, trije in bo ostala logična povezava ali izkristalizirano sporočilo, pojasnilo. Začel bom ob štirih zjutraj, Šonijeva naloga bo štetje in merjenje s štoparico. Kuja je dobila svojo nalogo. Če bi se začel Šoniju smiliti, mu je morala preprečiti kakršnokoli pomoč. Spisal sem navodila za pobratima – poleg prej navedenega je dobil še eno usmeritev. Če preneham kjer koli pred koncem posameznega ciklusa, me pusti, dokler ne zberem moči, da ga zaključim. In nato začnem nov cikel. Kuja bo vedela, kdaj je pravi čas, da se me usmilita in me spravita k sebi. Šoni se je pohvalil, da bo moral on Kuji preprečevati, da ne bi prekinila mojih muk, ker jaz se mu nič ne smilim, saj sem mu pritegnil tak šus na gobec, da sem pri njem opelel za vedno in bo prav užival, ko bom jaz trpel.

Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni,

Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Misli so sveže, glava polna, *fak*, vročina mi ni ljuba kot nekoč ...

Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Misli so sveže, glava polna, nič se ne prazni.

Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Misli so sveže, glava polna.

Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Misli so sveže, glava polna, *fak*, žejen sem, vročina je svinjska.

Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Fak, žejen sem, misli so sveže, glava polna.

Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Fak, vročina, roke bolijo, kak bik sem.

Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Misli so sveže, glava polna, trebušnjaki niso več zame, roke bolijo.

Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Trebušnjaki niso več zame, roke bolijo ... Žejen.

Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, Prlek, tujec, klobuk ...

Koji kurac je petelin zraven. Nor, prleški ptič. Pojma nimam. *Ko ga jebe*.

Šoni, Kuja, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, tujec,

klobuk. Šoni, Kuja, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, tujec, klobuk ...

Šoni, Kuja, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, tujec, klobuk. Šoni, Kuja, tujec, klobuk ...

Boliii. Nisem *dih*tik. Šoni ni *dih*tik. Vstran z njim.

Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk ...

Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk. Kuja, tujec, klobuk ...

Kuja, tujec. Kuja, tujec. Kuja, tujec. Kuja, tujec. Kuja, tujec. Kuja, tujec. Kuja, tujec. Kuja, tujec ...

... Tujec, tujec, tujec, tujec, tujec,

tujec, tujec

Kuja

tujec

tujec, Kuja Kuja!!!

Kuja!

Kuja!!!

Kuja! Kuja!! Kuja!!!

Kuja! Moker jezik mi je umival lice. S težavo sem odprl veke in uzrl Kujine oči. Zvesta žival me je budila iz nezavesti, polzavesti, transa, pojma nimam, iz česa me je vračala v stvarnost.

»Be ge poni?« (Reči sem hotel, kje je Šoni, a sta mi zatečen jezik in suho grlo spremenila besede v blebetanje.)

Ko je Kuja ugotovila, da sem se vrnil in sem bil pri njej in ne več tam, kjer sem pač bil, je legla k meni in tiho cvilila, kot da me tolaži, vzpodbuja, me ljubeče neguje s svojo dlakavo prisotnostjo. Smrček mi je prislonila k ušesu in občasno pihnila skozenj, kot da mi pumpa zavest in notranjo moč, da se poberem iz dreka, v kate-rega sem se spravil. Bolečina ni bila v telesu, telo je bilo bolečina. Ustnice sem imel razpokane kot pečen odojek hrbet, misli so me bolele, prav fizično, vdihli so bili zbadajoče raztegovanje pljuč, v rokah so me mleli krči. *Pizda*, na bolečinah bi lahko polagal izpit iz anatomije. Spet, po dolgih letih, sem prišel v stanje, ko me je bolela vsaka misel. Misel na vodo, vdih, na dotik, na nežen pogled, *jebemti*, misel na misel je skelela kot žareč kos oglja na očesu. Duda, tele si. Mučiš sebe, da bi razumel svet okoli tebe. Duda, dihaj, pljuča se ti sesedajo, Duda, ne nazaj, ne tja ... Dudaaa! Dudaaa, Dudaaa! Dudaaaaaa, peder garjavi, odpri to svoje pol zeleno, *fuknje*-no oko, nehaj riniti v globine sebe, pregloboko

lahko greš, vrni se ... *pizda*, loj kretenski, mene boš ubil. Prdni, trzni, daj znak, da mi ne uhajaš. Dudaaaaaa!!! Varja, bebec, Varja te kliče, *pizda*, Varja te rabi. Kako si jo klical! Va ..., Va ... in mladiča, Va in oba mladca njena, eden je tvoj, eden ali oba, oba ali nobeden ... odpri oko pol rjavo. Duda, kako že gre? Kakšen je tisti karelij-ski, kurčev kamen? Črn! Kakšne so oči, ki ti jih pozabiti ni moč? Dudaaa, kako si le enkrat na glas zamomljal tisto svojo mantro? Črna, črna, spomin, delaj, delaj! Rjava? Delaj, delaj, župa mozgovine v glavi, delaj!

Aaah, kako mi polni pljuča tisti nežni vonj in kako me dviguje piš zeliščnih hlapov. Voham trpki duh pasje dlake, voham Filter 57, voham gnusni vonj morilca jeter (šnopsa preko 60 gradov), voham nežen, eteričen pachouli. Va!? Va? Vaa!!!

Sédel sem, kot da mi je *stokilski* prasec narednik z lesketajočimi škornji stopil na *jajce*, levo, ne tako na pol, z ostrim robom pete, kurbež! N'oublie jamais, sacrebleu!

K zavesti sem priplezal s krvavečimi rokami, ki so me močno bolele, dihal sem lahko le z vršički pljuč. Šoni mi je lomil rebra, masirajoč me neodzivnega, ležečega in krvavega. Kasneje sem izvedel za titanski dvoboj med njim in lepo demonko Kujo.

»Duda, dudika, voluhar zmešani, dihur smrdljivi, Duda, o, Duda, tu si.«

Nekako sem našel pot nazaj. Prostor, ki mi je deloval tuje in domače hkrati, je bil poln krvi in drugih znakov nore borbe. Tresoč se od izmučenosti sem se zmedeno oziral po prostoru. Sta me nori dvojček in bózica zvelkla v mesnico?

»Zakaj je vse krvavo?«

Šoni mi je brez besed pokazal poviti roki, nogo in pomodrele hematome na vratu. Kuja si je ovohavala stegno zadnje desne noge in občasno izpustila stokajoč vzdih.

»Spičkala sva se, Duda. Grdo. Prej sem mislil, da bi jo lahko onesposobil ali ubil. Ne gre, hudič je v njej. Kuja je morilka, ne zameri se ji kdaj. Jaz se ji ne bom, niti v sanjah. Trikrat bi me lahko zadavila, trikrat me je onesvestila, a ne ubila. Stari, Kuja zna judo, aikido, zna se podvojiti, potrojiti, zna kontrolirati človeka kot hipnotizer. Duda, Kuja ni tuzemska. Po moje ji niti *kugla* ne more do živega. Užgal sem jo z železno štango čez rebra, pa niti cmevknila ni. *Kviht* sem vrgel vanjo - ej, po mojem bi ga lahko v *luftu* pregriznila, če bi le hotela. Ni se zmaknila, čeprav je hitrejša od misli, Duda. Ni, ker bi *kviht* lahko zadel tebe, opica, tebe. Nastavila se je, da te reši. Duda, oba skupaj nimava pol odstotka šans proti njej.«

Ponudil mi je blag, nesladkan čaj, me pričel

masirati in mi tako vračati življenjske sokove v ude. Monotono, da ne bi vznemirjal Kuje in napol živega pobratima, je pričel pripovedovati. Ko sem bil nekako na dveh tretjinah ponovitev mojega samomučenja, me je zgrabil krč in utež sem si spustil na vrat. Šoni je hotel le odstraniti drog uteži z mojega vratu, a je staknil le Kujin ugriz v rit. Ni mu dovolila vmešavanja. Nekako sem se izmotal izpod uteži in nadaljeval s ponovitvami. Šoni je z resnim obrazom zatrjeval, da ima Kuja štoparico in števec v glavi. Kadar se mi je, zaradi izgube orientacijo v prostoru in času, podzavestno podrl ritem in nisem opravil naloge, kot je treba, me je Kuja z nežnimi ugrizi vrnila v ritem. Ni mi dovolila ne preveč ne premalo ponovitev, sekund ali kakršnega koli odstopanja od naloge. Nato sem v nekem trenutku padel v nekaj med nezavestjo, transom in kolapsom telesa. Kuja Šoniju ni dovolila drugega, kot da me je od daleč polil z vodo. Vsak poskus, da bi prišel do mene, je bil jalov. Pobratim se je zbal, da bom umrl in se je vrgel name, da mi reši življenje. S Kujo sta bila neenakopraven boj, saj ji ni bil niti približno kos. Sklala ga je, davila do nezavesti, se vrnila k meni in čakala, da si opomore. Trikrat je nori Šošon padel v nezavest pod njenimi čekani, preden mu je dovolila, da mi pomaga. Ko me je obudil, ga je odrinila in me s ščipajočimi ugrizi prisilila, da sem dokončal začetni cikel. Potem se je enostavno umaknila in še samo zaskrbljeno cvilila. Hotel sem se odvreči še poslednjič do savne, a nisem zmozel poti. Kuja me je z dreganjem s smrkčkom, z vlago jezika in z notranjo energijo, ki je izžarevala iz njenih jantarno žarečih oči, obudila. Nekaj časa smo vsi trije lebdeli nad samimi seboj, da smo se uravnovesili in zaživel.

Moj izlet v neznano se je torej končal s spoznanjem, da je srž moje biti nekako povezan s Kujo oziroma da je najin odnos bistven za harmonijo v najinih jazih. Tega mi ni povedala moja podzavest, ki je sicer izbrala Kujo za edino, ki je prestala katarzo moje biti. No, z Njo sta postali par v meni. Ona je katarzo prestala davno prej. Kdaj drugič o Njej. Če sploh kdaj. Da je Kuja moj sopotnik v duhu, mi je povedal Šoni. Kuja bi ga lahko zadavila v sekundi, če ne bi vedela, da bi s tem prizadela mene. Pasji um. Mogoče um v psu? To niso več nagonke reakcije, goni iz začetka stvarstva, ki so vjedkani v skorjo njenih možganov. Duda, a si *ziher*, da *dihšaš*? Da si nisi slučajno kontaktov v glavi razrahljal s svojimi norostmi, ekstremi, pohajkovanji z umom po neznanem? Najprej počitek, nato rezime, pot naprej se bo pokazala sama.

Naslednji dan, po dvajsetih urah neprekinjenega spanca, smo vsi trije norci iz hleva odšli

najprej na veterinarsko postajo, da pregledajo Kujo, nato pa še na dom k doktorju, mojstru karateja, ki je na črno oskrboval poškodbe, pridobljene, milo rečeno, na čuden, neprijeten ali kar nelegalen način. Tega ni delal zaradi denarja, ampak zaradi Hipokratove prisega, tako je vsaj sam menil. Pri veterinarju sva se, poleg Kuje, še s Šonijem na črno postavila pred rentgenski aparat, s slikami pa obiskala karate dohtarja. Kuja je imela udarnino reber in stegna na zadnji desni nogi, jaz sem bil le nenavadno (bejži, bejži) izčrpan in dehidriran, pa rebra mi je mojster povil, Šoni pa je moral priseči, da ga ni imel v rokah Ku Klux Klan ali celo satanisti. Zgodbe o pasjem ugrizu zdravnika niso prepričale. Kuja je svojo dominanco pokazala tudi s tem, da Šoniju ni povzročila resnih poškodb, zato pa mnogo lažjih. Psica je mojega dvojčka, kljub smrtno resnemu pretepu, očuvala in ga poškodovala le toliko, kolikor je bilo potrebno, da je imela mir pred njim. Bil je marogast kot močerad, madeže na vratu pa je uradno pripisal vročekrvnim kurbam v bližnjem mestu. Ko smo odhajali od dohtarja, je le-ta Šoniju smrtno resno „svetoval“, da naj drugič kurbam plača, ker ga lahko ubijejo njihovi zvodniki. Naša *munjena* procesija je tako rezgetala od smeha do mojega hleva. Kuja seveda ne, je le dama. Pobratima je le navihano opazovala s svojimi lepimi očmi, kot da mu sporoča:

»Bodi srečen, da nisem pes, bi te še nabila v rit, siromak.«

Posledice našega izleta v mojo podzavest so se hitro *porihtale*, najdlje je moral nositi svoje maroge na ogled Šoni. Zato se je zaprl v garažo in ko se je spet pojavil, je prijahal na japonski *tavšntdvesto* kubični kobili. Nanjo je namestil ravno cev namesto originalnega krmila, z brzinko odrezal polovico sedeža in zadnjega blatnika, pobral vso zvočno zaščito iz izpuha ter odstranil obe stranski ogledali in levega zamenjal z navzdol obrnjenim okroglim ogledalom. Suma sumarum, nori Max je bil *pička* v primerjavi s Šonijem na stari Yamahi.

»Evo, pobratime, odjahaj s kobilo v sonce!«

Ni me bilo potrebno dvakrat prositi. V žilah mi je zavrelo olje, ne kri. Iz železne skrinje za orodje sem potegnil svojo staro jakno *lederco*, nabil na *tintaro šubertko*, vzela rokavice in nabil na noge po meri narejene škornje, ki mi jih je izdelal begunec iz Bosne, stari *zotler*, ki je kadil HB (Hrabri Bosanac) in med delom vseskozi filozofiral. Zajahal sem kobilo in odprdel. Vrnil sem se v večernem mraku, poln adrenalina in ugodnih občutkov. Stara kobila je bila res biser. Bencin je žrla kot *drek pumpa* šiso, *trokirala* zaradi navrtanih izpuhov in vlekla kot Arabci hašiš – na polno in do konca. Noge so se mi tresle, ko

sem razjahal Japonko z žarečimi izpuhi. Komaj sem si vzel čas za Kujino masažo, pretepa z njo še nisem bil sposoben. Ta večer sem ji dovolil, da spi, kjer hoče – izbrala je svoj sarkofag. Pač pes, brez domišljije.

Kobila

Jooj, kako sem pogrešal vožnjo z motorjem. Teden dni nisem zlezal iz sedla. Kuja in Šoni sta me videla le toliko, kolikor je bilo nujno. Ves teden sem se podil po Marija Reki, Črnicu, avstrijski Golici, Kačjih ridah, smuknil do Dolomitov, legel na bok na Grobniku ...

V oči sem dobil barvo žarečega *auspuha*, v nos hlape pregretega olja, roke so mi smrdele po ponošenih rokavicah. Svet sem teden dni gledal skozi vizir, popikan z mrtvimi insekti, rit sem imel *stenstano* od skaja, ki je bil prevlečen čez sedež, zvečer sem hodil okorno, kot da sem jahal belgijskega Brabanta. Huronski bas odprtega izpuha mi je dvigal pulz in šprical adrenalin direktno v srce, ki mi je tolklo, kot da šprintam v hrib, ne pa da sedim na kobili in gonim agregat v rdeče polje. Japonka se je izkazala res za polnokrvno kobilo, močno, odzivno, *caglavo*. Ko sem se kolikor toliko napolnil s hitrostjo, nagibi na bok, brutalnostjo pospeškov in počepanj pri zaviranju, sem naredil še par sto tekočih, blago voženih kilometrov, ko sem lahko tudi pogledal s ceste, kje se vozim.

Kuja je stojično prenašala mojo odsotnost, nikoli mi ni dala vedeti, da ne odobrava mojega početja. Uživala je, ker me je videla skoraj srečnega, no, vsaj zelo, zelo zadovoljnega. Ko sem se zdivil, sem moja potepanja s kobilo zreduciral na eno do dve daljši vožnji na teden. Ostali čas sem ponovno vrnil Kuji, Šoniju in sebi.

Franki so mi, kljub resnično skromnemu življenju, pričeli kopneti. Edina stvar, kjer nisem bil skromen v izdatkih, je bila Kujina dobrobit. Zdavnaj sem si že določil limit, pod katerega moji prihranki ne smejo pasti. Ta meja se je surovo hitro bližala.

Šoni je bil pač *faca*. Ko mu je *zagustilo*, se je zaprl v delavnico in kaj sčaral ali pa se je za teden dni prestavil na vodo ter položil par sto kvadratov keramike, zvezal nekaj štroma, poservisiral kakšen stroj, morda tudi skonstruiral kakšno uporabno zadevo. Nekoč mu je uspelo *našvasati* nekaj podobnega formi vivi in skrupucalo prodati v Avstrijo, kjer krasi neko nepomembno krožišče. Sam nisem bil tak. Ne sposoben ne dovolj potrpežljiv, da bi lahko določeno opravilo opravljal v nedogled. Čas, da bi postal človek, ki zna nekaj uporabnega, je pobegnul v vojaških drilih, pehanjih za cilji, ki niso bili materialni, ali pa izginil v preteklost kot voda med prsti. To, kar

znam, je uporabno na zahodu, vendar niti pod razno ni bilo več, niti v mojih najbolj norih fantazijah, najti želje po odhodu iz kraja, kjer sem zrasel.

Nekega dne je Šoni izginil. Brez besed, brez pojasnila, kar izparel je. S Kujo sva preiskala vse možne in nemožne lokacije. Njegovega smrada ne bi bilo potrebno slediti ravno s psom. Za vsak slučaj sem mu butnil v stanovanje. Nič pretresljivega, le nekaj me je zmotilo. Čez stol v spalnici je bila vržena šuška trenerka – turkizna. Aha, ni se šel ubit, ni se izgubil, *trep* je šel v neznano v človeški obleki. Morda spet na sodišče, po dediščino. Ni me več skrbelo zanj, mogoče je šel na Klopinsko sekrete previzitirat. Kmalu se bo vrnil. Vedel sem, da ne more zdržati dolgo na enem mestu, razen za šankom pri Čibiju.

Odločitev

Kuja se je gonila.

Glavo sem si razbijal, ali jo naj pripustim ali ne. Ne gre drugače, kot da se z njo pogovorim. Zvečer sva se zatekla na teraso. Navadila sva se, še iz Albertove šole, da sem se z njo pogovarjal z znakovnim jezikom. Nekako pristneje sva bila v stiku. *Fak*, tremo sem imel. Pred *kuzlo*, ljudje, pred *kuzlo*! Kot da moram otroku podati znanje o spolnosti. Lepa žival, ki je očitno pametnejša od mene, me je nepremično gledala in čakala, da začnem najin pogovor. Najino seanso zaupnosti, pogovor enakih, ki sta si vse. Božal sem jo, ji masiral vrat, ji pihal v vlažni smrček, jo lasal, dražil z drezanjem s travo, ji lovil jezik (To ji je jemalo pamet, ko sem jo zgrabil za jezik in ji nisem pustil, da bi ga potegnila v gobec. Nekoč se ji je skoraj utrgalo in priča sem bil, kako ji postanejo beločnice krvave od besa.) in cukal za rep, dokler me ni napadla. Nikoli mi ni uspelo predvideti kota napada in zmeraj me je brez težav zgrabila za grlo, me podrla na tla in nakazala stisk. *Pička* je do nanograma natančno vedela, koliko moči mora dati v čeljusti, da mi ne bo škodila. Ko sva se že zasopla od igranja, sem jo pobožal po glavi, ji pogledal v oči, dlan sem ji položil na trebuh, nakar sem sunil z brado narahlo naprej, kar je pomenilo znak vprašanja. Kuja me je gledala strmo v oči in njene so pričele toniti v grozljivo antracitno globino, osivele so ji do bližine črne barve. Zrla sva si v oči, čas nama je ušel, in šele ko nama je veter posušil zrkla, sva trepnila z vekami. Nato so se ji oči začele topliti nazaj v jantarne nianse, obliznila me je po nosu in tiho zacvilila. Jaz sem njen otrok, mene ima, edinčka. Iztrgala se mi je iz objema in stekla k japonski kobili. Tam je sedla in zvonko zalajala. Potem je zdirljala do izhoda z dvorišča in spet zalajala. Podila me je od sebe. Naj se s kobilo poberem

za nekaj časa. Hotela je biti sama. Podzavestno sem jo razumel in ubogal. Zlezel sem na železno kljuse in *zvznil* na *furo* okoli Pohorja. V ogledalu sem videl, da je Kuja skočila na svoj sarkofag in se obrnila v smer, od koder bom prignal japonske kilovate nazaj k njej. Čakala bo. Mene.

Kljub idealnemu vremenu in prazni cesti sem se vozil kot po jajcih. Nehote sem dajal psici čas, da se zbalansira. Ko sem prejahal polovico poti in se je smer vožnje obrnila proti domu, sem kobilu pričel gnati do njenih meja. Prinorel sem na dvorišče v strahu, da ga bom našel praznega. Kuja me je čakala na terasi. Povzpel sem se sopihajoč do nje in ko sem jo hotel objeti, me je rutinirano zgrabila za vrat, me podrla in položila prednje tace na prsi. Zarjula je, kot da bo napadla medveda, in položila glavo na moje prsi. Šapo je popraskala po tatuju nad mojim srcem.

Jokal sem kot dež, saj sem bil priča pasji zaobljubi celibatu.

Samá

Šonijevo mansardo sem *spucal* do sijaja, odnesel šušljivo trenerko v čistilnico, zalival njegovo čudno ljubezen – meni neznano lončnico, ki jo je imel na oknu spalnice – in s Kujo čakal nanj, na Šošona, pobratima. V kopalnici sem našel njegov mobilnik. Ni hotel kontakta, niti z mano. Redno sva obiskovala mamin in šeficin grob, dokler nisem nekega dne opazil na njenem grobu drobnega šopka. Indijanec je bil tu. Le mimogrede ali pa je blizu in hoče biti sam? Bo že povedal, nekoč. Če bo.

Kuja je skrbela, da nisem zapadel v kakšno *glupo* stanje. Animirala me je za sprehode, da jo učim, da kuhava, da se vedno znova pretepa in če je res bila kriza, me je spomnila, da je čas, da zajaham kobilu. Dokler sva se s kobilu podila po asfaltnih daljavah, je zvesta čuvajka nadzirala naš mali, s plevelom ograjeni svet ob potoku izpod Uršlje. Ni bila čuvajka imetja, bila je gospodarica enklave svojega varovanja.

Jesen je zvito dajala potuho *potrucanim* motoristom, a vseeno je prišel čas, ko je morala kobilu v štalu. Predal sem se nekdanji ljubezni in začel prebirati knjigo za knjigo. Kuja je uživala na terasi z mano in tu in tam pokukala čez moje rame, da vidi, kaj berem. Kot guvernanta, ki jo skrbi, da bo ljubljeno dete našlo med vrsticami neprijetne in neprimerne napotke za življenje. Odločil sem se naučiti kato, ki jo je izvajal zapiti Albert v istrski makiji. Našel sem literaturo, posnetke, poklical sem gospoda, ki je nekoč na seminarju pokazal podrobnosti, na katere je potrebno paziti, in ga prosil za nasvet. Rekel je le en stavek:

»Gospod, ko boste mislili, da je kata izpiljena, pojdite k Albertu, da vas jo prične učiti na novo.«

Sara Nuša Grabner Golob

Metuljev graben

Oktober sva z Aleksandro govorili o veri. Pripovedovala sem o svojih trenutnih študijah Biblije in gledala me je kvazi zamišljeno, kot je od akademikov pričakovano, kadar jih tema ne zanima. Nikoli nisem bila verna, a ko sem pred nekaj dnevi gledala slike križanja, je postala Marija Magdalena enigma, ki me ni izpustila iz prijema.

Prišel je Vid, nonšalantno je obema ponudil roko in se z nasmehom, ki je njegov obraz srednjih let prelevil v fantovskega, pozorno zagledal v obraz vsake posebej, kot bi govoril »teh nekaj sekund je samo tvojih, ni za kaj«, a gesta ni bila sprevržena ali snobovska, dosegla je želeni učinek okronanja in poslala vročo svetlobo od dna mojega grla po vseh mojih udih.

Obupano sem streljala z očmi po mizi in iskala svoje cigarete. Vedela sem, da bom danes prekršila obljubo sebi o nekajenju in takoj po koncu predavanj sem v trafiki kupila ljubljene Marlboro Touch cigarete, kot bi pripravljala bojno opremo. Preden mi je uspelo locirati cigarete in preden sem lahko spregovorila svojo prvo besedo v Vidovi prisotnosti, so se luči polne kavarne zatemnile in na majhen oder je stopil prvi bralec poezije. Vid je rahlo nagnil glavo in pogledal v mojo smer. Najin nasmeh ob srečanju je bil kot vedno mehek, kot vedno poln igre. Kot vedno je zlomil vso mojo razumnost. Vedela sem, da bom pustila, da zlomi karkoli si želi. Vedela sem, da ne bi šla z Aleksandro nikamor, če ne bi vedela, da bo z njo zopet on, njen sodelavec, on, kustos v muzeju, popolna zmes med grškim kipom in disociiranim mislecem.

Nagnil se je k meni.

– Mislim, da nisem dovolj pameten za poezijo.

Presenečeno sem se nasmehnila.

– O tem močno dvomim.

– Rad jasno vidim umetnost.

Klišé, zakaj deluje? Brezsramno se je zastrmel v moje oči in opazila sem, da se mi rahlo tresejo roke. Občutek je bil podoben zavedanju, da si pozabil osebno izkaznico, tik preden moraš prečkati mejo.

– Pridi ta teden na razstavo. Dobiš vodenje.

– Mogoče.

S prstom sem prekrila ustnice, poslušaj poezijo, poslušaj poezijo, saj bo še čas.

*„Metulji umirajo hitro in blesteči,
neglede na to, kaj se od njih
pričakuje.“*

Z očmi sem sledila gubicam, ki so uokvirjale njegove tople oči in ustnice. Že takrat sem čutila anksioznost.

Maj. En teden je še bil do izpitnega in jaz se na ta majski dan, ko je skozi odejo pronical hlad pomladne zemlje, nisem učila ničesar novega. Ležala sem ob reki. Konica mojega mezinca se je dotikala Vida. Vida, ki je dobil službo na fakulteti in me zdaj uči Sodobno umetnost. Vida, ki je dobil punco in bo zdaj postal oče. Vida, za katerega moj fant ni vedel, da obstaja. Pred majem je govoril o svojem očetu, ki je odšel, in Rousseauju, ki je našel popolnost človeka v naravi, govoril je o Jezusu, ki je ljubil vse in nikogar bolj, tako kot ljubi on, govoril je o tem, kako ni mogel nehati pisati sporočil, vedno ko so se najine oči srečale na fakulteti. Vid, ki ga nisem pustila za sabo po tem, ko je spal z Aleksandro in sem izginila iz njegovega življenja, pred tem sem ga poljubljala do jutra, ko sem mu šla povedat, da naj me pusti pri miru, ker imam fanta. Po tem, ko je jokal v Trstu pred muzejem, ker se me je bal, ker znam ljubiti bolj kot Jezus. Držala sem ga za roko, ko sva hodila do hostla, in oba sva molčala. Vid se je vedno vračal, Vidu nikoli nisem rekla ne. Tudi ko sem izgubila še vse zadnje niti, ki so šivale moje možgane v koherentno celoto, ampak nič hudega, pravil je, da sem mu lepa, ko sem nora.

Tudi jaz sem govorila. Govorila sem mu o Ulayu, ki je gledal Marino, in da me je trgalo na pol vedno, ko se mi je nasmehnil. Govorila sem, da me je bolela maternica, ko mi je povedal, da bo postal oče in da je to pomembneje od vsega. Govorila sem mu, kako je moj oče odšel in nikoli ni prišel nazaj. Verjetno je tudi on ljubil kot Jezus. Govorila sem mu, da sem, ko sem zaljubljena, tako zelo zaljubljena, da me Marija Magdalena ne razume. Govorila sem o tem, da je Jorge Luis Borges že opisal, kako je stati v hiši, polni neznanega in nadomestiti strah z željo. Govorila sem mu, kako je lep, govorila sem mu, da zna ljubiti, da ni Fellinijev junak, ampak samo človek, govorila sem mu, da ima zmožnost odločanja, govorila sem, da *There are More Things*. In ves čas sva govorila o ljubezni, a nikoli ni bila izpovedana direktno, nikoli, bila je povsod v atmosferi in nikjer v ustih označena z imenom. Poslušala sva The Cure in pravil mi je, da je zamudil zadnji koncert Nirvane v Sloveniji, ko je bil najstnik. Jaz sem se tisto leto rodila. In nare-

dil je ogenj, da naju ni zeblo, in ker je v ognju videl primarnost. Strmel je vanj, jaz sem bila ogenj in nevihte in vse tisto, kar ljudje občudujejo, a ne morejo držati. Potrebovala sem cigarete vedno, ko je rekel, 'saj sem ti povedal, kdo sem' in se obnašal temu nezvesto, ko me ni mogel izpustiti iz svojega življenja. Povedala sem mu, naj odjebe, ker ga preziram in ga sploh ne morem več gledati, in povedala sem mu, da mi je bilo takrat oktobra grozno žal, da sem prišla v galerijo. Takrat me je do njega peljala Aleksandra in tisti teden smo šli poslušat poezijo. Kako sem jo takrat sovražila, ker je imela dostop do njega. Ona je bila jaz, jaz sem bila ona, obe sva bili zmes Vidove vizije o ljubezni, ki jemlje in jemlje, dokler ne ostane ena sama intelektualna puhlica, 'ljubezen ni ekskluzivna' in ponoči ne moreš spati, ker ne veš več, koga najbolj sovražiš, verjetno sebe, ker se nisi sposobna nehati razdajati v celoti, ko dobivaš nazaj blagoslovljene rezervne dele. In seveda ljubezen ni ekskluzivna. Če najprej obstaja. A zdaj smo že tu in smo tako intelektualni, da nas bi bilo strah zanikati tako odprto miselno izjavo, čeprav nosimo trdne dokaze, da nič ne moreš deliti. Sama sem se zanikala, ko sem se borila za ta nič, pred nekaj meseci bi se z Aleksandro pobili za ta nič, potem napisali esej o feminizmu in spili kozarec vina ob inteligentni debati o daddy issues.

Ko sva bila tiho, je bilo prijetno, kot je vdaja vedno prijetna, ker ni treba nikogar več ubiti. Povedala sem mu, kaj je zlata ura in zdaj sva jo čakala. Oba sva se pretvarjala, da se med nama ni zgodilo še nič slabega, pretvarjala sva se, da bi dobila nazaj malo oktobra. Malo tiste vroče svetlobe in mrzlega zraka. A maj je bil neomajen. Z očmi sem sledila gubicam, ki so uokvirjale njegove tople oči in ustnice. Če še enkrat slišim, da so moški trosilci semena in če me še enkrat za sekundo predolgo gleda moški srednjih let z družino, ki potrebuje malo eskapizma, ker je enkrat preveč gledal Maleno v formativnih letih, se mi bo sfukalo.

- Kakšen kliše sva, je rekel in mi podal vino, vedno iz steklenice.

- Sva.

- O čem razmišljaš?

- Res nikoli nisi razumel poezije.

Tišina.

- Oprosti, da ne morem biti to, kar si želiš, da bi bil.

- Ničesar si ne želim od tebe.

Tišina.

- V tem grabnu je ogromno metuljev.

- Ja. Tu jih je vedno največ.

Ensaio sobre a Lisboa – esej o Lizboni

LEPOSLOVJE

Za nesojenega nobelovca Antonia Tabucchija in Barbaro Juršič, imenitno prevajalko del Nobelovega nagrajenca Joséja Saramaga v slovenščino.

Vzhodna luč se je komajda skotila, saj so se izza njenega hrbta prvi sončni žarki šele pred minuto ali dvema sramežljivo pretipali čez bujne zelene krošnje na grebenu Sintre in pozlatili belo peno vrh temnih valov, ki so daleč spodaj gubali mračno površino nemirnega oceana, preplavljenega z židko plazmo medcelične tekočine sveta, v katero je odtisnjen praspomin velikega poka. Z visokega klifa na robu celine je v zgodnjem jutru vročega portugalskega poletja nemo upirala pogled v nedoumljiva prostranstva, kamor se z lahkoto izgubi misel, ki krotoviči, kar priznajmo, tudi tok besed pričujočega poročila o nenavadni avanturi izven časa, odtisnjeni v minljivost osebnega spomina, kjer vzplamti, kar zaplodi domišljija, in nato leta, morda desetletja dolgo tli ter slej ko prej ugasne. Ko se je oni dan prvič znašla na skrajnem zahodnem rtu kopnega kontinenta, se je v bujno rastlinje nad prepadno steno plaho in z veliko mero strahu pred neznanim usedla kar precej daleč, pet ali celo šest metrov od robnika, kjer je iz gostega prepleta vrež nadležnega čarovniškega kremplja štrlel okrogel bel kamen, a se je izvoljeni beli prestol nato iz dneva v dan nenavadno, a na tem kraju prav nič presenetljivo, pomikal vse bliže breznu, da so ji noge nazadnje zabingljale nad praznino odsekanega pobočja in je na podplatih bosih nog začutila vlažen poljub morske pene, semkaj gori zavrtinčene v naročju vetriča, ki tod ni nikoli jenjal. Veliki vijolični cvetovi morske fige so po nočnem počitku začeli razpirati svoja hudomušna rumena lica, s katerih je Maruša razločno uganila pomežik jasnega sporočila, da tod ni bila najbolj zaželena. Z rastlinami si nasploh v življenju ni bila ravno na ti, a tolikšne brezobzirnosti ni bila deležna še nikdar, zato ji je postalo tako tesno pri srcu kot tedaj, ko je pred dvema letoma na okensko polico domačega stanovanja v lončke potaknila nekaj stebelc modre neboglasnice, nabrane v ozebniku pod vrhom gore nad mestom, in je nato ob topli peči, v topli jopici in s šalom okoli vratu celo zimo zmrzovala kot kakšen bosonog inuit. Samo še danes, prosim, je nehote sprego-

vorila kar na glas, morda boš prav danes vendarle razvozlala (nagovarjala se je v tretji osebi, saj je tako najlaže zasledovala misel, ki se ji je podila po glavi), kaj neki pomeni ta vražji *saudade*, menda usojen samo Portugalcem, saj jim je že ob rojstvu, ko se vžge luč sveta, položen v oči, razsvetljene z mavričnim sijem, kakršnega ni nikjer drugje na svetu. V mestu se je na vsakem koraku, v vsako uličico in okljuk strmega stopnišča, v senčnati vogal notranjega dvorišča ali v parku na klopico pod plutovcem in dišečim evkaliptom vtihotapil blesk razžarjenega avgustovskega sonca, tukaj, na tem poslednjem kamnu Evrope pa je bil v vidnem polju njenega pogleda samo oddaljen horizont, ki je kot nenavadna črna luknja požiral sončne žarke in jih zakopaval v večni mrak nerazločljive gmote težkih valov in kipečih sivih oblakov. Videti je bilo, kot bi se brezbrežno morje tam daleč, onstran črte obzorja, prekucnilo čez obronek sveta in v velikanskem slapu strmoglavilo navzdol v kozmični nič onkraj zmožnosti dojemanja človeškega razuma. Pa vendar so drzni morjeplovci že davno nekoč obrnili svoje karavele naravnost v to navidezno praznino in se z nepojmljivo drznostjo, ki je presejala pogum najbolj smelih, odpravili po poti upanja in dobre nade, s hlepčim koprnenjem po večni slavi in otožnim hrepenenjem po domu, ki je lahko le tam, kjer si ga izbere nemirno srce. Življenje ni dejstvo, življenje je hotenje; življenje ni, kar živimo, saj zajema tudi vse tisto, kar si domišljamo, da živimo. Dano nam je, da izživimo majhen košček tistega, kar je v nas; kaj pa ostalo? Odtisnjeno je v pesem, melanholično elegijo, natopljeno s črnim žolčem. Ja, tamle čez, v tisto temno zaveso, ki zastira oder predstave o nesnovnem, neznanem svetu, je odtisnjen sentiment tukajšnjih ljudi, ki so bili, tako jih je občutila, tako neločljivo zlit z okoljem, da se je zdelo, da so postali eno s prizori na modro-belih *azulejos*, ki so prekrivali zunanjščine in notranjščine zidov večine hiš starega mesta. Zadovoljno si je poki-mala, čeprav je vedela, da ob naslednjem obisku občutek ne bo več isti ali enak. Ob tem ji ni bilo mar, da jo je z vsakim dnem manj, saj je nekaj sebe vselej pustila na kraju, ki ga je zapustila.

Nekaj časa še, ki ga ni znala izmeriti, je obse-dela med nebom in zemljo, da ji je kri znova bolj umirjeno zakrožila po ožilju, nato pa se je previdno skobacala na noge in brez nostalgije, ki

jo je s samopašnostjo gona po preživetju vedno znova znala potisniti v stran, brž ko je začutila, da jo omamlja omedleno romantično čustvo, obrnila hrbet morju ter s hitrimi koraki stopila proti bližnji avtobusni postaji, na katero je prav tedaj prisopihal prvi jutranji lokalni avtobus z množico turistov, ki so se ob glasnem izdihu pnevmatskih vrat nervozno usuli na plano in pohiteli po obljubljeni certifikat, ki jim ga je sinoči, koj po večerji, obljubil z dolgočasni vodič, do grla sit razprodaje samega sebe. Maruša se je potuhnila, da je človeška povodenj stekla mimo, čarovna stebila, ki so neumorno stegovala svoje virilne tipalke k neosvojenim centimetrom rjave presušene zemlje, pa so jo nemudoma začela pokrivati čez in čez, da jim je komajda ubežala. Pomahala je šoferju proge 304, ki ni nadaljeval proti Cascaisu, temveč je že začel obračati nazaj proti severnim predmestjem prestolnice do končne postaje pri železniški postaji Rossio, kjer si je nedaleč stran v hotelu Carmo že prvi dan, prvo uro po prihodu vlaka, našla imenitno sobico z razgledno teraso. Na njej si je pod milim nebom tudi postlala, saj je bilo notri prevroče, potem ko se goljufive klimatske naprave, ki naravne trope spreminja v umetne tundre, ni hotela niti dotakniti. A bi lagala, če ne bi priznala, da ji je prijala ohlajena notranjščina avtobusa, zato je med vožnjo zakinkala. Na naslednji postaji se je požvižgala na lepote razvpite Sintre, ki jo je Lord Byron razglasil za najlepši vrt Evrope, saj se je že naučila, da bujno zelenje okoli kičastih palač vzdržuje zoprn vsakodnevni naliv iz enega samega, večno sivega oblaka na nebu, ki je bil samo tukaj in nikjer drugje kot naluknjano viseče morje. Čeprav se je na avtobusu medtem zamenjala že celotna garnitura sopotnikov, si je privoščila brezskrben dremež, saj je vedela, da pravega, globokega spanca itak ne bo od nikoder. Privadila se je, da so bile v Lizboni samo sanje, v katerih se ves čas zavedaš, da sanjaš, kot bi z odprtim splavom počasi in neslišno drsel preko velike reke, ki je bila morje, ter vpiljal globoko modrino nepremičnega neba. Tudi zato je bila takojci pri sebi, ko so vnovič zastokala samodejna vrata, trenutek zatem pa se je že znašla sredi uličnega vrveža. A vtis izmuzljive podobe temačnih morskkih širjav, ki se je sedaj že umaknil za gubo vek široko odprtih oči, je bil v tolikšnem nasprotju z običajnim, tako zgodaj vselej zoprnim hrupom mesta, da se ji je malce zavrtelo. Ja, še pred svitanjem se je brez zajtrka odpravila iz hotela, saj jo je nedaleč stran, pri rdečem in belem konfinu na Largo do Carmo, v bližini vhodnega portala razvaline nekdanjega srednjeveškega samostana, natanko ob dogovorjeni uri čakal plavola-

si mladenič, ki mu, resnici na ljubo, ni vedela imena, saj se ji je, ko jo je ob povratku pozno ponoči odložil pred hotelskimi vrati, predstavil zgolj kot Oseba, eden od mnogih, Nihče. Ha, star in obrabljen lizbonski štos, ki pa ga je morala hočeš nočeš vzeti v zakup. Spoznala sta se sinoči, ko je končno zbrala pogum in si privoščila večerjo v majhni gostilnici Duetos da Sé pod vznožjem griča na drugi strani, v Alfami. Povsem po naključju jo je izbrala iz zajetnega kataloga v hotelski recepciji, bržkone zato, je razmišljala kasneje, ker je bila v neposredni bližini, tako rekoč na notranjem dvorišču Case dos Bicos, v kateri je domovala Fundacija Joséja Saramaga. V zatohlo taverno pod nizkimi, do tal zaokroženimi kamnitimi oboki, ki jih je na steni zadaj poživiljal le velik *azulejo* s podobo velike katedrale (enak prizor si lahko, vsaj podnevi, opazoval tudi v vzvratnem pogledu skozi vrata, ki so bila edini naravni vir svetlobe malce zlovešče notranjščine), je vstopila pozno, že po deseti uri, ko je bil lokal polno zaseden in je s težavo in le po sreči našla majhno mizico za dva v kotu. V neznosni vročini, ki jo je spremljala med pohajkovanjem po labirintu lizbonskih ulic, že tri dni ni mogla spraviti vase poštenega obroka, zato si je v skladu s svojo vegetarijansko kaprico privoščila skodelo juhe *caldo verde* (vse koščke klobase, ki so se sukljali v gosti čorbi je z veliko leseno žlico spretno polovila ter jih diskretno delila z veliko črno mačko, ki se je nemudoma znašla pod mizo, kasneje pa je zadovoljno zapredla ob njenih nogah). V za silo potolaženem trebuščku – le rahlo napet ji je kupal izpod kratke, rumeno-bele črtaste majice brez rokavov, ki jo je nosila skupaj z lahkotnim, čeprav nekoliko daljšim platnenim krilom izprane sinje barve – je tako prihranila še veliko prostora za *bacalhau com queijo da Serra*, čeprav je zraven pohlepno naročila še *batatas recheadas com bróculos*. Ko jo je na pogled počasen, a izjemno učinkovit in uslužen natakár pobaral še po pijači, se ji je na jeziku najprej samoumevno znašel običajni *sumo de fruta*, a se je zadnji hip ustrezno prilagodila situaciji ter prosila, naj kar prinese običajno. Že naslednji hip je bil pred njo na mizi *douro branco*, cel polič opojnega domačega belega vina, ki ji je že po prvih požirkih blagodejno omrtvil razdražene sinapse v vseh kotičkih prijetno utrujenega telesa. Jedla je počasi in s slastjo, ob vsakem zalogaju se je radovedno razgledovala po množici gostov za sosednjimi mizami. Sedeli so v zaokroženih skupinah po trije ali štirje, večinoma so bili pari, očitno zaljubljeni, saj so izmenjavali dolge, nepremične poglede, le redkim med njimi pa so tu in tam zatrepetale ustnice, kot bi bile ob tej pozni večerni uri

odveč vse besede, ki niso poezija. Prav gotovo so bili domačini, čeprav je bilo skoraj neverjetno, da tega prijetnega ambienta ni odkrila kakšna skupinica nadutih ameriških turistov, ki jih je bilo povsod polno. Med temnolasci in temnolaskami nedoločljive starosti, ki so si bili med sabo tako podobni, da je ne bi začudilo, če bi bili v resnici bližnji sorodniki, je potem, ko je pospravila zadnji grizljaj, odložila pribor in izpila tretji, morda že četrti kozarec vina, opazila skoraj eteričnega svetlolasega mladeniča, ki je v tolikšni meri izstopal od ostalih, da ga je bilo nemogoče zgrešiti. Pri podobni mizi za dva je sedel ob improviziranem odru na drugi strani prostora in šele sedaj je opazila, da je najbrž že dolgo, morda od prve minute dalje, ko je stopila v gostilnico, skoraj nepremično strmel vanjo, zdrznil se ni niti tedaj, ko je s težavo ujela njegove oči in zavrtala vanje. Že naslednji hip se je v njih izgubila, prav lahko bi tudi utonila, če ne bi tedajci zastrli zadnjih ostankov medle svetlobe, od nikoder pa je tankočutno zazvenelo dvanajst strun portugalske kitare, ki se jim je spontano, nehotno in na poseben način zadržano pridružil glas pevke v dolgi oprijeti škrlatni obleki s spetimi vranje črnimi lasmi, med katere je bil vpleten krvavo rdeč šal. V črnem pledu, s katerim je bila pokrita, je najprej ugasnil mladeničev obraz, nato pa je objel in ogrnil cel prostor, ki ga je do vrha in čez napolnila glasba.

*Zdaj, ko se spominjam
ur v teku časa;
rada bi se vrnila,
nazaj k tebi,
rada bi te zopet našla;
v vseh teh dneh,
ki so stekli mimo,
sem pozabila
milino v tvojih očeh,
ki sem jo tako ljubila.
Kako zelo mi je žal,
da te ljubezni
nisem znala ohraniti,
a nekaj je vendarle bilo,
kar me je zmotilo.*

Z zaprtimi očmi se je naslonila na steno, kjer ji je skoraj zdrsnilo na spolzkih kamnih, na katere so se po celotnem obodu lepili znojni hlapi s teles in se ohlajeni zlivali nazaj v naročja zamaknjenih poslušalcev. Solzili so na čarovno glasbeno podlago, ki je tudi Marušo zapeljala skozi prostore in čase, v katerih se je zdelo, da vsak posamičen utrip srca ujame večnost in želja postane samoumevna resnica, a le tedaj, ko je bila sposobna uvideti, da nobeno razočaranje,

kadar ji pride naproti, ni in ne more biti strup, temveč je kvečjemu balzam, ki odpira oči, da se lahko končno vidi, kakršna je. Preden je odprla oči, je začutila njegovo roko, ki jo je nemo prosila za odpuščanje, nato pa je tudi videla, da se je suhljati blondinec naenkrat znašel za njeno mizo in z dvignjeno roko pomignil natararju, ki se je kmalu vrnil s steklenico sladke *ginjinhe*. Na, poskusi, je bilo vse, kar je rekel, ko ji je pijačo natočil v nizek kristalni kozarec, da so rdeče višnje vzbrstele v mavričnih barvah zadušene svetlobe, trpek vonj cimeta pa jo je požgečkal po nosu, ko je previdno srknila prvi požirek sladkega gostega likerja in se nato le še nasmihala, ko ji je po izpraznjenem kozarčku nalil novega in nato še enega in tako dalje, medtem ko je sam s sanjavi pogledom v očeh kadil cigareto za cigareto in pihal razigrane oblacke dima, ki očitno niso motili nikogar. Njegov obraz je bil blede ali pa je bil takšen zaradi soja sveč, saj so mu plamenčki nemirno migotali v očeh, ko je nepremično strmel predse, kot bi notranji pogled uravnaval s počasnim, umirjenim, a neustavljivim tokom reke Tejo, ki vanjo odvržene misli odnese s sabo v Atlantik in jih za vekomaj razprši v vesoljni odtis sveta. Mar je to usedlina tiste prirojene sposobnosti duha, je pomislila, ki ji z besedo tisočernih pomenov pravijo *saudade*, ali pa se lahko tega izmuzljivega čustva z nekaj dobre volje in posnemanjem ljudi, ki posedajo na klopcah številnih razglednih točk mesta ter molčijo in gledajo v daljavo, naučimo tudi vsi tisti, ki lepi Vidi navkljub nismo stoletja dolgo čakali na morskem obrežju? Ubrana glasba se je v njenih ušesih razletela v razglašene in nepovezane okruške, slovesno vzdušje, ki ga je podčrtavala hieratična resnoba ostrih potez na naličju novega znanca, pa se ji je naenkrat zazdelo trapasto kot le kaj. Usta so se ji razširila v nebrzdani nasmeh, ko se je ugledala v napetem steklu prazne steklenice, a tam ni bilo njenega obraza, temveč so bili, kot v nekakšnem Magrittovem ogledalu, njen hrbet in ramena ter teme, ki se je luščilo iz temè, na toboganu besed v glavi pa so se brez repa in glave začele fecljati otročje rime in teme, ki so ji sicer marsikdaj v breme, še zlasti ko se nakoti vreme, za katerega nima s sabo niti prave opreme, ob tem pa obstaja resen obet, da ga bo nekaj ostalo za seme in bo jutri znova trpelo naše pleme, če se ne bo poprej brez treme pogreznilo v naročje teme. Ha, ha, se je zasmejala čisto na glas, da jo je mrko pogledal, okajena je bila, pa kaj, kljub temu je rekla, Dovolj, nič več!, in, Greva! *Saudade*, ja, a v majhnih dozah, da se ti ne zatakne v grlu, ko ga začno zalivati grenke solze. Brez besed se je dvignil in ji pomagal, da se ni zgolj pijano odma-

jala skozi vrata na ulico, nato pa jo je potrpežljivo pospremil do avta, ki ga je imel na Rua dos Bacalhoeiros pred Caso dos Bicos. Svež vetrič, ki je preko Čebulnega polja potegnil z morja, ji je še pravi čas zbistril misli, da se je lahko pred nenavadno mrežasto fasado ošiljenih diamantov poklonila Josému Saramagu. Obstala je kot uročena, ko je skoznjo zdrsnila poplava neukročenihi povedi najljubšega pisatelja ... *Ricardo Reis je pojedel, potisnil pladenj h koncu postelje in se udobno namestil, da bi bral časopis, Velika parada, ki so jo priredile korporacije, je pokazala, da ni nemogoče doseči poštenega in dobronamernega dogovora med delodajalci in delavci, v tišini je nadaljeval z branjem in ni bil pozoren na težo argumentov, v svojem bistvu ni bil prepričan, ali se strinja ali ne, Korporativizem, prilagoditev vsakega od družbenih razredov sebi primernemu okolju in prostoru so prava sredstva za spremembe v modernih družbah, s tem receptom za raj na zemlji je zaključil z branjem glavnega članka, potem je oklevaje preletel novice iz tujine, Jutri bodo v Franciji prve zakonodajne volitve, Vojska pod vodstvom Badoglia se pripravlja, da bo ponovno zakorakala nad Adis Abebo, v tistem trenutku se je na vratih spalnice prikazala Lídia, z zavihanimi rokavi, in ga jela spraševati, Ste včeraj videli balon, kakšen balon, Cepelin, letel je točno nad hotelom, Nisem ga videl, a sem ravnokar opazil, na odprti strani časopisa, gigantski, Adamastorju podobni, vodljivi zrakoplov, Graf Zeppelin, z imenom in naslovom svojega konstruktorja, grofa Zeppelina, nemškega generala in aeronavta, kako leti nad mestom Lizbono, reko, hišami, ljudje na pločniku se ustavljajo, prihajajo iz trgovin, se nagibajo skozi tramvajska okna, prihajajo na balkone, kličejo drug drugemu in se opozarjajo na to čudo, duhovitež si ne more kaj, da ne bi pripomnil, Hej, tepček, poglej ptička, časopis ga je ovekovečil v črnosivi, Tu je fotografija, je povedal Ricardo Reis, in Lídia je pristopila k postelji, tako blizu je prišla, da bi bilo škoda, če je ne bi objel okoli bokov, s prosto roko, z drugo pa je držal časopis, zasmejala se je, Dajte no mir, potem je rekla, Kako velik je, tu je videti še večji kot v živo, kaj pa tisti križ, ki ga ima zadaj, Imenuje se enakoramni križ ali svastika, Kako je grd, Veš, veliko ljudem se zdi najlepši križ na svetu, Videti je kot pajek, V nekaterih religijah na vzhodu je ta križ predstavljal srečo in odrešenje, Vse to, Vse, Zakaj so ga torej narisali na rep cepelina, Zrakoplov je nemški, svastika pa je dandanes emblem Nemčije, nacistov, Kaj veš o tem, Samo tisto, kar mi je brat povedal o njih, Tvoj brat mornar, Ja, Daniel, to je edini, ki ga imam, Se je že vrnil iz Porta, Nisem ga še videla, a se je že vrnil, Kako pa veš, Njegova ladja je zasidrana pred Terreiom do Paço, dobro jo poznam, Ne bi priš-*

la v posteljo, Materi sem obljubila, da pridem na kosilo, če bom legla, bom zamudila, Samo malo, daj, potem pa lahko greš, roka Ricarda Reisa je zdrsela dol do krivine noge, ji privzdignila krilo, segla nad podvezico, se dotaknila gole kože in jo božala, Lídia je govorila, Ne, ne, a je že popuščala, kolena so se ji tresla, tedaj je Ricardo Reis ugotovil, da se njegov ud ne odziva, da se ne bo odzval, prvič v življenju je doživel to strašno nesrečo, zgrabila ga je panika, zato je počasi odmaknil roko in zamrmral, Natoči mi vodo, rad bi se okopal, ona ni razumela, začela si je snemati pas na krilu, odpenjati bluzo, on je ponovil z glasom, ki je na lepem postal rezek, Hočem se okopati, natoči mi vodo, časopis je vrgel na tla, nagloma smuknil med rjuhe in se obrnil proti steni, pri tem pa je skoraj prevrnil pladenj od zajtrka. ...

Pred vrati hotela, kamor sta prispela dvajset minut pozneje, je sklenila, da nocoj ne bo šla z njim, čeravno jo je tudi mikalo. Položila si je prst na ustnice, kar bi lahko pomenilo marsikaj, Nočem motiti tvojega miru, in, To je najina skrivnost, a tudi, Naj zdaj grem, tako ne gre več naprej. Razumel je, ko ga je ljubeznivo prosila, če bi jo lahko zjutraj odpeljal na Cabo da Roca, Ob štirih? Kakor želiš, je odvrnil in se z nasmehom, ki ga ni namenil njej, temveč svojemu mestu, zasukal na petah in odtaval v noč. Po dvakrat dveh urah počitka brez spanca, odeta je bila le v sanje, ob katerih so ji pod južno zvezdo v naročju odprte terase še vedno žarela lica, sta bila po dobri uri vožnje na cilju, kjer mu je na parkirišču ob svetilniku odločno dala vedeti, da gre naprej sama. Brez besed je pokimal in se usedel na klopco nedaleč stran, negibno se je zastrmel v daljavo, a ko se je znova ozrla, ga že ni bilo več, nikoli več.

Sedaj ji je ušesa polnil ulični živžav, še posebno hrupen pred glavno železniško postajo, kjer so ljudje v vročem jutru – sonce je svoj ognjeni voz zapeljalo že precej visoko na nebo – neusmiljeno hiteli po opravkih tako, da so se trudili poiskati pločnik v senci, njej pa se je začelo megliti pred očmi, kot bi ji sončni žarki povreli v krvi še zadnje ostanke sladke melase sinočnje ginjinhe in ji z eteričnimi hlapi napolnili glavo, razgreto čelo in vlažna senca. Prestrašila se je, da bo omahnila kar tam, zato se je na majavih nogah zatekla v bližnjo kavarno hotela Avenida Palace. Sedla je za mizo pod ventilatorjem, ki je z velikimi plavutmi glasno švistal skozi zrak, a brez pravega haska, se ji je zdelo, več si je obetala od lahkega zalogaja in močne kave, s katero si bo poživila opešan srčni utrip. Razen nje ni bilo po koncu običajne jutranje gneče v bistroju nikogar. Ostareli točaj, že v dopoldnevu utrujen od napornega delovnega dne, je dremal za šan-

kom, glava mu je pri odprtih očeh, obrnjenih na belo, vsake toliko kinknila na prsi. Kdo ve kolikokrat se je moralo obrniti vetrilo nad njeno glavo, preden jo je opazil in mu je lahko pokazala, da želi dve rumeni očesci *pasteis de nata*, obilno posuti s cimetom, ter dvojni espresso. S prtičkom, ki ga je potegnil izza pasu, je zamahnil skozi zrak, da je odgnal obe, nadležno muho na pultu in tisto drugo v svoji glavi, potem pa je iz velike ohlajene vitrine kar z roko na majhen krožniček naložil pecivo, ki je bilo tako na daleč videti docela spodobno, čeprav je bila prepričana, da ne bo enako tistemu s stojnice v parku pred Torre de Belém ali onemu iz kioska na vzvalovani ploščadi med Pomorskim muzejem in samostanom Jerónimos na drugem koncu mesta. Naročilo je na srebrnem pladnju počasi in slovesno prinesel k mizi, ko pa je pred sabo zagledala drobno skodelico, v kateri se je pri dnu zableščal zgolj brizg črnega poživila, mu je z dvema prstoma, ki prav gotovo nista označevala zmage, pokazala, da naj, za božjo voljo, prinese še eno, če ni znal scoprati dvojne. Kako, je bil začuden, to je vendar *bica*, a si ni pustila ukazovati in ga je z ljubeznivim nasmehom opozorila, naj se podviza. Nejeverno je zmajeval z glavo, ko je odkravljal nazaj do avtomata, in tudi še potem, ko se je kislega obraza vrnil z dodatno skodelico. Pomežiknila mu je, a je le obrnil oči v strop, kot bi hotel preveriti, če se je od začudenja nemara zavrtelo tudi ventilatorju, zatem se je nejevoljno umaknil na svoje mesto za šankom in zopet kinknil. Jajčni tortici sta bili slastni, a bržkone nista zmogli pridelati dovolj podlage, ker ji je kava že po prvem srku najprej zavrtala v želodec in ji takoj zatem švignila po telesu navzgor, močno zatresla srčne prekate in z nezmanjšano silo tresčila v sredico možganov. Počutila se je še precej slabše kot malo prej na ulici, a nadutemu natakarkarju ni hotela pokazati, da se je zmotila, zato je zaprla oči in z enim požirkom popila še vsebino druge skodelice. Spreminjasti odsevi mestnih četrti, ki jih je obhodila večeraj in predvečerajšnjim, so se ji tedaj zgostili v nabrekel privid, ki se je neslišno razpočil in razcefral, da je za njim ostala le še nezaslišana paleta barv. Ni bila več, čutila je, da si uhaja, zato je z zadnjimi močmi odmaknila stol, se naslonila na mizo, dokler ni zaznala nog in tal pod sabo, da se je lahko opotekla skozi vrata in na ulico, kjer je, še vedno z zaprtimi očmi, obrnila v pravo smer, najprej rahlo navzdol in nato desno k strmi rampi in zavitemu stopnišču, po katerem bi se v par minutah povzpela do hotela, a jo je v ozkem lijaku pred vhodom na Trg kralja Petra IV. zaneslo levo, naravnost v gost promet hupajočih avtomobilov in skuterjev. Z vseh stra-

ni so se ji v ušesa zabodli kriki mimoidočih, ni vedela, kaj jo je zadelo, pravzaprav je bilo vseeno, slišala je, kako se je parajoče pretrgala nit, zagrnila jo je temà in je bila s sabo.

To je ... jaz ... *Dis-moi mon âme, mon pauvre âme refroidie, que penserais-tu d'habiter Lisbonne? Il doit y faire chaud, et tu t'y ragaillardirais comme un lézard. Cette ville est au bord de l'eau; on dit qu'elle est bâtie en marbre ... Voilà un paysage selon ton goût; un paysage fait avec la lumière et le minéral, et le liquide pour les réfléchir? ... Kaj praviš, duša, uboga mrzla duša, bi ti bilo všeč, če bi šla živet v Lizbono? Tam je gotovo toplo, in bi se lahko grela kakor kuščar. Mesto leži ob morju; pravijo, da je zgrajeno iz marmorja ... To bi bila pokrajina po tvojem okusu: pokrajina kamnov in svetlobe ter vode, ki bi jih odsevala? ... od nekod daleč, iz časov, ki se jih je komaj še spominjala, so ji odmevale Baudelairove besede, v izvirniku, in ne v Markovem prevodu ... kamorkoli s tega sveta, anywhere out of the world. Je to pomenilo, da je tukaj in bo obstala? Kdaj je bil nekdo s sabo? Ko je bil običajen? Ko je videl samega sebe? Ali pa šele tedaj, ko vroča magma misli in občutkov prekrije laži in maske samoprevare? Ko razumeš samega sebe, je to odkritje ali stvaritev?*

Ko je znova odprla oči, je nad sabo v podvojenem pogledu solznih oči videla strnjen venec moških glav, ki so se sklanjale nadjo, vse so bile enake, z dolgim, potegnjenim obrazom nad poštirkanjo belo srajco z metuljčkom, ozkimi našobljenimi ustnicami pod redkimi, ozkimi brčicami v slogu dvajsetih in tridesetih let preteklega stoletja (na ruševinah druge svetovne vojne so za vekomaj odšle v zgodovino), povsem okroglim črnim okvirjem očal, potisnjenim do korena orlovskega nosu tako, da se je skoraj dotikal krajev visokega fedora klobuka, ki je še dodatno podaljšal suhljati obris obraza ... Ampak, zakaj so vse iste? In spominjale so jo na osebo, ki jo je v tem mestu srečevala na vsakem koraku; čeprav ji je skušala ubežati, je bila sedaj tukaj. In iz mesa in krvi, se ji je zdelo; odprl je usta in mehko spregovoril, Vse v redu, senhora?, nato pa je odstopil, da je zadihala, se oklenila njegove dlani z elegantnimi dolgimi prsti in šele tedaj osupla opazila, da je oblečena v temno krilo, ki ji je segalo do sredine meč, čezenj je nosila na spodnjem robu polkrožno izrezano svetlo okrasto karirasto bluzo, visoko v pasu preščipnjeno s precej širokim rjavim usnjenim pasom, ta se je ujemal z majhno torbico na usnjenem paščku, ki jo je stiskala pod desno pazduho. Z navajenim korakom, tako je bilo vsaj videti, se je na visokih petah belih čevljev s črnimi okrasnimi vezalkami izmuznila iz gruč ljudi z

zaskrbljenimi obrazi in pohitela naprej po Trgu Rossio, kot so ga tudi imenovali, sprva s tolikšno ihto, da ji je v vetriču, ki je vel čez obširno ploščad, z glave skorajda sfrčal majhen temen pleten klobuček z ozkimi ravnimi kraji. Z desno roko si ga je pritisnila na tême in se skozi bleščavo dneva ozrla, a tiste stroge, kljub temu prijazne, malce burleskne osebe, z naličjem, ki je bilo podobno umetnemu nosu z očali in brki, katerega si je davno nekdaj vsako leto na pustno nedeljo že zjutraj pri zajtrku nadel njen oče, ni bilo več. Iz tlaka na prostranem trgu se je izgubil tudi tisti pisani vzvalovani vzorec, ki so ga mojstri tlakarji, nadvse spretni in izurjeni *calceiteiros*, namenoma položili tako, da si lahko kar se da gladko in sproščeno odjadral čez ploščad in po čudoviti kamniti preprogi naprej po Rua Augusta do prijetno hladnih arkad na Terreiro do Paço čisto spodaj pri morju. Vseokrog so ropotali tramvaji, ki so v dolgih vrstah krožili okoli stebra in obeh bronastih vodnjakov, v črno oblečeni možje in redke, z rutami pokrite ženske so se v velikem loku izogibali postroju mladcev v uniformah in z zastavami pod odrom pred pokritim vhodom v Čevljarsko ulico ter zamišljeno vstopali in izstopali iz rumenih samohodnih vagončkov, ki so polglasno zacingljali vsakič, ko so brez voznega reda v gosjem redu zacijazili na krožno vožnjo po tirnicah prometnega utripa Pombalovega spodnjega mesta in se nato razpršili po ozkih poševnih ulicah vzhodnega griča proti gradu S. Jorge in naprej v Alfamo ali po klancih čez Chiado na zahodno vzpetino Bairro Alta. Najglasneje je znak odhoda označil tisti, ki se je namenil navzdol po Zlati ulici, zato je stekla, da bi ga morda ujela, a se je nenadoma sunkovito ustavil in za njim so se ustavili še vsi drugi na trgu, kot bi v pajčevinastem žičevju, ki jih je poganjalo, nenadoma zmanjkalo elektrike. Ljudje so panično pogledovali, kam bi se lahko umaknili, a so se brezvoljno vdali v usodo, ko so opazili, da se jim z vseh strani približujejo policisti v civilu z rdečimi in zelenimi trakovi na rokavih, ki so jih nato brez prisile, zgolj vljudno in z umirjeno kretnjo roke usmerili v bližino odra. Maruša se je znašla sredi množice, potegnila jo je s sabo, hotela se ji je izogniti, a je začutila lahen dotik roke, dovolj odločen, da jo je ustavil v nameri, ki bi bila bržkone obsojena na neuspeh. Ozrla se je prek levega ramena in spet je bil ob njej, skoraj prosojen, da so se črna, okrogla očala še jasneje zarisovala na blestem obrazu. Lahno je vzkriknila, ne od strahu, temveč od presenečenja, on pa je samo položil prst na svoje in potem še na njene ustnice ter komaj slišno zašepetal, Redkokdaj takole nastopa, le ob samozvanih praznikih režima, kot je

današnji, vnaprej poznamo vsako besedo, ki jo bo izgovoril, oče domovine, osvoboditelj in osamosvojitelj Salazar, ti pa le poslušaj, morda boš prepoznala jasne vzorce političnega populizma, ki jih zgodovina noče posvojiti, zato vedno znova vzniknejo, v zadnjih dvesto letih izmenjuje v kronološkem zaporedju na četrto ali polovico stoletja, čeprav ob koncu tragičnega obdobja vsakič znova iz vseh grl odmeva, Nikoli več! ... Le prisluhni.

Nobenega stopnjevanja napetosti ni bilo, temveč je v na videz spontanem zaporedju dogodkov najprej zadonela himna, tisti v prvih vrstah so se goreče dotikali srca, ki je bilo zanje brez izjeme in v skladu z zapovedano doktrino na desni strani prsi, medtem ko je preostala množica neprostovoljcev pod budnim očesom agentov nemo zrla v tla, nato pa se je na odru pojavil nevpadljiv možakar v precej ponošeni obleki, videti je bil kot plašen uradnik, ki mu je usoda proti njegovi volji namenila poslanstvo v imenu ljudstva. Vsakdanji klobuk, nič drugačen od večine tistih, ki so jih nosili možje z ulice, je na glavi obdržal tudi še, ko je stopil do mikrofona in spregovoril, *Državljeni in državljanke, davkoplačevalci in davkoplačevalke, danes sem tukaj, skromen in ponižen, da bi se ob obletnici rojstva našega največjega pesnika skupaj z vami vprašal, zakaj se ob vseh uspehih, ki jih izvaja ekonomska politika samooskrbe in samozadostnosti naroda, še vedno izničuje portugalska kultura in identiteta ter se s tem krši naše osebno dostojanstvo in državotvornost. Naša vest in ustava nas zavezujeta, da ohranjamo in negujemo portugalsko kulturno dediščino in s tem bogatimo portugalsko in svetovno kulturo, a iz dneva v dan lahko opazamo, kako se omejuje, siromaši in izničuje portugalska kultura in njeni razpoznavni identitetni znaki. Tako kot vsako naravno okolje oziroma narod, imamo tudi mi svoje razpoznavne znake, ki so odsev lepega portugalskega okolja in portugalske kulturne dediščine oziroma kulturne tradicije. Ti razpoznavni znaki ne razodevajo doma in v svetu le portugalsko naravno okolje, ampak tudi portugalsko dušo, torej portugalsko kulturo. Identitetni, razpoznavni znaki portugalske kulture v svetovni kulturi, ki jo bogatimo s portugalsko kulturo, so: portugalski jezik, portugalske pesmi, portugalska glasba, pevski in glasbeni melos, ki temelji na sonaravnem sostvarstvenem ljudskem izročilu, ustrezen ples, portugalska noša, portugalske šege in navade in nasploh portugalska pozitivna kulturna tradicija, ki je skupek pozitivnih življenjskih znanj, vrednot in veščin, med njimi so, poleg navedenih vrednot, tudi marljivost, poštenost, vztrajnost, pevska in glasbena nadarjenost ter nasploh ustvarjalnost na različnih življenjskih področjih ... Maruša je*

odprtih ust nejeverno poslušala umirjen tok besed, ki se je brez strasti razlival z odra, in že po nekaj minutah je doumela, da ima ritmično ponavljanje vse bolj izpraznjenih, oguljenih in nerodno spletenih fraz nasprotni učinek od želenega, saj se je zagovor narodnih vrednot zgostil v groteskno nazadnjaško univerzalno sporočilo, ki se ji je v ušesih nehote preobrazilo v dobro znane dušebrižniške puhlice ... Čeprav je v trgovinah, gostiščih in uradih vedno veljal vljuden in spoštljiv »prosim (ali vsaj izvolite) in hvala«, kar je bilo v naši slovenski kulturni tradiciji, nam v zadnjem času marsikje bleknejo prostaški tuje izvorni »evo«, (ki je značilen za balkansko tradicijo), ko nam ponudijo ali izročijo blago, denar ali listino. Beseda »evo« tudi izničuje slovenske besede; poglej, glej, lej, si videl, vidiš, tu, to, takole, tam, tu imaš... Torej ni več vljudnega in spoštljivega etičnega poslovnega odnosa, pa čeprav je to najlažje, ker nič ne stane, vendar veliko pomeni za rast pozitivnih odnosov med ljudmi. S tem smo prizadeti v svojem osebnem dostojanstvu kot slovenski kupci. Zakaj se izničuje pozitivna slovenska kulturno-etična tradicija?! Pa nam je bilo obljubljeno, da bomo postali bolj vrednotna skupnost ... Pokrila si je ušesa, da bi odgnala misli, ki so ji navrele iz domačih logov, od koder se je to poletje umaknila, da bi vsaj za nekaj časa pozabila na svetohlinsko greznico, v kakršno so spreminjali deželo na sončni strani Alp ... Dovolj je tega, čim prej od tod, je pomislila, enostavno je zaprla oči in krenila, hodila je urno, a pri tem ni zadela ob nobeno ramo ali kakšno drugo oviro, zdelo se ji je, da jo je celo malce privzdignilo in je zaplavala čez gruče nagnetenih ljudi, dokler ni pred promenadno ulico Augusta znova plaho razprla veke in prese-nečeno ugotovila, da se na levi, sredi Figovega trga na odhod že pripravlja rumeni vagonček tramvajске železnice. Šinila je okoli vogala in nato pretekla še nekaj deset metrov ter si nazadnje privzdignila ozko krilo, saj je le s teža-vo dvignila nogo do prve visoke stopnice. Takrat je začutila obotavljajoč dotik roke, ki ga je nemudoma prepoznala, vnovič ji je ponudil oporo, da je z lahkoto splezala v notranjost šklepetajočega železnega voza. Usedla se je na najbližjo leseno klop ob oknu. Skrivnostni angel varuh je prisedel, ko je tramvaj speljal, bil je popolnoma prazen, bila sta edina potnika, manjkal je tudi voznik, a voz je elegantno pospešil, odropotal skozi prvi desni ovinek na Magdalenino ulico in nato brez ustavljanja naprej proti morju. Ne boj se, ta vožnja je samo za naju, je rekel in nadaljeval, Si slišala, kajne, v vseh časih in povsod enako, nečimrnost je žal še vedno neprepoznana oblika neumnosti; kadar

pozabimo na kozmični nesmisel vsega, kar počnemo, nevede ustvarimo prostor za razrast nečimrnosti, ki ni nič drugega kot veličastna oblika neumnosti. Tudi prav, očitno je s takim in nič drugačnim vatlom že tisočletja umerjen človeški značaj, težave nastopijo v trenutku, ko takšno miselnost privzame korporativistična vlada ali, bog ne daj, avtoritarni vodja, ki v dušebrižniški skrbi za narod neizogibno vzpostavi mehanizme diktature, usta ji je sedaj prislonil na uho, da jo je požgečkal s ščetinastimi brčicami ter še bolj pridušeno nadaljeval, Okusila si tole našo Estado Novo, ki smo ji pred desetimi leti navdušeno vzklikali, da bi nas nazadnje pahnila v letargijo, v vzdušju nenehne-ga sumničenja in večne mračne navzočnosti tajne policije pa ustvarjalnim posameznikom ne preostane drugega kot umik v osebni notranji eksil, kjer se lahko skriješ tudi pred samim sabo in svojo slabo vestjo. Vem, zveni patetično, sovražim melodramo in pompozno, vzneseno retoriko literature! Kdo sem, tedaj, me sprašuješ, kajne, berem iz tvojih oči, le ničvreden pisun, propadli urednik revije *Orpheu*, ki je neslavno omagala po dveh številkah, ko si je Mário de Sá-Carneiro, navdušeni mladi glasnik prve republike, v hotelu de Nice pod pariškim Montmartrom zavdal s strihninom in pomahal adijo grozotam Velike vojne. Ostal sem sam, ujet v galerijo likov, namnoženih v mračnih časih, ki smo jim priča, in vsak od njih je bolj stvaren od tistega, ki si jih je izmislil. Moje ime je Alberto Caeiro, dolga leta sem živel na podeželju blizu Ribateja in sem se šele pred kratkim vrnil v rojstno mesto, ker boleham za jetiko, a sem tudi Ricardo Reis, rojen sem bil v Portu, živel sem v Braziliji, kamor sem kot monarhist odšel v prostovoljno izgnanstvo, če ti pokažem dokument, ki ga nosim v žepu, boš videla, da mi je ime Álvaro de Campos, v Glasgowu sem se izšolal za pomorskega inženirja, a slej ko prej sem tudi pesnik in pisatelj Bernardo Soares, prevajalec Vicente Guedes, profesor sociologije in teoretik neopaganizma António Mora, esejist Charles James Search, astrolog Rafael Baldaya, filozof Charles Robert Anon, sestavljalec ugank A. A. Crosse, pisec detektivk Abilio Quaresma, francoski prevajalec v portugalsčino Claude Pasteur, Gervasio Guedes, republikanski aktivist in humorist Joaquim Moura Costa, João Craveiro, včasih samo Pip, Ibis ali Tagus, v resnici pa samo oseba, *pessoa*, nihče, in to, veš, zaupam samo tebi, ker prihajaš iz dežele nageljn-ov, ki so tudi naše edino upanje. Lahko bi razodel še na desetine svojih obrazov, a sedaj se bližava pristanišču in v Alcântari me čaka nepregledna množica beguncev in emigrantov, večino-

ma so Judje iz Nemčije in Avstrije, ki se v somraku bogov s tega zadnjega pomola Evrope odpravljajo v Ameriko. Med njimi ne boš našla Portugalca, mi ne odhajamo, le v nedogled se poslavljamo, ti reveži pa potrebujejo mojo pomoč, prevajam in urejam jim dokumente, kdo ve, nemara se kdaj celo odpeljem z njimi, zdaj sem na cilju, tukaj izstopim, zbogom. Kolesa so se s predirljivim cviljenjem zaustavila v bližini potniškega terminala, ki je bil nabito poln ljudi s kovčki, Maruša je stopila za njim na pločnik, a še preden si je lahko poravnala krilo, se je že izgubil med množico, iz katere se je za trenutek še dvignila roka in ji pomahala, da se je v soncu zableščal zlat manšetni gumb, ki je na snežno beli podlagi pokukal izza rokava temnega sukniča, in že je izpuhtel, kot bi ga nikoli ne bilo.

Za hipec je pomislila, da bi šla za njim in se pomešala med potnike, ki so bili prisiljeni poiskati dom v Novem svetu, a se je le obrnila in po strmih, zavitih uličicah odrinila nazaj proti Bairro Altu. Tako vroče je bilo, da ji je pot lil po telesu, a se ni pomujala, da bi si razklenila ozko bluzo. Ko je na kamnitih stopnicah in praznih terasah poslušala klenkanje svojih težkih čevljev, se ji je mesto znova odprlo, v nepreseženi, popolni lepoti skrivnosti, kakršna navdihuje pesnike, prepričana je bila, da nikoli ni bila v mestu, ki bi bilo bolj vseobsegajoče prisotno na vsakem koraku, ko se sprehajaš po vzpenjajočih se tlakovanih potkah, nikjer se ne zavedaš stvari okoli sebe bolj živo kot ravno tukaj, nikoder ne najdeš tako radoživih duhov davne preteklosti, večnosti morja in neba, hrepenenja po nedosegljivem, po vsem, kar je blizu in tako daleč, a ti vseeno polni srce z upanjem, radostjo, žalostjo. Iskala je klopco, kjer bi lahko malce odpočila, potem pa je na levi ugledala temačno vežo, ki jo je dobesedno posrkala v svoj hlad. Kot bi jo vodila nevidna nit, se je odtisnila skozi velik klesan portal in presenečena, odprtih ust stopila na nenavadno široko teraso, od koder se je ponujal še eden od številnih razgledov na dolino spodaj in najstarejšo četrt na drugi strani z gosto mrežo uličic, v katerih je včasih kar zmanjkalo neba, saj so bile bele, rumene in modre hiše nanizane tako blizu ena drugi, da so se v gornjih nadstropjih pod kapom nizkih streh povezale s pokritimi balkoni in mostovži. Na drugo, desno stran je oko skozi gozd opornikov in prečnih drogov lesenih žerjavov pristanišča v osupljivem kontrastu poletelo proti odprtemu morju. Čeprav se je pred njo razpirala dih jemajoča panorama, je bila še vedno v zavetju pokrite verande, nad katero se je visoko zgoraj bočil preplet tramov iz zlahotno postaranega lesa. Opečnati steni sta na vsaki strani pokrivala mozaika iz citronasto

rumenih in temno modrih *azulejos* s shematičnim, v zvrnjeni perspektivi upodobljenim prikazom mesta s slavolokom ob vznožju Baixe, od koder so se širile tri glavne arterije mestnega tkiva z značilno razsvetlensko arhitekturo iz časa ambiciozne rekonstrukcije po uničujočem potresu na vse svete leta 1755, ko je bog, tako so verjeli, z nepredstavljivo žrtvijo petdesetih tisočev življenj uperil prst v Lizbono in njeno nečimrno kolonialno samozavest. V nedrih te odmaknjene loggie, skrite pred pogledi ovaduhov in lojalnih meščanov, je Maruša, ki se je, resnici na ljubo, požvižgala na nemoč in stisko izgubljene veličine, veselo pomahala sončnemu mestu, kot bi bilo živa oseba. V tistem trenutku se je od nekod oglasil zvon, prvič, drugič, tretjič ... čakala je, da bo odbilo še četrtič, kolikor je kazala podaljšana senca starosvetne sončne ure na nizkem, komaj do kolen segajočem zidcu, ki je zamejeval teraso na prednji strani, a je zvon obnemel tako nenadoma in nepričakovano, da se je prestrašila. V življenju se je orientirala po nareku sodih števil, ki umerjajo podvojeno, zrcalno sliko stvarnosti, vselej v paru, ko ima original svojo kopijo, vsaka stvar pa zunanji videz in očem skrito resnico. Tukaj je bilo očitno drugače. Še enkrat je prisluhnila, a je slišala le tišino, ki je ni mogla prenašati, saj bi to pomenilo, da prenaša tudi samo sebe. Vseeno ji je bilo, v kolikšni meri so jo prenašali drugi, ni ji bilo mar, če so jo zares poznali, razumeli, v slepoti drugih je našla varnost in svobodo. Včasih se bojimo nečesa samo zato, ker se ...

Tedaj je zaslišala glas. Čisto blizu je prepevala ženska, jasno jo je slišala, čeprav je ni vide-la. Otrpnila je na mestu in šele sedaj je začutila, kako ji je vse močnejši vetrič, v katerem je morda zadišalo tudi po nevihti, mršil pramene rdečih las, ki so se uspeli izmuzniti izpod klobučka, nato pa je stopila tesno k zidcu ter opazila izklesane stopnice, ki so vodile na nekoliko ožjo teraso nekaj metrov nižje, s katere je lahko prek lepo urejenega vrta z limonovci in brajdo rdečega grozdja videla naravnost na ravno streho sosednje hiše, pravzaprav je bila palača, saj so okna višjih nadstropij krasili klesani detajli s štukaturnimi zaključki v obliki antropomorfni mask in lovorjevih venčkov. Med vitkimi zidanimi dimniki, ki so štrleli precej visoko v nebo, so bile križem kražem napete vrvi za perilo, končno pa je zagledala tudi njo. Obračala ji je hrbet, takole od zadaj pa je bila videti komaj doraslo dekle. Obešala je velike rjuhe in pri tem se je morala vzpenjati na prste bosih nog, medtem ko je roke iztegovala kot plesalka. Njen zvonki glas la la, la la la, la la se je izgubljal v daljavo, od koder se je venomer vračal, krožil je, dvigoval se

je v višave in se spuščal, samo la la la, z melodi-
jo brez besed je pripovedoval najlepšo zgodbo.
Na sebi je imela lahkotno potiskano bombažno
obleko, ki se je tesno prilegala vitkemu telesu.
Veter je napel rjuho kot jadro, zatem pa jo je
zanihal proti njej, da jo je celo objela, kot bi jo
skušala poljubiti. V tistem trenutku je prenehala
peti, ni se ozrla, spustila je roke, kot bi čutila,
da jo nekdo opazuje, a sladka melodija je še
naprej utišano odzvanjala v Marušini glavi, v
prsih, trebuhu, po celem telesu do konic prstov
na rokah in nogah, da so ji zagomazeli, kot bi jih
vtaknila v mravljišče. Začutila je koprneče hre-
penenje (ah, kako je sovražila to stanje osladne
in cenene nemoči, a si ni znala pomagati), naen-
krat je bila tako lahka, da se je zbala, da bi jo
lahko odpihnilo, kdo ve kam, tudi tja, od koder
se ne vrneš. Deklica se je sklanjala nad košaro
s perilom, skozi napeto obleko se je njen uslo-
čen hrbet zarisoval tako mamljivo, da ni mogla
odmakniti pogleda. Zapoj še enkrat, je zašepeta-
tala in se že naslednji hip prestrašila, da jo je
morda slišala. Odpela si je gumb v izrezu ovrat-
nika pod vratom in opazila, kako se ji tresejo
roke, za hip je pomislila, da si je pesem samo
umislila, zgodi se, da včasih slišimo, kar bi radi
slišali, a dekle na drugi strani je iz košare nazad-
nje le potegnila veliko židano ruto, neke vrste
ogrinjalo je bilo, ali pled, znova se je dvignila
na prste, z rokami je nad glavo komaj dosegla
napeto vrv, a je vseeno zapela la la, la la la, la
la, Maruši pa se je zdelo, da vidi pršec zvene-
čih tonov prikupne melodije, kako so se dvignili
visoko nad teraso, kjer jih je pograbil veter in jih
odnesel dalje, navzgor do najvišje točke Bairro
Alta in nazaj do vrta Príncipe Real, kjer so se
zavrteli okoli velikanske magnolije sredi vrta,
se na gredicah napili medenega nektarja bujnih
cvetov bugenvilije ter odskočili in se zapičili v
oblak, ki ga je ravno takrat prineslo mimo, in
so se usule drobne kapljice, kot bi se od lepote
razjokalo nebo, srebrn dež, kapljice so se zasve-
tile v pojemajočih žarkih sonca, da je mavrica
prekrila mesto od zahoda proti vzhodu, nato
pa so se zableščale kot frnikole in se po tlaku
zakotalile nazaj proti središču mesta, poskako-
vale so po brezštevilnih stopnicah, na katerih
so glasbeni toni spregovorili večno mantro vase
zagledanega mesta:

... poznati...klak
 samega...klik
 sebe...klak
 pomeni...klik
 motiti...klak
 se...klik ...

Zvon je znova odbil, tokrat štirikrat, kot si
je zaželela, med pisano množico perila, ki je
kljub dežju obviselo na vrveh, je iskala dekle, v
zadnjem hipu je zopet ujela le njen hrbet, saj je
že naslednji trenutek izginila skozi ozka vrata
in navzdol v mrak strmega stopnišča. Maruša
se ni menila za nenadno ploho, ki se je usula
le na ta izpostavljeni del mesta, krenila je dalje.
Pogled je uprla v naročje radodarnega oblaka
in nastavljala obe lici, da so po njih blagodej-
no polzele sočne kaplje in umivale mračen spo-
min zgodnjega dopoldneva. Ko je stopila na Trg
Luisa de Camõesa je močno sonce že pobrisalo
oblake nad njim in ga poplavelo s slepečo svetlo-
bo. S težavo se je prebijala skozi vlažno ozračje,
ki je bilo v višini njenega obraza dober meter
in pol nad tlemi tako gosto, da so se ji sončni
žarki kot jeguljasti trakovi morske trave lepili na
čelo, kjer je bila napeta koža tako zardela, da
se je prav lepo podala rdečim kodrom in veli-
kemu šopku rdečih nageljnov, ki jih je kupila v
trgovini za vogalom. Odvrgla je klobuček, da so
se ji lasje razvezali in usuli čez hrbet. Za nasled-
njim vogalom je bila spet svoja, v lahnem bom-
bažnem krilu in izrezani majici brez rokavov. S
podobo dekleta s terase v očeh in njenim ljubko
zvenečim glasom v ušesih ni hotela srečati niko-
gar več, napotila se je naravnost do Santa Juste,
z visokega mostovža je odvrgla cvetlice, da so se
zavrtinčile skozi zrak in mesto prekrile z rdečo
kopreno. *Adeus!* je komaj slišno zašepetala, nič
več se ni ozrla, niti k morju v daljavi, stekla je
do dvigala, kjer ji je težka litoželezna vrata, v
njegovih rokah lahka kot peresce, še zadnjič
pred slovesom odprl poštirikani uradnik s črni-
mi okroglimi očali in prav takim metuljčkom
na brezhibni, do vratu zapeti beli srajci. Samo
zanjo je tokrat rahlo privzdignil klobuk in jo s
prstom na ustnicah s pogledom pospremil, ko se
je dvigalo spustilo proti spodnjemu mestu ... od
zgoraj je kot iz nebes priplaval le njegov glas ...
Enaki usodi neenaki pripadamo ...!

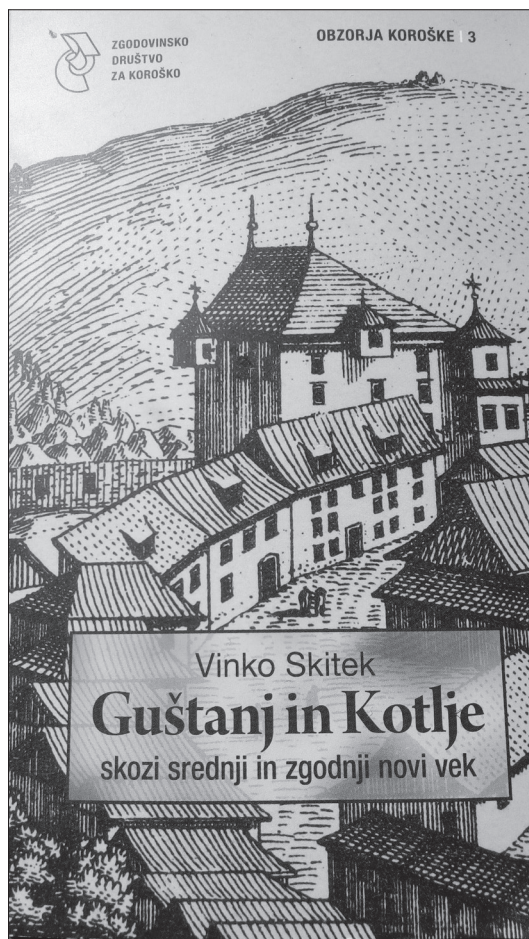
Z vsakim kilometrom poti, ki jo je prevozil
vlak, se je nedavni spomin raztapljal, svet, ki ga
je poznala prej, se je po koščkih začel sestavlja-
ti, da je bil kmalu videti kot nekoč. Ko je mimo
brzela spreminjajoča se pokrajina, je v knjigi
Fernanda Pessoa, ki jo je držala v naročju, iz
zapisov Bernarda Soaresa naključno izbrala
stran in brala: *Zavestno se ne poznati, to je pot.*
In zavestno se ne poznati, je aktivna raba ironije.
Ne poznam ničesar večjega in bolj primernega za
človeka, ki je resnično velik, kot je potrpežljiva in
ekspresivna analiza načinov, kako se ne poznamo,
zavesten popis nezavednosti naših zavesti, metafizi-
ka avtonomnih senc, poezija somraka deziluzije.

Guštanj in Kotlje skozi srednji in zgodnji novi vek

**Nova knjiga iz zbirke Obzorja
Zgodovinskega društva za Koroško**

Gotovo je prav, da v *Odsevanjih* pišemo o tem delu dr. Vinka Skitka, univ. dipl. zgod., zaposlenega v ravenski enoti *Pokrajinskega arhiva Maribor*, iz leta 2019, saj gre, kot je zapisal recenzent knjige doc. dr. Tone Ravnikar, za pionirski podvig, recenzent zaslužni profesor ddr. Janez Höfler pa: »Avtor je z neumornimi raziskavami dotlej neznanega arhivskega gradiva v Celovcu in župnijskih arhivih Libeliče, Kotlje in Prevalje, ki mu je dodal še tisto v Vidmu (Udine), Gradcu, Mariboru in Ljubljani, razkril dragocene zgodovinske podatke, ki skupaj s podatki, dosegljivimi v obstoječi literaturi, zaokrožujejo podobo o preteklosti tega območja.«

Povod za nastanek dela je bila okrogla

miza o gradovih in dvorcih v Mežiški dolini, ki jo je pred leti pripravilo prav *Zgodovinsko društvo za Koroško*. Čeprav je bil Guštanj, majhen deželnoknežji trg, ves srednji vek v senci večjih Pliberka in Slovenj Gradca, je bil, po besedah avtorja, vreden raziskave, saj je bilo v srednjem in zgodnjem novem veku na njegovem območju kar 13 gradov in dvorcev. Zaradi njih je bilo življenje v Guštanju (današnje Ravne na Koroškem) razgibano, kar dokazuje Skitkova knjiga s topografijo Guštanja, lokalizacijo gradov in dvorcev, zgodovino in strukturo guštanjskega gospostva vključno z rekonstrukcijo podložniške plasti z ledinskimi imeni in imeni prebivalstva, zgodovino trga Guštanj, posestniških razmer v Kotljah ter zgodovino prevaljsko-guštanjske župnije in koteljskega vikariata s cerkvami – od prvih omemb v srednjeveških listinah do 17. stoletja. S tem pa ni rečeno, da te zgodovine v segmentih niso raziskovali že prej (Josip Mravljak, Maks Dolinšek, Jože Curk, Alojz Krivograd, Karla Oder) ali pa da avtorji v svoje raziskave srednjega veka niso vključevali tudi Guštanja in Mežiške doline (Matjaž Bizjak, Tone Ravnikar, Dušan Kos), je pa pomen Skitkovega dela velikanski zato, ker je raziskal gradivo slovenskih in tujih arhivskih institucij ter gradivo župnij v Mežiški dolini. Prav neznane listine iz teh arhivov bistveno dopolnjujejo slovensko cerkveno zgodovino v srednjem in zgodnjem novem veku, kar pomeni, da je avtor z novimi spoznanji dopolnil slovensko cerkveno zgodovino, s tem pa tudi splošno. Ali kot je v recenziji še zapisal dr. Ravnikar: »... do te monografije pa ne najdemo nobenega poskusa zrisati sistematično in kompleksno sliko dogajanja v relativno obširnem časovnem obdobju.«

Skitkova knjiga se tako šibi pod težo strokovnih, a dovolj poljudno zapisanih na novo odkritih zgodovinskih spoznanj ter tudi navedenih virov, literature, imen v krajevnem in osebнем kazalu, tabel, nekoliko manj slikovnega gradiva, ki ga očitno ni veliko na voljo.

Helena Merkač

KNJIŽNE OCENE

Pesniški svet v zbirki Korošca srbskih korenin

KNJIŽNE OCENE

**Đorđo Radović: Bez voznog reda/
Brez voznega reda, Kranj, 2020**

Pesniški muzi sta zavezana oče Đorđo in njegov sin Srđan, le da sinovih pesmi še niso prevedli v slovenski jezik. Ravenčani pogosto srečujemo Đorđa Radovića, saj že od leta 1981 živi z družino med nami na Ravnah na Koroškem, pa še marsikdo ne ve, da je že od mladih nog po duši pesnik. »Pišem, ker živim s pesmijo. Brez pisanja bi bilo moje življenje le grob nešteti idej o novih zapisih,« pravi sam o svoji zavezanosti lirski besedi. Iz rodnega Bratača pri Nevesinju ga je po končani nevesinjski gimnaziji in diplomi na ekonomski fakulteti v Mostarju pot zanesla k nam, kjer je postal sodelavec železarniških marketinških strokovnjakov.

Sam pravi, da piše že od otroških let dalje. Svoje pesmi je objavljajl že v sarajevskih *Malih novinah* in *Zadugaru*, v Sloveniji pa v *Koroškem fužinarju*, *Paralelah*, *Mentorju* in *Mostovih*. Ravenski železarji so pripomogli, da je leta 1987 izdal svojo prvo dvojezično zbirko pesmi *Moja senca/Sjenko moja*. Tedaj mu je pesmi v slovenščino prevedel Jaša Zlobec. Poleg pesmi Đorđo piše tudi aforizme, skeče, monokomedije in komedije. Njegova monokomedija *Đe žuriš jadan/Kam hitiš, ubožec*, v kateri je nastopil tudi kot igralec, je bila premierno izvedena leta 2001 v Šentjakobskem gledališču v Ljubljani. Leta 2009 je Đorđu izdalo društvo *Knjiga - literarna sekcija Društva srpska zajednica* v Ljubljani v vseh pogledih lepo pesniško zbirko *Nešto lično/Nekaj osebnega*, ki jo je sofinanciralo tudi *Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije*. Pesmi so izšle z letni-

co natisa 2009, prvič pa so jih javnosti predstavili 9. aprila 2010 v hotelu *Traberg* v Dravogradu. Škoda je, da je bilo premalo denarja za dvojezično izdajo. Đorđeve pesmi v tej zbirki predstavljajo nenavaden lirski svet. Osnovni motivi njegovega ustvarjanja so otroštvo, rodni kraj, begunstvo, zapuščena hiša njegovega otroštva in odraščanja ter lastne življenjske izkušnje.

Zdaj je pred nami že tretja Đorđeva zbirka pesmi. Izdajatelj pesmi je *Srpsko kulturno-prosvetno društvo Sveti Sava Kranj*, izšla pa je s finančno podporo *Javnega sklada za kulturno dejavnost (JSKD)* in *Kulturnega društva literatov Mežiške doline* v nakladi 500 izvodov. Idejnost naj bi zbirki utemeljeval večpomenski naslov *Bez voznog reda/Brez voznega reda*. Kakor že v prejšnji Radovićevi zbirki *Nešto lično/Nekaj osebnega* so tudi pesmi v novi zbirki samosvoj in zelo poseben svet.

Kot že veliko ustvarjalcev pred njim se je tudi Đorđo moral ustaviti ob prastarem spoznanju o dveh (ali več) obrazih vseh stvari, o dveh obrazih človeka in o nešteto obrazih narave. To spoznanje je pesnik ostro začrtal že v prejšnji zbirki, v tej pa ga je še poglobil. Njegove pesmi miselno niso tako preproste, kot to izdaja forma zapisanih pesmi. Pesnik se zaveda, in to ga boli, da se je popolnosti in soglasju s svetom in seboj mogoče le kolikor toliko približati, hkrati pa se želji po popolnosti nikakor ni mogoče odreči, ob spoznanju, da smo neprestano razpeti med voljo in močjo. Đorđo je pesnik zamaknjeneč, ki razume male vsakdanje ljudi; obenem je tudi filozof in tehten analitik sodobnega bivanja, ki na samosvoj način protestira proti brezdušnemu in civiliziranemu svetu, ki je ljudem ukradel dušo:

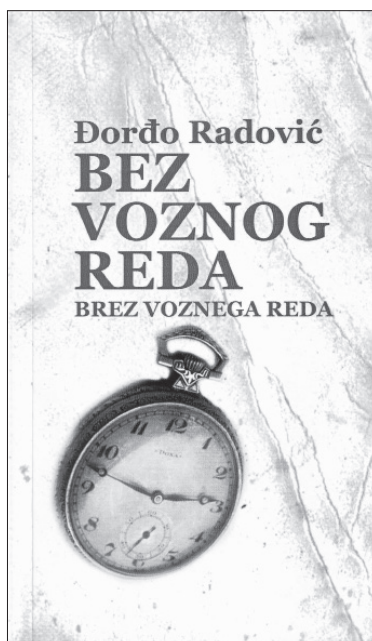
*I kad zora sviće,
I kad sunce sija ...
I noć kada pada,
U meni je samo jedna nada ...
Da ću tebe naći,
U svitanju junske zore,
U mirisu cvijeta lipe,
I cvrčkovoj noćnoj pjesmi ...
(Nadanje)*

*Ko se pojavi zora,
in ko sonce sije,
in ko pade noć,
je v meni samo eno upanje ...
Da bom našel tebe,
v svitu junijske zore,
v vonju lipovega cveta
in v čričkovi noćni pjesmi ...
(Upanje)*

Ko predihamo celotno zbirko, jasno vidimo, da je, četudi „brez voznega reda“, dozorela v smiselno celoto, v kateri je najbolj važna notranja vsebina. Zbirko torej kljub navidezni neenotnosti odlikujeta jasnost in notranja skladnost. Jasnost pa daje njegovi zbirki tudi vsebinski, miselni nagib. Večina pesmi je izrazito refleksivnih, vsaka zase pa je izredno močna, živa, jasna in hkrati značilna izpoved pesnikovega razpoloženja. Najbolj pogosta tematika Radovičevih pesmi so v resnici potovanja, postaje, vlaki, vozni redi, na katere nimamo vpliva in ne vemo, kam nas bo zapeljal vlak našega življenja. Predvsem njegove krajše pesmi so lepi avtoportreti, ki jih je zapisal tako, da spominjajo na haiku pesmi.

Radovičeve pesmi pa vseskozi odsevajo tudi tisto „nekaj več“, kar lahko ustvari le čuteča pesniška duša. Osnovni motivi njegovega ustvarjanja so tako brez dvoma tudi spomini na otroštvo, rodni kraj z nikoli do konca izsanjano srečo ter lastne življenjske izkušnje, na osnovi katerih je izgradil svoj pesniški svet in pesniško filozofijo. Morda je prav zato, ker pesnik v vsaki pesmi izpoveduje neskladnost v človeku in svetu, njegova podzavestna težnja po skladnosti in jasnosti vkomponirana v vsako posamezno pesem in v zbirko kot celoto. Pust, hladen in nerazumljiv svet je pustil globoke sledi v njegovi pesniški govorici, zato je taka tudi pesnikova lirski matrica:

*U mojoj glavi,
Voznog reda,
Nema.
Kud god,
Da,
Krenem ...
Paukova mreža,
Ispred mene,
Prede!
(Paukova mreža)*

Radovičeve kratke pesmi so v svoji na trenutke skoraj geometrični lirski govorici enostavni in čisti pesniški utrinki, mnoge izmed njih pa so lepi avtoportreti. Včasih se nam dozdeva, kot da avtor ne išče lirskih tem, ampak teme, oblikovane v kratko pesem, najdejo njega. Pravzaprav je mojster lirski miniaturre. Vse, kar ga prizadene, izrazi v kratki povedi, kratkem verzu, skratka v kratki pesmi dolžine enega diha. Že od nekdaj nekateri trdijo, da poezije ne bi smeli razlagati, ker pesmi najbolje pojasnjujejo same sebe, pa vseeno lahko zapišemo, da je jezik Radovičeve poezije enostaven in čist, blizu narodnemu jeziku, misel pa je tekoča, jasna in smiselna. V svoji razmišljajoči lirski zbirke *Brez voznega reda*, ki jo je z občutkom prevedla koroška pesnica Tatjana Strmčnik, nam je pesnik prepletel pajčevine mračnih ter skrivnostnih labirintov človeške duše in skušal na svoj način razvozlati boleče niti teh vprašajev. Skratka, to so pesmi, ki nam znova potrjujejo, da Radovičovo zrelo pesniško obdobje še ni zaključeno, ampak je le uvod v nekaj novega. To novo obdobje pa daje pesniku spet vse možnosti, da s svojim zrelim spoznanjem o svetu nekje v prihodnosti pogumno pobere vse okruške sveta, jih, tako kot zna le sam, po svoje preoblikuje in jih preda ljubiteljem poezije.

Mirko Osojnik

*V moji glavi
Ni voznega reda.
Kamorkoli
Se namerim ...
Stopi predme
Pajkova mreža.
Pajki predejo,
Predejo ...
(Pajkova mreža)*

Od Koroškega fužinarja do Ravenskega jeklarja

KNJIŽNE OCENE

Lansko visoko 400-letnico jeklarstva v Mežiški dolini so nameravali počastiti z mnogimi dogodki, a jih je žal korona omogočila le nekaj, med njimi na srečo tudi izid revije *OD KOROŠKEGA FUŽINARJA DO RAVENSKEGA JEKLARJA*.

S svoje knjižne police sem vzela zbornike *750 let Raven, 50 let Gimnazije Ravne, 100 let slovenjraške bolnišnice*; vsi zajetni, na posebno velikem formatu, izbranem papirju ... Priložila sem jim najnovejšega iz tistega dne prispele pisemske ovojnice formata A4: ob 400-letnici jeklarstva v Mežiški dolini. 400 let – skoraj pol stoletja, a tanjša, lažja, revijalna publikacija! Neambicioznost izdajatelja? Varčevanje? Časovna stiska? Omejitve zaradi covida-19?

Ne, nikakor, nič od naštetega, le nadvse domišljena posebna poteza urednice mag. Andreje Čibron Kodrin in uredniškega odbora, v katerem so bile še predstavnice izdajateljic (ravenskih občine in knjižnice) ter *Slovenske industrije jekla*. Ta publikacija je namreč stopila v velike, dobro uhojene čevlje neke revije, tudi tesno povezane z železarstvom, namreč *Koroškega fužinarja*, in je zagledala luč sveta ob 69-letnici njegovega prvega izida.

Zakaj takšna posebna odločitev?

Čibron Kodrinova v uvodu najprej razloži naslov z dvema osrednjima besednima zvezama. V prvem delu je to *KOROŠKI FUŽINAR*, ki pomeni dvoje: je izraz za nekdanjega delavca, izbran z vidika, da je bilo fužinarstvo/železarstvo/jeklarstvo razširjeno v več krajih na Koroškem, ne le v Mežiški dolini (denimo Zoisova železarna v Mislinji), in je »poklon časopisu«, ki je »odigral pomembno vlogo ne le tovarniškega časopisa, temveč (s podnaslovom *Razgledi ravenških železarjev*) tudi domoznanskega glasila celotne doline«. Drugi del naslova z zvezo *RAVENSKI JEKLAR* (jeklarstvo je danes razvito na Ravnah) je po uredničinih besedah zgolj simbolično nadaljevanje prvega.

Čeprav je bil nekaj zadnjih let uredniški koncept *Koroškega fužinarja* tematski (zgodovina, kultura, šport ...), se v jubilejni publikaciji zaradi zgodovinske teže zanj niso odločili. Nasprotni pol – sedanost je le zadnja predstavitev *Slovenske industrije jekla (SIJ)*, ki nadaljuje tradicijo Železarne Ravne. Spod peresa Monike Žvikart spoznamo generalije te »največje vertikalne integrirane metalurške skupine

v Sloveniji«, s poudarkom na tem, da z vlaganji spodbuja tudi izobraževalno, kulturno in športno sfero v svojih okoljih.

Prva zgodovinska tema je v zborniku naslovljena *Sijaj jeklarske tradicije*. Dr. Karla Oder v uvodu zapiše, da so sijaj železarstva na Koroškem številni, ki jim je bila ta industrijska veja izziv: lastniki, upravitelji, direktorji, delavci, ki so topili, lili, kovali, kalili, žarili in valjali pa brusili, rezkali, pilili ter drugače obdelovali kovino in zlitino. Članek obarva z mitološkim izhodiščem, nato pa pod naslovi *Dolina jekla, Grofje Thurn več kot 300 let krojili industrijski razvoj, Rosthornova tovarna tirov na Prevaljah, prva v avstrijski monarhiji, Dosežki jeklarske industrije, Prebojni dosežki sodobne jeklarske industrije na vseh področjih in Neizbrisljiv pečat posameznikov v jeklarski tradiciji* opiše 400 let jeklarstva v Mežiški dolini, z mnogimi dokaznimi materiali (kot jih ima celotna publikacija ogromno; listine, fotografije ...). Segmenta iz tega časa sta v nadaljevanju revije članka mag. Tadeja Pungartnika *Prvi fužinarji v Mežici*, ki navaja izsledke manjše raziskave, temelječe na cerkvenih matičnih knjigah, in dr. Vinka Skitka *V primežu nacistične Nemčije*. Isti avtor v jubilejni publikaciji predstavi še gradivo železarne Ravne v domačih in tujih arhivih, ki se ga je v zadnjem stoletju in pol nabralo za okoli 60 m in še več kilogramov, veliko zakladnico podatkov o prejšnjih rodovih ravenških jeklarjev.

Sledita članka o tem, kako je jeklarstvo zaznamovalo Ravne. V prvem Anita Potočnik Slivnik predstavi čas od 1774, ko so »guštanjško fabriko« prevzeli grofje Thurni in jo preusmerili v jeklarstvo, kar je omogočilo nesluten razvoj, pa vse do danes; torej drugačne Ravne v preteklosti in načrti za njihov razvoj, vključno s 3. razvojno osjo, za drugačne Ravne v prihodnosti.

Urednica Čibron Kodrinova piše v nadaljevanju, da je jeklarstvo zapisano tudi v imenu oz. mnogih poimenovanjih v šolstvu, športu, kulturi, predvsem na Ravnah. Navede nekaj konkretnih primerov, npr. *Osnovna šola Koroških jeklarjev*, pevski zbor *Fužinar*, Marflakova skulptura *Železarjem – Štauharija 2013* itd.

V kulturnem razumevanju železarne piše Simona Šuler Pandev o 66 pismih v času od 1951 do 1962, ki jih je dr. Franc Sušnik, ravnatelj tedanje ravenške Študijske knjižnice, pisal prvemu uredniku *Koroškega fužinarja* Avgustu Kuharju in v njih poudaril: »Pišeš kraju in sebi

Jubilejna publikacija (foto Andrej Knez Sans)

v spomin.«

V drugem članku o tem, kako je železarstvo, predvsem ravensko, zaznamovalo kulturno podobo kraja, Miroslav Osojnik spomni, da je bila železarna mecenka mnogim kulturnim formacijam.

Posebno poglavje si v zborniku o ravenski železarni seveda zasluži *Forma viva*, ki jo predstavi mag. Simona Javornik Ristič. Navaja, da sodi ta fenomen s svojo izjemno zbirko skulptur med kulturne presežke, da je to »ena največjih in najimpozantnejših kulturnih posledic razvoja „fabrike“, znak kulturne samozavesti industrijskega kraja.

V jubilejni reviji koroškega jeklarstva sem sodelovala tudi sama s pogledom na literarno ustvarjanje v železarni in o njej. Omenila sem mnogo literarnih okruškov, a tudi dva bisera: roman Marjana Kolarja *Sezuj se, preden stopiš v mošejo* ter miniaturne slike Rudija Mlinarja *Mati fabrika in njeni otroci*. V obeh je osrednji motiv železarniški delavec v 2. pol. 19. stol. oz. »železarski otrok«, ki služi svoj vsakdanji kruh v »prečudovitem orkestru neštetihih zvokov«.

Z dvema pesmima o »materi fabriki« Jožeta Prednika pa se publikacija *OD KOROŠKEGA FUŽINARJA DO RAVENSKEGA JEKLARJA* prevesi v drugi del, v katerem pa je med drugim najti novičarsko-reportažne zapise, tudi ponatise že objavljenega.

Najprej so to simboli železarne Ravne, med katere sodita tudi znamenita logotip z elektroobločno pečjo in tovarniški dimnik. Avtorica članka mag. Čibron Kodrinova predstavi tudi druge znake, npr. pihalnega orkestra, katerih večino je oblikoval Dušan Stropnik, vključno z jubilejnim logotipom, ki pa je delo Roka Medveška.

Iz *Večera* oz. njegovih edicij je vzet in nekoliko dopolnjen članek o družbenem življenju

železarjev, izpod peresa urednice, tudi *Večerove* sodelavke, o tem, kako so tehniki in inženirji železarne med 1952 in 1970 organizirali posebne fantovščine in ponovitve zlatih porok.

Kar iz treh člankov je razdelek *Železarna Ravne in šport*. V prvem Mirko Osojnik predstavi »športni duh naše železarne«. Poudari, da so v tej ustanovi podpirali športna društva in posameznike v zimskih in letnih športnih disciplinah. Paleta uspehov ravenskega športa, spodbujenega z železarno, poimenuje kar športna pravljica.

Vanjo gotovo sodi tudi 50 let pohodov slovenskih železarjev, o katerih piše Jože Apat. Zamislil si jih je direktor Gregor Klančnik z namenom, da si zaposleni v gorah »napolnijo baterije«, njihova gonilna sila pa je bil vse do leta 2007 Franci Telcer, ki ga kot »ikono železarniških pohodov« predstavi prim. mag. Franc Verovnik. Kakšen ljubitelj planin je bil Telcer, pove podatek, da se je skoraj 3500-krat povzpел na Uršljo goro.

Sledi ponatis reportažnega zapisa Jana Golja *Koroške družine z najdaljšo jeklarsko tradicijo* (družine Jamer, Šeruga, Apšner, Uršej, Podojstršek), jeklarske zgodbe več generacij, »izključno pripoved ljudi, iz oči v oči, brez olepšav, iskreno in s strastjo«, iz projekta *SIJ Metal Ravne v letu 2018/19*.

Prav skupina *SIJ*, družba *SIJ Metal Ravne*, pa naj bi bila tudi pokroviteljica mnogih dejavnosti, ki naj bi v sodelovanju s številnimi ustanovami in društvi v občinah Mežiške doline počastile 400 let jeklarstva (v »listnici uredništva« jih na koncu revije predstavi urednica). Žal so praznovanje po svoje skrojile koronske razmere. Nekaj iz načrtovanega jim je vseeno uspelo uresničiti (priložnostna znamka in filatelistični sklop, ulična razstava, spletne objave ...), drugi smeli načrti pa ostajajo za prihodnost (npr. odhod slovenske olimpijske bakle za Tokio 2021, izdelane v *SIJ Metal*).

Če povzamem: *OD KOROŠKEGA FUŽINARJA DO RAVENSKEGA JEKLARJA* pomeni od železarja do jeklarja, od 1620 do 2020, od mlajših do starejših avtorjev, od daljših do krajših zapisov, od strokovnih do novinarskih člankov, od dejstev do osebnih doživetij, od dokumentarne do reportažne fotografije, od drzne ideje do odlične realizacije, od presenečenja do navdušenja, od drugačnega v preteklosti do drugačnega v prihodnosti – prek sedanosti, ki se ji moramo kljub rožljanju z epidemijo zahvaliti, da je za trenutek postala in se z vsem spoštovanjem, ki ga razkriva tudi jubilejna publikacija, poklonila mogočni 400-letnici jeklarstva v Mežiški dolini.

Helena Merkač

Večplastne podobe življenja na platnih

Tjaše Rener

LIKOVNA

Barviti prizori vsakdanjega življenja, naslikani in odtisnjeni na skupnem nosilcu podobe, ki so v maniri modernistične skladnje oblik na velikoformatnih platnih ujeti v intenzivno koloristično vrvenje vzorčastih ambientov, se neposredno napajajo v vizualnem izkustvu sončnega okolja podsaharske Afrike, konkretno Gane, kjer Tjaša Rener, akademska slikarka in grafičarka iz Koroškega Selovca pri Ravnah na Koroškem, živi že vrsto let. Vendar pa nam retrogradni pogled na njeno predafriško ustvarjanje razkrije, da je slikarka v afriškem okolju našla prav tiste ustvarjalne impulze, ki ji omogočajo, da nadgrajuje pot, ki jo je pričela že davno pred svojim odhodom v Afriko, v času študija na ljubljanski *Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje*. Kljub danes prevladujočim trendom v sodobni produkciji umetnosti, kjer so v ospredju pozornosti konceptualne in multimedijske vizualne prakse, ko se včasih zdi, da je klasična podoba na platnu komaj preživela ter da jo zmorejo le

še redki ustvarjalci napolniti z inovativnimi presežnimi upodobitvami, Tjaši Rener uspeva ohraniti svežino in vizualno prepričljivost podobe, v središču katere se venomer nahaja človek.

Zavestna osredotočenost na samo procesualnost lastnega ustvarjalnega postopka predstavlja ključni element njenega ustvarjanja ter zaradi svojevrstne inovativnosti v uporabi nekdanj formalno nezdružljivih ustvarjalnih procesov poraja izjemno osupljive rezultate. S prestopanjem meja med dvema zgodovinsko ločenima tehnikama in vključevanjem grafičnega odtisa na slikarsko platno umetnica združuje raznolike zvrsti likovnega snovanja na slikovnih površinah, na katerih se naslikani in odtisnjeni elementi podobe združujejo v novo entiteto, pri tem pa grafiki z enkratnim odtisom na slikarsko platno podeljuje povsem novo vlogo. Z uporabo neslikarskih elementov: najdenih predmetov ter raznolikih materialov, ki v končnem rezultatu prispevajo k avtentičnemu vzdušju upodobljenega ambi-

Tjaša Rener v ateleju
(foto Vid Brezočnik)

enta, v tehnološkem smislu nadaljuje tradicijo eksperimentiranja s tehnikami in materiali, kot so jo v 20. stoletju zastavili modernistični slikarji, in videti je, da tudi njeno ustvarjanje poteka v skladu s premiso enega od njih, Roberta Rauschenberga, da se »slikarstvo nanaša na oboje, umetnost in življenje«, in da, kot on, tudi ona ustvarja »v vrzeli med obema«. Središčni motivni svet Tjaše Rener pa v vsebinskem smislu od tovrstne modernistične tradicije hkrati tudi povsem odstopa ter se v duhu fotorealističnih kolažev napaja v tistem delu humanistične tradicije, ki v središče sveta postavlja človeka in njegovo podobo.

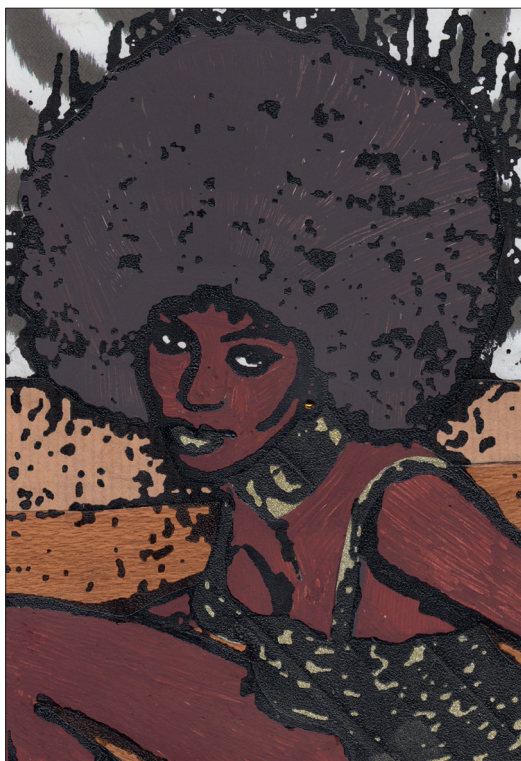
Četudi se osnovno tematsko vodilo Tjaše Rener pravzaprav že od samih začetkov njenega ustvarjanja ni spreminjalo, pa je vendarle zaznati pomembno ločnico med njenim ustvarjanjem v predafrškem obdobju ter podobami, ki vznikajo na njenih platnih in grafičnih listih danes, ko je že vrsto let celostno vpeta v življenje v zahodnoafriški Gani, kjer je potom življenjskih okoliščin izkusila tako življenje na podeželskem robu te afriške dežele kot tudi urbano in nasprotij polno življenje v ganski prestolnici Akri. Kljub temu da je bilo predafrško ustvarjalno obdobje umetnice pravzaprav zelo kratko, se je

že takrat polno izrazila njena zavezanost figuralnemu slikarstvu, v erotičnih upodobitvah ženskega telesa, nastalih na podlagi fotografij iz nekega drugega zgodovinskega časa, pa se je že kazala nenavadna samosvojost likovnega izraza, ki je kasneje, v povsem novih okoliščinah ustvarjanja, v reprezentaciji ženskega telesa prišla še bolj do veljave. Zaradi uporabe množstva materialov in kombinacije različnih tehnik, s katerimi je pričela eksperimentirati že v obdobju študija, v letih ustvarjanja v Gani pa jih je nadgradila še z vključevanjem usvojenih tradicionalnih afriških obrtnih tehnik, kot je na primer batik, so njena dela postala kompleksni ambienti z bogato likovno teksturo, v katerih upodobljenci živijo lastno polnokrvno življenje ter v popartistični maniri naslikanih barvitih afriških prostorih odražajo življenjsko moč in duha afriškega človeka.

Povsem naravna odločitev, da zaradi zavezanosti figurativnemu slikarstvu na skicah in platnih ustvarja podobe ljudi iz svojega lokalnega okolja, pa v okoliščinah, kjer kot belopolta slikarka upodablja svoje temnopolte znance, sosedje in prijatelje, potegne za sabo vrsto vprašanj, ki se tičejo (lastne) identitete, odnosa do drugega, rasne identitete v odnosu do reprezentacije telesa ter posledično njenega položaja umetnice,

Tjaša Rener, 1985,
2011, akril in sitotisk na platno, 140 x 150 cm

Tjaša Rener, iz serije *Muze: Naomi*,
2019, mešana tehnika, papir, 30 x 21 cm

ki se počasi, a zanesljivo uveljavlja v hitro razvijajočem se svetu sodobne afriške umetnosti, o katerem pa v Sloveniji (še) ne vemo prav dosti. Ob tem ne moremo mimo izvrstne serije kolažev, ki jih je ustvarila in v obliki visokokvalitetnih digitalnih printov izdala v začetku leta 2020 v umetniški knjigi z naslovom *Muses (Muze)*.

Četudi v svoji vsakdanji praksi risanja po živem modelu Tjaša Rener upodablja tako ženske kot tudi moške, na njenih delih prevladujejo podobe žensk, ki jo fascinirajo s svojim ponosom, močjo, neustrašnostjo ter posledično lepoto, ki jo izražajo; moč in uravnotežena lepota, ki izhajata iz notranje energije portretirank, se nato odražata tudi na njihovih portretih. Serijo *Muze* je umetnica ustvarila kot poklon vsem ženskam, ki so imele pomembno vlogo v formiranju njene osebnosti in tudi njene umetniške poti. To so portreti močnih žensk, ki so s talentom in vztrajnostjo na svoji poti dosegle priznanje, bodisi kot pisateljice ali voditeljice, pevke ali manekenke. Vsak izmed portretov zajema bistvo s čutnim nabojem napolnjene podobe močne ženske ter reprezentira zaokroženo podobo enkratnega in neponovljivega človeškega bitja. Njene muze pa niso le slavne in vplivne ženske, pač pa tudi vse ženske, ki s svojim delom in preživetvenimi stra-

tegijami predstavljajo ključni steber družinskega življenja v Gani ter s svojo močno energijo napolnjujejo prostor na njenih živo pisanih platnih.

Tjaša Rener je v dolgih letih življenja v afriški Gani dodobra spoznala tamkajšnji način življenja, tradicionalne običaje ter veliko pomembnost, ki jih imajo v vsakdanjem življenju prebivalcev, ob sočasnih spremembah, ki so jih v življenje „malega človeka“ prinesle nove tehnologije.

Njen hkratni pogled zunanje opazovalke ter po dolgih letih bivanja v Gani tudi že domačinke, ki je v zadnjem času aktivno vpeta v sodobno umetniško sceno v Akri, ji odpira možnost, da preko svojega ustvarjanja povezuje različne svetove ter skozi aktivno udejstvovanje idealistično snuje pot k zblizovanju različnih svetov. Pri tem izstopa njen večplastni družbeni angažma, ko demokratično deli svoj ustvarjalni prostor z drugimi ustvarjalci, hkrati pa neekskluzivno odpira vrata svojega ateljeja sleherniku in tako vsakomur omogoča doživetje umetniškega izkustva.

Na drugi strani umetnica ohranja povezanost z matično domovino, kjer s svojim slikarstvom počasi podira prevladujoče ukoreninjene predstave o življenju na afriškem kontinentu. V Sloveniji sicer še vedno ni prisotna širša zavest o družbe-

Tjaša Rener, iz serije *Muze: Chimammanda*, 2019, mešana tehnika, papir, 30 x 21 cm

Tjaša Rener, iz serije *Muze: Nina*, 2019, mešana tehnika, papir, 30 x 21 cm

ni in siceršnji raznolikosti Afrike, ob splošnem nepoznavanju afriške zgodovine ter obstoju zgolj površne zavesti o posledicah (neo)kolonializma, s katerim se na različnih področjih svojega življenja soočajo Afričani, pa so predvsem umetniki tisti, ki nam lahko skozi svojo ustvarjalnost približajo življenje na drugi celini ter ustvarijo spremembe tudi na tem področju. Tako je bilo v zadnjih letih nekaj premikov glede poznavanja Afrike v Sloveniji zaznati na področju literarnega ustvarjanja, tudi s pomočjo prevodov literarnih del afriških avtorjev, vendar je prevladujoča recepcija afriškega kontinenta še vedno polna stereotipiziranih predstav. Na področju sodobne vizualne umetnosti v Sloveniji Tjaša Rener orje ledino, saj na podlagi lastne izkušnje bivanja ter samorefleksije v slovenski likovni prostor vnaša afriško izkušnjo. Umetnica, ki je tudi sama v Afriki opredeljena s svojo drugačnostjo in primarno kulturno izkušnjo, iz katere izvira njena identiteta, tako hibridno združuje izkušnje in poznavanje dveh svetov ter na svoj lasten, osebni način predeluje in ustvarja podobe Afrike.

Katarina Hergold Germ

Tjaša Rener, *Sramežljiva*
(s čisto novo rdečo torbico), 2019,
mešana tehnika, 120 x 150 cm

Tjaša Rener, *Prodajalec sladoleda/
Fan Milk II*, 2018, mešana tehnika, 100 x 130 cm

Tjaša Rener, *Prodajalec sladoleda/
Fan Milk I*, 2017, mešana tehnika, 85 x 110 cm

Tjaša Rener, iz serije *Sosesčina*: Čistilka, 2017, mešana tehnika, 110 x 175 cm

Tjaša Rener, iz serije *Soseščina*:
Gospa s Coco Chanel uhanom, 2019,
mešana tehnika, 90 x 130 cm

Tjaša Rener, iz serije *Soseščina*:
Trgovina, 2018,
mešana tehnika, 125 x 175 cm

Tjaša Rener, iz serije *Soseščina*: *Frizerka*, 2018, mešana tehnika, 150 x 200 cm

Tjaša Rener, iz serije *Soseščina*: *Prodajalka banan*, 2019,
mešana tehnika, 120 x 150 cm

Tjaša Rener, *Prodajalka živo pisanega blaga*, 2018,
mešana tehnika, 85 x 105 cm

Tjaša Rener, *Pri meni na vrtu*, 2020,
mešana tehnika, 180 x 200 cm

Tjaša Rener, *Olivija*, 2019,
mešana tehnika, 55 x 55 cm

Nov pristop k tradicionalni likovni praksi modernega portretizma

LIKOVNA

(Kako je življenje v Gani zaznamovalo mojo umetniško pot)

V svoji likovni praksi sem se na začetku svoje umetniške poti naslonila na bogato likovno dediščino modernizma 20. stoletja, ki jo nadaljujem tako, da v svojem delu združujem dve likovni tehniki – slikanje in tiskanje. Za osrednji motiv svojega ustvarjanja pa sem izbrala človeško figuro. Kljub današnjemu izrazito posthumanističnemu času postavljam figuro v središče svojega platna, s samosvojim likovnim pristopom pa se lotevam modernega portretizma.

S tehniko sitotiska sem se prvič spoznala na poletni rezidenci v Makedoniji (Bogdanci), ki jo je vodila profesorica in umetnica Ines Krasić, leta 2010. Svoje znanje sitotiska sem kasneje izpopolnjevala v grafičnih ateljejih *Mednarodnega grafičnega likovnega centra*, ki mi je omogočil uporabo sitotiskarskega ateljeja večji del zadnjega leta študija na *Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje*, leta 2010/11. Za serijo slik, ustvarje-

nih pod okriljem *MGLC*-ja, sem leta 2012 prejela nagrado za posebne umetniške dosežke *Univerze v Ljubljani*. Leta 2011/12 sem svoje grafično znanje izpopolnjevala na oddelku za grafiko na *Akademiji za likovno umetnost v Zagrebu*. Leta 2013 pa sem diplomirala na *ALUO* in uspešno zaključila kampanjo (*Kickstarter*) svoje avtorske slikanice *A story from Africa*, ki je bila tisto leto tudi predstavljena na *Slovenskem bienalu ilustracije v Cankarjevem domu*, leto dni kasneje pa izdana v samozaložbi.

Od leta 2013 delujem kot samozaposlena v kulturi. Med letoma 2013 in 2016 sem daljše obdobje preživela v odročni vasi ob meteoritskem jezeru Bosumtwi v Gani. Gano sem prvič obiskala še kot študentka leta 2010, od takrat se v to zahodnoafriško državo redno vračam. Precejšnji del leta preživim med Akro in ostalimi bolj odročnimi vasicami Gane ter domačo Slovenijo. Življenje v majhni lokalni skupnosti je zagotovo pripomoglo k boljšemu razumevanju njihove kulture ter običajev in pomembnosti le-teh v njihovem vsakdanjem življenju. Kot sli-

1

Dokumentirano nastajanje slike *Frizerka*

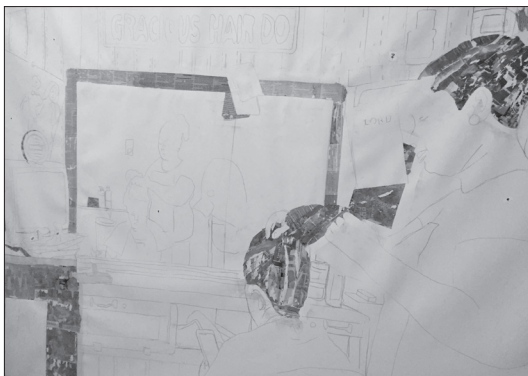
2

Začetni postopek prenašanja podob s tehniko Xerox

3

Prerisana podoba na platnu (planiranje namestitve digitalnih podob)

4

Nadgrajevanje dela s Xeroxom

Tjaša Rener (foto Vid Brezočnik)

karka sem močno inspirirana z afriško kulturo in tukaj živečimi prebivalci – tako je bilo precej naravno, da sem pričela s slikanjem portretov lokalnih sovaščanov.

Leta 2016 sem več časa posvetila raziskovanju življenja v Akri, kjer sem bila sprva osupla nad ekonomsko razliko med prebivalci glavnega mesta. Veliko časa sem porabila za proučevanje „sistema“ preživetja malega človeka. S tem je prišlo obdobje bolj kompleksnih slik, kjer sem svoje skice razvila v večje in bolj pomenljive ambientalne slike, ki so zgrajene iz povsem različnih materialov: najdeni objekti, xerox, vzorčni papir, sitotisk, batik, perle, bleščice in potiskano blago. Ker svoja dela zaključujem s tehniko sitotiska,

morajo le-ta biti precizno in metodično grajena. Na daleč mogoče spominjajo na čisto običajno slikano podobo, od blizu pa so skupek kompleksne uporabe različnih materialov in tehnik. Moje ozadje/platno je največkrat batik – z voskom naslikana vzorčna tkanina, ki jo sama pripravim. Na platno oz. barvno tkanino nato prerišem vnaprej pripravljeno skico, čemur sledi precizno dopolnjevanje. Moje srednješolsko znanje risanja krojev mi je pri tem v veliko pomoč, saj pri dopolnitvi slik uporabljam množico različnih materialov, ki jih izrezujem kot negativ in jih kot kolaž previdno zlagam na platno, enega po enega, ter iz njih tvorim celostno podobo. Tako lahko za posamično delo porabim tudi po mesec dni. Sitotisk dopušča izdelavo neomejenega števila reprodukcij, od katerih se nobena ne razlikuje od originala, jaz pa grafično podobo na platno odtisnem le enkrat in tako razblinim idejo reprodukcije, ki jo omogoča ta grafična tehnika. Slikarstvo in grafiko zaznamuje povsem samostojen likovni jezik, tokrat združen na skupnem nosilcu podobe – s tem težim k prestopanju tradicionalnih mej v iskanju novega.

Iskanje novega pa se prav tako pojavi pri prepletanju tradicionalnih afriških likovnih tehnik in tradicionalnega pristopa slikanja po modelu, ki ga ohranjam še iz časa študija na *ALUO*.

Rezultat svojega dela vidim kot nekakšen

5 *Nadgrajevanje dela s Xeroxom*6 *Dodajanje potiskanega vzorčnega papirja na platno*7 *Nadgrajevanje slike z akrilnimi barvami*8 *Vsebina se počasi enakomerno dopolnjuje z vsemi prej omenjenimi postopki.*

hibrid kultur, kjer v svoje umetniško znanje aktivno vključujem moja nova opažanja in pridobljena znanja afriškega kontinenta. To je na primer vidno v tehničnih posegih mojega dela (batik, kente, recikliran material), prav tako pa tudi v vsebini mojega dela, saj jo po večini zaznamujejo podobe iz mojega posvojenega okolja. Stik z novo kulturo, s preučevanjem mešanja pravega odtenka kože: od tega, kako barva kože zaznamuje določeno identiteto, in vse do tega, kdo sem jaz sama (ki kot ena redkih belih slikarjev upodablja temnopolte znance in prijatelje). V zadnjem ustvarjalnem obdobju, pod vplivom raziskovanja svoje likovne identitete in pa kontinenta, kamor se že vrsto let vračam, so moja platna globoko zaznamovana s portreti prebivalcev Gane. Svoje znanje in svoja dela pa vseskozi aktivno delim, vključujem in razstavljam v slovenskem prostoru. Kot umetnica skozi svojo likovno prakso aktivno povezujem oba kontinenta in s tem nekako utelešam idejo kulturne enakopravnosti, ki sega globoko v našo skupno zgodovino in je bila glavno načelo gibanja neuvršenih.

Od začetka tega leta s pomočjo oddelka za popularno kulturo, *Ashesi University* v Akri, nadaljujem svojo likovno prakso in raziskujem vplive zahodne kulture na mlajšo generacijo v Gani. Sodoben način bivanja je velik del inspi-

racije za moja dela: tako pripravljam novo serijo slik večjega formata, ki v mojem likovnem jeziku in v duhu pop arta reprezentira kulturo živo pisane Akre.

Sklop teh del bom bolj obsežno razstavila v *Galeriji Ravne*, pod okriljem *Koroške galerije likovnih umetnosti*, kjer bom svoja dela julija 2021 predstavila skupaj s svojim umetniškim kolegom, fotografom in fotonovinarjem Francirom Kokorokom iz Gane.

Medtem ko planiram, sestavljam in slikam večja dela na platnu, pa redno vzdržujem tudi slikanje hitrih skic po živem modelu. Ta del moje likovne prakse bo predstavljen na samostojni razstavi v *Galeriji Velenje* avgusta 2021. Razstavo bomo podprli z videom, ki spremlja potek mojega dela ter interakcijo med portretiranci, mano in procesom slikanja.

Z vsakim obdobjem mojega življenja v Gani je prišla nova serija slik, ki si kronološko sledijo v zaporedju: *TECH-NO-LOGIC* (serija 7 del), *NEIGHBOURHOOD* (7 del), *MUSES* (3 dela večjega formata in serija 16 manjših kolažev) in *GHANA POPULAR CULTURE* (v nastajanju), vmes pa moje delo spremlja redno slikanje hitrih skic po živem modelu.

Modeli mojih hitrih skic so navadno berači, nezaposleni mladostniki in mladoletne mamice.

9

Dopolnjevanje z vsemi prej omenjenimi postopki

10

Priprava platna za odtis s sitom

11

Skoraj končano delo. Umetnica delo po tiskanju še dopolni s pasteli in akrilnimi markerji.

12

Tjaša ob svojem delu Frizerka

Open House Studio v Gani (foto Francis Kokoroko)

Open House Studio (foto Francis Kokoroko)

Atelje Open House Studio (foto Francis Kokoroko)

Na ulici v Akri, Gana (foto Francis Kokoroko)

Zadnje čase pa me portretiranci najdejo sami in si želijo biti del izkušnje. Kakšenkrat končam s presenetljivimi rezultati, spet drugič je skica precej povprečna, a tukaj gre predvsem za «tukaj in zdaj» igre z barvo, svetlobo in danim trenutkom. Medtem ko sama slikam, portretiranec z velikim zanimanjem sledi mojim potezom in nastajanju skice. Gre za nek samosvoj način navezovanja stikov, inspiriranja in spoznavanja drug drugega. Svoje skice skrbno hranim, za čas poziranja pa portretirancu izplačam honorar in tukaj gre zopet za vzajemnost v odnosu. Njihova doživetja in impresije že nekaj mesecev beležim v obliki zvočnih zapisov pogovorov ob koncu vsakega družjenja.

S kombinacijo tehnik drvim mimo nekaterih formalnih zakonitosti slikarstva, ga povežem z grafiko in tako hote ali neho vstopam v dolgo tradicijo grafične umetnosti v Sloveniji. Z aktivnim vključevanjem tradicionalnih afriških obrti v svoja dela pa prinašam svežino v slovensko slikarstvo mlajše generacije.

S svojim pristopom do slikarstva in z ateljem, ki ga od leta 2017 najemam v eni od zakotnih ulic Akre, sem pritegnila pozornost slikarskih kolegov in ljubiteljev umetnosti v Akri.

V svojem studiu redno prirejam dogodke: delavnice, razstave, ponujam možnost soupora-

be prostora za umetniške pogovore in za druge dejavnosti, povezane z umetnostjo. Ta prostor sem leta 2020 poimenovala *Open House Studio* (prostor za mednarodno sodelovanje, ki služi kot mreža za umetniško sobivanje).

Prostor postaja alternativno središče, ki sooblikuje umetniško sceno v Akri. Prostor je namenjen neveljavljenim ustvarjalcem, pa tudi uveljavljenim umetnikom, da samozavestno predstavijo svoje ideje skozi debate, delavnice in razstave.

Hkrati pa je ta prostor zaradi svoje lokacije odprt lokalnemu prebivalstvu, ki nima rednega stika z umetnostjo in mu tako odpira vpogled v sodobno umetniško sceno. Umetnost tako ni več namenjena samo izbrancem, visoki družbi, ampak postane dostopna mimoidočemu.

Rada bi, da prostor svoja vrata odpre širšemu krogu ustvarjalcev tukaj v Gani in tudi Sloveniji ter tako skozi umetnost vzpostavi mednarodno sodelovanje med deželama.

Želim si, da bi umetnost bila pot do povezo- vanja in izmenjave in bi postala nekakšen nov način sprejemanja drugačnosti.

Navsezadnje smo idejo medrasnega sodelo- vanja v času gibanja neuvrščenih pri nas že zelo dobro poznali in podpirali.

Tjaša Renner

ZBIRKA V MESTU

Razstava likovnih del KGLU na prostem

KULTURA

Koroška galerija likovnih umetnosti je bila ustanovljena leta 1957 kot *Umetnostni paviljon*. Pobudniki ustanovitve galerije in organizatorji prvih razstav in predavanj so bili člani t. i. *Akadske skupine*. Prizadevanja skupine so kmalu prešla v formalno ustanovljeno galerijo, ki jo je vse od ustanovitve do leta 1997 vodil Karel Pečko. Že v šestdesetih letih je institucija začela pripravljati velike mednarodne razstave, ki so potekale pod okriljem *Organizacije združenih narodov* in zaznamujejo poslanstvo galerije še danes, saj so pomenile temeljne zastavke specifične mednarodne zbirke.

Galerija poleg specifične zbirke, ki jo sestavljajo dela z aktualnimi angažiranimi temami,

daneshrani in dopolnjuje posebne večje sklope zbirke, kot so zbirka Jožeta Tisnikarja, ki je dopolnjena z zbirko *Hommage Tisnikarju* (ta povezuje dela slovenskih in tujih avtorjev s Tisnikarju sorodno tematiko), zbirke del Bogdana Borčiča, Valentina Omana, Štefana Planinca in Pina Poggija ter dela številnih tujih in domačih avtorjev. Posebna pozornost je namenjena sodobni umetniški produkciji predvsem regionalnih umetnikov, pa tudi umetnikov iz vse Slovenije.

Epidemija je pred nas postavila posebne izzive in v naša življenja vnesla precej sprememb. Prilagodili smo našo dnevno rutino, več časa

preživimo doma. Muzeji in galerije so za nekaj časa zaprli svoja vrata, obiski razstav in ogledi zbirk že nekaj časa niso več mogoči, vsebine se predstavljajo na splet in na prosto. V *Koroški galeriji likovnih umetnosti* smo se zato odločili, da v teh posebnih razmerah našo bogato zbirko obiskovalcem približamo na drugačen način, z razstavo na prostem. 3. decembra 2020, na *Ta veseli dan kulture*, ko kulturne ustanove po navadi ljubiteljem umetnosti na široko odprejo svoja vrata, smo na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu odprli razstavo *Zbirka v mestu*. Izbrana dela že dobro

znanih avtorjev, kot so Jože Tisnikar, Karel Pečko in Bogdan Borčič, ter sodobnih slovenskih avtorjev iz naše zbirke, kot so Anja Jerčič Jakob, Sašo Vrabič in Petra Varl, si je bilo mogoče ogledati na prostem, v mestnem jedru. *Zbirka v mestu* je bila v prazničnem mesecu razstavljena v izložbah trgovin in lokalov, ki so bili ravno tako zaprti. Z razstavo v mestu smo v *KGLU* želeli mimoidečim pokazati vsaj del naše zbirke, za katero si želimo in upamo, da bo kmalu spet na ogled v odprtih galerijskih prostorih.

KGLU

Pesem je lahko napisati ali pa je to nemogoče

Andrej Štelcer, umetnik

KULTURA

Andrej Štelcer je bil vedno nekako skrivnosten, mnogim uganka in nedostopen celo tistim, ki smo ga bolje poznali. Bil je hkrati boem in klasično urejen gospod z aristokratsko držo v času socializma, renesančni vsestranski ustvarjalec z mnogimi rokodelskimi spretnostmi in tehničnimi znanji ter svobodni umetnik.¹ Vse to je zbuvalo občudovanje in spoštovanje, morda tudi zavist. Vsekakor ni bil konvencionalen, prej posebnež.

Po umiku iz javnega življenja, po tem, ko je moral, kot se je sam izrazil, v »živalski vrt«², so, predvsem jeziki, ki ga niso dobro poznali, spleтали mite in natolcevanja, nad katerimi je običajno – v smislu njegovega priljubljenega reka: *Tih' bod' pa za sebe se brigaj (pa boš imel celo življenje kaj delati)* – le posmehljivo odmahnil z roko ...

A če se osredotočimo predvsem na njegovo delo, nekoliko osvetlimo osebnost, pustimo mite in zasebno življenje, čeprav je štorij za cel roman, bomo lahko diskretno pokukali v njegovo sobo, salon in atelje. Kajti če ti umetnik dovoli v svoj atelje, mi je nekoč zaupal profesor Bogdan Borčič, je to posebna čast in privilegij.

Upam, da Andrej ne bi nasprotoval, če po dobrem desetletju odprem dvokrilna vrata v salon, pustim, da mi poškilite čez ramo, in ponovno vstopim v njegov svet.

Andrej Štelcer - Fox
(1948-2010)

UMETNIKOV MLADOSTNI PORTRET – I was born under a Wandering Star (Lee Marvin)

Andrej Stanislav Štelcer, za domače Drejc, se je rodil 23. oktobra 1948 v Slovenj Gradcu materi Franciški, gospodinjji, in očetu Aleksandru, obrtniku – sedlarskemu in tapetniškemu mojstru. Devetčlanska družina Štelcer je prebivala na južnem delu slovenjgraškega trga v meščanski hiši Glavni trg 38, ki stoji nasproti rojstne hiše pesnika Ernsta Golla in meji na rojstno hišo skladatelja Huga Wolfa. Na dvorišču, ki je od sosednjih ločeno z visokim zidom, je bil zastekljen lesen balkon, za katerega je spomeniško varstvo v svojem mnenju³ predlagalo »ponovno naj se prezentira historični arkadni gank«, ki ga sicer tam nikoli ni bilo, kot je potrdila nekdanja lastnica Franciška Štelcer, Andrejeva mama, ki je v hiši stanovala že med II. svetovno vojno.

»V pritličju je bila delavnica s pisarno in skladiščem, v prvem nadstropju pa naše domovnanje,« se spominja Heda (Štelcer) Praprotnik v knjigi *Smeh in jok v enem košu*⁴, ki jo je Andrej Makuc v spremni besedi pomenljivo preimenoval z naslovom *Štelcerji in Slovenj Gradec*.

Nekdanja glasbena šola – rojstna hiša Huga Wolfa
(levo) in sosednja, Štelcerjeva hiša

¹ Ustvarjalec v zlahtnem smislu, rokodelec, mislec in esteta. Pojem je žal profaniran v razponu od otroških čačk do art projektov z nejasno idejo, izpraznjeno vsebine, estetike in humanizma.

² Zapor, op. p.

³ Dopis Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, SE-4165/95, 21. 11. 1995.

⁴ Heda Praprotnik, *Smeh in jok v enem košu*, str. 7, Cerdonis, Slovenj Gradec, 2006.

Družina Štelcer leta 1958

Stojijo z leve: Jerica, Kristina, Irena, Marjana in Heda; sedijo: Andrej, mama Fani, oče Aleksander in Jože.

Andrej je bil za sestrami Marjano, Ireno, dvojčicama Kristino in Jerico ter Hedo in bratom Jožetom sedmi, najmlajši otrok.

Zgodaj je pokazal svojo posebno bistrost in nadarjenost, kar je kasneje razvil v celovite umetniške sposobnosti ter večine, od rokodelskih in tehničnih spretnosti preko risarskih, grafičnih in oblikovalskih do kiparskih izdelkov. Marsikaj je znal narediti, ustvariti in tudi popraviti, nenehno se je izobraževal, predvsem na tehniškem in znanstvenem področju, in vsega se je lotil; gotovo pa je bila to tudi posledica domače vzgoje:

»Oče nas je že zelo zgodaj poučil ... Če nam je naložil kakšno novo opravilo, je rekel: 'Naredi tako in tako; ko ne boš znal nadaljevati, vprašaj. Ne reci, da ne znaš, ker to pomeni, da nočeš - tega pa ne smem slišati. Kdor hoče, zna vse!'«⁵

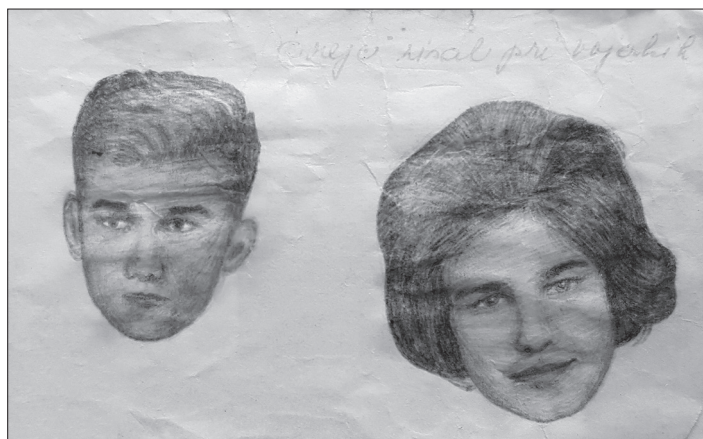
In Andrej Štelcer je resnično deloval, kot da zna vse. Imel je zlato povezavo med rokami in možgani ter oster intelekt in estetski čut, bil je tudi izvrsten ter strasten šahist. Z očetom Aleksandrom sta bila sposobna sedeti nepremično sključena ob partiji šaha cel dopoldan in zato pljena v igro ignorirati klice k nepomembnemu banalnemu opravilu, kot je kosilo.

Andrej je že kot osnovnošolec skonstruiral in na dvorišču postavil delujoči model tovarne žičnice, ki pa jo je nekdo potem nalašč pokvaril. O tem je pisala Heda Štelcer v prilogi časnika *Večer Mladi rod* in ob besedilu naj bi bila objavljena

tudi skica izdelane naprave.⁶

Po osnovni šoli, ki jo je obiskoval v rojstnem Slovenj Gradcu, je v Velenju končal šolo za električarja. Pseudonim Foks in kasneje Fox, s katerim je podpisoval tako svoja besedila kot oblikovalske izdelke, izvira iz besede *prfoks* - učitelj iz šolskih dni, ker je radovedni Andrej vedno vse vedel in predvsem razumel, kot učitelj, in snov potem razlagal sošolcem ter imel zaradi tega tudi nekaj težav. Nikakor pa ni bil piflar. Nasprotno.

Vojaščino v *JLA* je služil v Somboru v drugi polovici šestdesetih let 20. stoletja, iz tega obdobja je risba: avtoportret s portretom sestre Irene, narisana z barvnimi kuliji.

Andrej Štelcer, avtoportret in portret sestre Irene, 1967, barvni kemični svinčnik na papirju

⁵ Heda Praprotnik, *Smeh in jok v enem košu*, str. 14, Cerdonis, Slovenj Gradec, 2006.

⁶ V digitalnem arhivu časnika *Večer* članka in omenjene priloge po spletu ni bilo mogoče najti.

Honorarno delo si je našel dobesečno čez cesto, v Štumpflovi elektrodelavnici na Glavnem trgu. Pripravnštvo pa je opravljal v *Gorenju*, kjer so mu status pripravnika in s tem slabo plačilo neupravičeno podaljševali. Tega oškodovanja in krivice ni želel trpeti, zato se je v podjetju pritožil, a žal brez uspeha, še več, celo disciplinski

ukrep so si izmislili (zadevo je opisal v sestavku).

Razočaran se z odnosom in zaslužkom seveda ni sprijaznil, zato je iskal delo drugje. Vseeno se je želel z delodajalcem dogovoriti za boljše pogoje in pravično obravnavo. Na odgovor, da je vsak začetek pač težak, je odvrnil, da potem pa naj bo vsaj dobro plačan – in odšel.

A. S. Foks

R.p.: Kako se znebiti odvečne družbe

Velikokrat te prime, da bi bil popolnoma sam, da bi se malo oddahnil, spočil daleč od čvekanja, gnjavljenja in gužve, ampak ta planet je že tako gosto naseljen...

Pa vendarle to ni popolnoma nemogoče, celo zelo enostavno je. Če se ti doslej slučajno še ni zgodila nobena večja krivica, greš najprej malo v gostilno, poklepetaš s prijatelji in takoj boš ugotovil, da je marsikaj hudičevo narobe in če te vse to ni že zdavnaj spravilo v popolno depresijo in apatičnost, te bo tako zbolelo pri srcu, da boš pomotoma vzel v roke kak predpis ali zakonik ali, bogne daj, ustavo, in pogledal, ali mogoče le ni vse to prav.

Ampak pazi! Vse te reči so pisarili ljudje, ki jim še ni bila edina skrb njihov kos kruha, toliko idealizma, logike, poštenosti in utopičnega zaupanja, da je prav tako lopov – če ne še bolj odgovoren – direktor ali predsednik ali sodnik, ki krade ali te kako drugače izkorišča, je v vsem tem.

In kaj si odkril v ustavi? Že pri samem uvodnem delu ti bo poskočil pulz, pri devetem odstavku IV. točke o dolžnosti uresničevanja in varstva ustavnosti in zakonitosti boš pa poskočil še sam in sedaj si že pečen. Ni ti treba brati dalje, če imaš trohico vesti ali poštenosti v sebi, tvoja odločnost in neomajno zaupanje v pravico se ne bosta več spremenila, tudi pri 245. in 249. členu ne.

Ja, si že blizu.

Sedaj pa še samo ti tako naivno zaupaj v enakost, pravičnost in poštenost in poskusi kaj ukreniti kje drugje kot z jezikom za šankom.

Če si slučajno zaposlen v *Gorenju*, in ti po pogodbi grozi pripravniška plača za dobo treh mesecev, ti jo pa uživaš že leto in pol, se pozanimaj pri odgovornih, če kdo ve, ali je to prav ali ni. No, to sem preizkusil namesto tebe, pravega cilja s tem še ne boš dosegel, šel boš samo na disciplinsko, ker si med tem časom zapustil delovno mesto in nikakor ne triumfiraj, da je bila samo zaradi tebe uvedena prisilna uprava, Edina uteha ti bo, da zamenjaš službo in upaš, da bo tam bolj učinkovalo.

Foksova karikatura in faksimile sestavka iz druge polovice šetdesetih let 20. stoletja, aktualno še danes

V ZRELIH LETIH – Künstlerleben (Johann Strauss)

Sprva med prijatelji, kasneje pa tudi širše, je postal vzdevek Fox sprejet kot blagovna znamka, ko osebni brand sploh še ni bil pretirano izpostavljen, zlasti pri nas, v socialistični družbi enakih ne; starejši domačini pa so ga večinoma poznali kot Štelcerja, umetnika.

Čeprav boem je imel Andrej Štelcer v svojih najboljših letih urejen in nekoliko gizdalinski slog: poslušal je klasično glasbo, najraje in največ Straussove valčke (od pop glasbe mu je ugaljal duo Simon and Garfunkel), ter kadal cigare – kratke domače. Vedno brezhibno oblečen v klasično moško obleko s telovnikom, nosil je srajco in kravato ter kravatno iglo. Nekoč, ko sem to klasično obleko ošvrknil z opazko, češ da je uniforma, me je samo premeril s pogledom in pripomnil: »A kavbojke in jakna iz jeansa pa ni? Saj ste vsi enaki – uniformirani!« Ni zvenelo kot očitek, zgolj dejstvo, pripomoček za odpiranje oči.

Električar po stroki se je ukvarjal z izdelovanjem svetlobnih izveskov, neonskih napisov, reklamnih tabel in napisov, postopoma pa tudi z grafičnim oblikovanjem le-teh ter izdelovanjem transparentov. Večinoma je delal honorarno, formalne obrti ali firme ni želel imeti, ker ni maral birokracije, knjigovodstva in računovodstva ter podobnih duhamornosti. Raje se je posvečal pravi vsebinam in izzivom. Suvereno je zagotavljal celotno storitev po idejno-oblikovni in izvedbeni plati; oblikovan svetlobni izvesek je tudi lastnoročno pritrtil na fasado ter priključil na električno. Vedno je imel v notranjem žepu sukniča ob kemičnem svinčniku tudi fazni preizkuševalec kot del obvezne opreme.

Unikatni reliefni strop v salonu

Martina Šisernik je v članku o Karlu Pečku zapisala: »Reklamne izveske je oblikoval skupaj z izvajalcem Andrejem Štelcerjem, v tistem času edinim lokalnim oblikovalcem.«⁷

Prijateljeval pa je tudi s kontroverznim akademskim kiparjem Radetom Nikoličem in mu hranil zbirko kiparskega orodja, menda tudi zato, da ga impulzivni Nikolič ne bi zapil. Le-ta mu je poklonil tudi dva svoja kipa, mali plastiki, glavi izdelani iz lesa.

Andrej je svojo sobo v hiši na Glavnem trgu preuredil v salon. Lastnoročno je izdelal celoten strop v nizkem reliefu z motivi zodiaka, figure in znake je oblikoval iz stiropora ter pokital, zbrusil in prebarval, pod posamezen znak nebesnega znamenja je dodal reliefni napis – staro slovensko ime za mesec v letu in v sredino kompasa obesil bogat lesteneč. Na stene je v tem neobaročnem slogu pritrtil tudi štukature⁸.

Iz gradbenega materiala siporeksa – porobetona in z enako končno obdelavo je oblikoval ter postavil kamin z dvema levoma na vsaki strani.

Kamin z odprtim kuriščem v kotu salona

Vrata iz salona v sosednjo sobo je spretno zakamufliral s tapetami, skozi skrivni prehod je bilo mogoče priti tako, da si ga odprl s pomočjo nožnega pritiska na vzvod pri tleh; druga vrata pa si sprostil s skrito ročico v predalu komode, ki se je premaknila z vrati vred.

⁷ Odsevanja št. 113/114, pomlad 2020.

⁸ Štukatura, spada v področje likovne umetnosti – kiparstvo kot del arhitekturne plastike, izdelane po antičnih vzorih.

Kip ženske, desno skrivni prehod v drugo sobo

Ko je nekega dne salon obiskal akademski slikar Karel Pečko, ni skrival navdušenja in je takoj angažiral profesionalnega fotografa, da je vse to posnel. Po poizvedovanju fotografij v Pečkovi zapuščini, ki jo je po slikarjevi smrti urejala slovenjgraška Galerija, žal niso našli in tudi Muzeju ni znano, kje bi bile, če so sploh ohranjene.

Štelcer je pri vhodu v stanovanje namestil hudičevo glavo z odprtim gobcem in štirimi premičnimi zobmi v spodnji čeljusti, ki so, s pomočjo električnega ksilofona na omari, v salonu zaigrali vsak svoj ton – namesto zvonca. Hkrati pa je imel že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja napravo za daljinsko odpiranje vrat, zapah je sprožil kar na elektriko z gumbom iz svojega naslanjača, kar je kasneje, tudi zaradi "težav" z elektriko, zamenjal z mehanskim zvoncem.

Andraž Rojnik: »Sam res, jaz sem bil mulo, sosed, ki me je često poslal po „čike“. Seveda sem to naredil z veseljem, da sem lahko „stikal“ po njegovih predalih. Ker vsak predal je imel svojo zgodbo, en je prižigal luči, drugje je bilo stikalo. Enkrat sem prišel cel navdušen in mu razlagal o arkadni igrici. On jo je v parih tednih sprogramiral Grof drakulo in Smučanje na Oricu, pazite to je bilo še pred Comodore. Bil sem pogosto njegov tester, če je se pojavila na kaseti kaka smet je slišal, če je bil bug, ga je tudi slišal :) Ko sem ga belo pogledal je rekel, kaj gledaš popravi in je odprl nek strojni jezik, ki ga nisem čisto razumel, ampak kar sem razumel je, da je bil Fox en tistih genijalcev z ogromnim srcem o katerem bi lahko snemali filme. Hvala ti!«⁹

⁹ Peter Uranc se je Štelcerja spomnil na družbenem omrežju Facebook 3. januarja 2021. Kmalu so se v odgovor na to objavo vsuli spontani komentarji odobravanj in spominov, da je že v drobcih citatov mogoče spoznati Foxa z različnih zornih kotov. Povzeti citati so od tam.

Vizitka Štelcerjevega ateljeja za grafiko in oblikovanje je odražala njegov prepoznavni slog.

Grafični in oblikovalski atelje je bil sprva v manjšem kabinetu na dvoriščni strani stavbe, kjer je bila nekoč shramba, kasneje pa se je z razvejanostjo dejavnosti, predvsem kiparstva, delovni prostor s skladiščem spontano razširil po vsej hiši, vključno s kosi in koščki siporeksa, stiropora, kanticami z barvo in čopiči, olfa noži, barvnimi folijami, vrečkami mavca ter značilnim vonjem po barvah in lakih, ki se je mešal z aromo turške kave in cigar ter cigaretne dima.

Delavnica za daljše transparente, tiste, ki so jih naročniki izobešali čez cesto, navadno na južnem in severnem delu Glavnega trga ter kasneje tudi pri kapelici na Celjski cesti, je bila na podstrešju pod tramovi in strešniki. Transparenti, danes strojno tiskani na umetni material za cerade, so bili v tistih časih ročno slikani oziroma izpisani na platno. Štelcer je uporabljal kar akrilno fasadno barvo *policolor* in razen svinčnika ter različno debelih čopičev pa skodelice z barvo ni

Okrasna vaza, ki je ostala na hodniku ob zvoncu.

Mali torzo in figura mlade ženske

potreboval ničesar, bil je sposoben prostoročno izpisati besedilo v gotski, renesančni ali baročni akcidenčni pisavi s polmetrskimi črkami po celotnem transparentu brez šablon. Edini pripomo-

Torzo ženske figure in vaza na domačem dvorišču

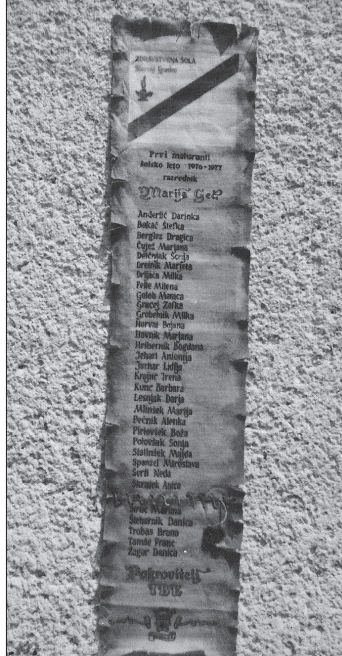
ček je bila vrvica, v dveh linijah napeljana pod golo žarnico pod stropom, ki je metala ravno senco na delovno podlago in je služila za označitev spodnje ter zgornje črkovne linije.

Patinirana vaza z nedokončanim podstavkom

Elementa za fontano: levja glava in amfora

Ključ iz leta 1977, v katerega je mogoče spraviti zvitek s spiskom maturantov, je izdelal za Zdravstveno šolo Slovenj Gradec.

Kipec Merkurja, simbol trgovcev, Ekonomski šolski center

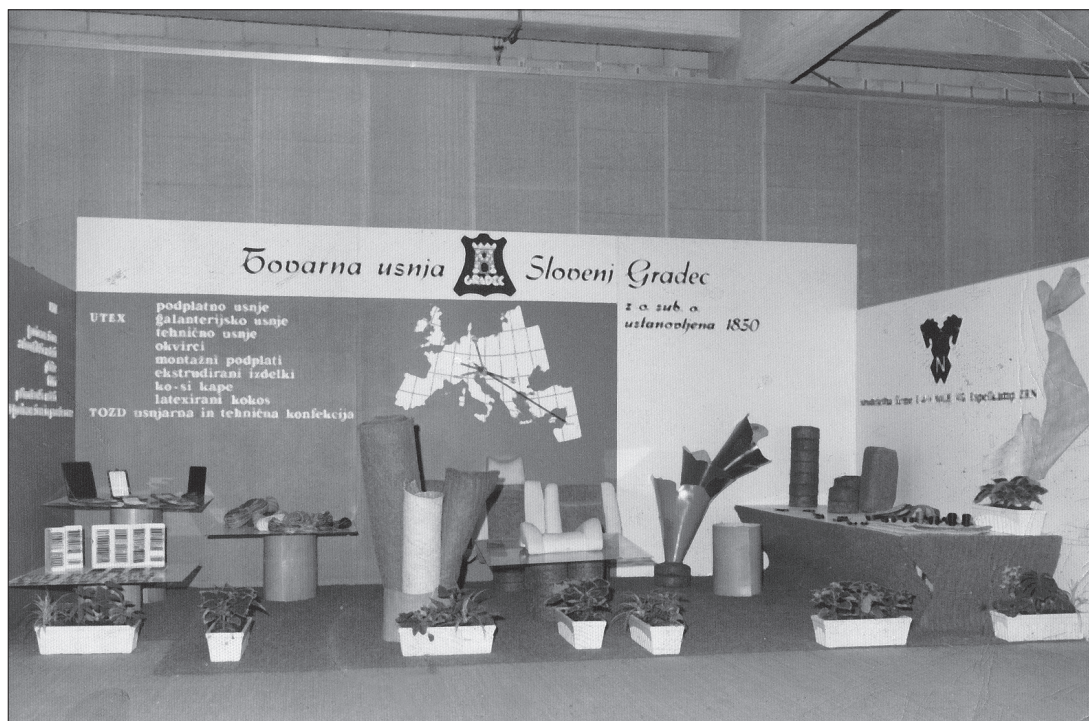
Črke za table in izveske je iz samolepilne plastične folije izrezoval ročno s skalpelom, delal pa je tudi v tehniki sitotiska, sita je pripravljala – osvetljeval in razvijal sam.

Andrej je občasno oblikoval tudi kakšno značko ali obesek, ki ga je potem v *Mestnem graverstvu* v Ljubljani izdelal njegov starejši brat Jože Štelcer, ki je bil po poklicu graver.

Velik del Štelcerjevega oblikovanja pa je bil namenjen slovenjgraškim izobraževalnim in

delovnim organizacijam, med drugim *Tovarna usnja Slovenj Gradec*.

Za lastno zadovoljstvo je na dvorišču domače hiše iz porobetona oblikoval in postavil fontano... Marsikaj pa je v podobnih tehnikah naredil za naročnike, npr. zasnoval opremo in izdelal kip v *Royal baru* v *Katici*, podobo in opremo za *Fantom bar* vključno s popravilom in obnovo fasade spomeniško zaščitene objekta ter glavo peklenščka po vzoru kipov z gotskih katedral.

Razstveni prostor Tovarne usnja Slovenj Gradec na poslovnem sejumu v prostorih Galerije, vidna sta tudi znaka TUS in desno NTU, vse je oblikoval in izdelal Andrej Štelcer (osemdeseta leta 20. stoletja).

Šahovska figura konja iz siporeksa je ostala nedokončana, brez fine končne obdelave.

Peter Uranc: »Andrej, bolj znan kot Fox. Vrhunski šahist, umetnik, izumitelj in še večji posebnež. Lahko rečem, da sva bila dobra prijatelj. Rad se ga spominjam po njegovem priljubljenem: 'Pero, ti pa res nimaš augenmasa.' Priznam, da sem leta 2008 pri prenovi fasade spomeniško varstvo vprašal le za barvo. Vse ostalo in še več je naredil Fox. Jabolko ne pade daleč od drevesa Benjamin Pirnat.«¹⁰

Mnogi se spominjamo Foxovih izveskov na lokalih v centru mesta; nekdanja slaščičarna Demiri in drugi. Baročno oblikovani kovinski nosilci so bili pogosto pobarvanimi s *hammerschlagom* (barva z videzom tolčene kovine), ki jo je tudi sicer, zaradi posebnega, njemu ljubelega starinskega videza, rad in pogosto uporabljal pri svojih izdelkih.

Andreja poznamo kot scenskega oblikovalca in tehnika pri lutkovnih predstavah za otroke, ki jih je predvsem v prednovoletnem času uprizarjal mestni vzgojno-varstveni zavod, na kratko vrtec. Priložnostno je oblikoval tudi pustne kostume, v spominu ostaja preko dva metra visoka replika steklenice radenske, izdelana iz kartona, v katero je namaskirani zlezal skozi odprto dno in pri odprtinah pomolil ven roke ter obraz.

Rokodelsko je za najstarejšega nečaka iz lesa izdelal umetelni indijski tomahavk in nož ter repliko lovske puške z aluminijasto cevjo.

»Spomnim se, da mi je stric ročno izdelal kopijo lovske dvocevke. Stric Andrej je imel zlate roke. 'Vojaške puške,' je rekel odločno, 'ne bom delal!' On je že vedel, zakaj.«¹¹

Različica hudičevega kipca, s tonirano površino je ustvarjalec dodal pridih patine in prostorski učinek.

Sinu Benjaminu, ki ga je v otroštvu ljubkovalno klical Bučko, je skonstruiral, zvaril in sestavil otroški avto na nožni pogon, da smo se potem tudi drugi mulci s tem vozilom spuščali po Cankarjevi ulici na Glavni trg, včasih celo naravnost čez cesto v Ozko ulico.

V svojem grafičnem ateljeju je Fox poleg rodovnih debel in drugih priložnostnih listin snoval ter izdeloval tudi plakate za dogodke in prireditve ter glasbenike in skupine (Emil Erjavec, *Delavci* ...). Grafične motive je oblikoval ročno z graviranjem v linorez in odtisnil v tehniki visokega tiska s pomočjo klišejev, ki jih je prilepil na iverno ploščo in tako pripravil na standardno črkovno višino, da so bili primerni tudi za klasične tiskarske stroje s tehnologijo knjigotiska v tiskarni.

Andrej Štelcer med načrtovanjem obnove štukatur na fasadi stavbe Fantom bara na Glavnem trgu, 2008

¹⁰ Facebook, 3. januar 2021.

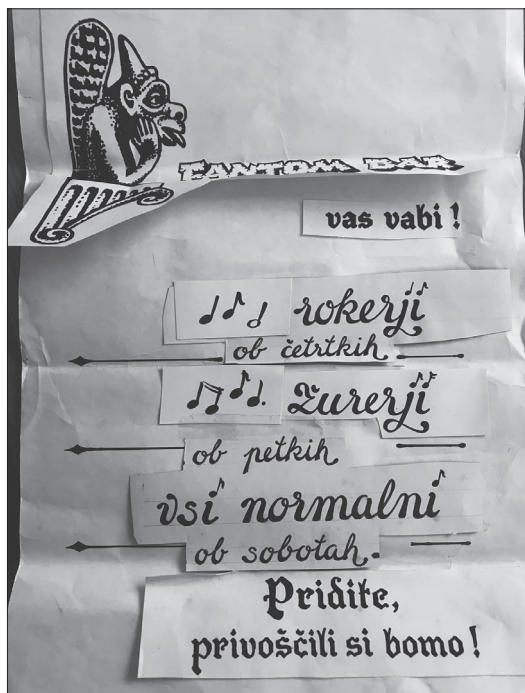
¹¹ Blaž Prapótnik, *Utihni, muza, Odsevanja* št. 21, 1992.

Predvsem manjše naklade je odtiskoval na tiskarski napravi, podobni umetniškimi grafičnim prešam, ki jo je iz raznih delov skonstruiral in sestavljal sam. Tiskarsko barvo je "razribal" in ročno nanašal na kliše z valjčkom, nato je položil čez papir in ga prekril s kartonom ter s pomočjo ročice zapeljal skozi prešo in odtisnil motiv na papir. Rokodelsko, kot prvi tiskar iz naših krajev, znameniti Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca pred pol tisočletja.

Kasneje je plakate izdeloval tudi tako, da je ročno izpisane kolaže, pasice z mutacijami – spremembami, sestavljal in razmnožil s pomočjo fotokopirnega stroja.

V začetku osemdesetih let 20. stoletja sem Andreja prosil, če bi naredil plakat za prijateljevo rokovsko skupino, a me je zavrnil in predlagal, da to naredim sam. Presenečen sem se skušal izmotati, češ da tega ne znam, zato mi je razložil tehnologijo in podrobnosti izdelave klišejev ter me v duhu vzgoje Aleksandra Štelcerja, da se vse da, tudi spodbudil. Za likovno-grafični del je bil prepričan, da z zasnovo in izvedbo primernega motiva na rokovsko tematiko ne bom imel težav, nato mi je posodil še nožke za linorez in me pospremil na grafično popotovanje ...

Direktor *Koroške tiskarne* Albin Kac se je nemalo začudil, od kod mi vse to znanje, ko sem, golobradi srednješolec, prinesel v tisk svoj prvi kliše za plakat benda *Sedmi križ*. A ob omembi Foxovega mentorstva mu je bilo takoj vse jasno. Na njegovi preši v ateljeju sem kasneje tudi tiskal svoje izvedbe plakatov, celo dvobarvne (*Super Lukec, Abadon, Pegazz*), in se čez nekaj let tudi zaposlil v tiskarni.

Osnova za razmnoževanje fotokopiranih plakatov za *Fantom bar*, prelom tisočletja (1999/2000)

Blaž Prapótnik, grafični oblikovalec in avtor: »Drejc me je vpeljal v grafično tehniko in oblikovanje še kot mulca, saj sem kar naprej stikal naokoli po njegovem ateljeju ... in grafično oblikovanje je postalo moj poklic. Kot hommage sem opremil zbirko pesmi Katje Rozman *Ob kavi* z njegovim fontom *Castle Round* in to zabeležil tudi v kolofonu knjige. Vsaj nekaj v njegov spomin.«

A B C Č Ď E F G H I J K L N O P R S Š T U V T Z Ž
 abcčdefghijklmnoprsštuvttzž
 1234567890
 .,:?!

A B C Č Ď E F G H I J K L N O P R S Š T U V T Z Ž
 abcčdefghijklmnoprsštuvttzž
 1234567890
 .,:?!

Uporabna tipografska zapuščina Andreja Štelcerja: akcidenčni pisavi, fonta *Gothic* (zgoraj) in *Castle Round*, je oblikoval, digitaliziral ter shranil v računalniško obliko kot *True Type* font, ki ga je mogoče uporabljati v sodobnih urejevalnikih besedil in tudi v zahtevnejših programih za grafično oblikovanje.

ISKANJE IZGUBLJENEGA ČASA – The Sound of Silence (Simon and Garfunkel)

Po osamosvojitvi 1991 je namizno založništvo, z računalniškimi grafičnimi programi, povezanimi s tiskalniki in rezalniki, postalo resna konkurenca uveljavljenemu rokodelcu in umetniku, saj je bila v duhu kapitalističnega družbenega preporeka storitev predvsem cenejša in hitrejša, čeprav marsikdaj slabša.

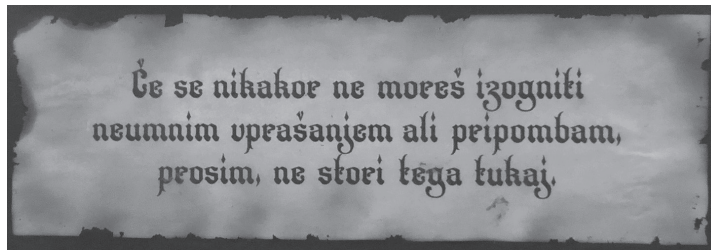
Andrej se že konec osemdesetih ni kaj dosti pojavljal v javnosti in tudi dela je imel malo. Nadpovprečno dobro se je razumel z za generacijo mlajšimi rokerji. V tem obdobju smo mladci v hiši na Glavnem trgu 38 z enim od neuspešnih bendov, to je bilo še pred *Ilexi*, vadili v manjši sobi stanovanja v prvem nadstropju; skozi ta prostor so se sprehodili tudi člani slovenjgraških bendov, kot so bili *Pulsa Teatro*, *Xenophobia* in *Jazoo Supersonics*. Sem smo pogosto prihajali tudi na druženje in ubijanje dolgčasa, ne samo na vaje. Bilo je kot skvot. Umetnik je bil z nami potrpežljiv in občasno, ko je prišel ob pavzah iz

Unikatna, ročno izdelana 5-strunska bas kitara, ki sta jo izdelala skupaj s sinom Benjaminom, sicer vrhunskim basistom (1999/2000).

svojih prostorov, navrgel tudi kakšno opazko: »O, tole muziko je pa lahko igrati in težko poslušat!« Ali pa je koga vprašal: »Čuj, a ti imaš posluš?« In na začuden pritrdilni odgovor navadno odvrnil: »Zakaj ga pa potem ne nosiš s seboj?«

Prav s posebno strastjo se je loteval besednih dvobojev, enako kot oblikovanja, in sploh je imel rad intelektualne, estetske ter tehnološke izzive. Do sogovornika je znal biti oster, ironičen in nepopustljiv, sploh, če je kdo trosil neumnosti. S pikrimi pripombami takrat ni skoparil, ni pa bil žaljiv, saj je ironija stvar inteligence.

Opozorilni napis na steni Štelcerjevega salona

Andrejev izredno oster um, sposobnost preproste razlage zapletenih zadev in jasne argumentacije ter duhovitost so izoblikovali tudi takšne filozofske izračune: »*Brutopir minus taropir je netopir.*«

Samo Cokan: »V srednji šoli so mi 4 leta dopovedovali, kaj je elektrika, pa jim ni uspelo. Foxu je to uspelo s šlavfom, reducirko in ventilom v eni uri. Res je bil stručko.«¹²

Nekoč je pripovedoval, kako je dva možakarja, jehovi priči, ki sta prišla, nič hudega sluteč, oznanjat svojo vero na njegova vrata, vzel v precep na primeru starega očetovega pisalnega stroja, ki ga je imel na mizi v svojem salonu. Tudi sicer ljubitelj in zbiratelj starin ju je začel prepričevati, da je ta stroj najboljši, nezamenljiv, nena-domestljiv ..., ker je pač njegov, s tem je aludirjal na lastno prepričanje in naj mu ne vsiljujejo svojega. V zanosu argumentiranja in razlage je prišlo celo tako daleč, da sta možakarja zadenjsko lezla proti vratom, čeprav je navadno prej obratno, ter se umikala umetnikovi – nalašč nekoliko vsiljivi – laični pridigi.

Po karakterju je bil Andrej dokaj trmast in iz principa bi raje ostal lačen, kot da bi popustil kompromisu. Tako simbolično kot tudi zares. Leta 2006 je v sosednji hiši eksplodiral plin, točno na drugi strani zidu, kjer je imel Fox sobo. Poškodovana je bila tudi Štelcerjeva hiša, streha, že tako dotrajane stavbe, podrlo je tudi del zidu dvoriščnih prostorov prvotnega kabineta, ki so

¹² Facebook, 3. januar 2021.

ga od Andrejeve sobe ločila le enoslojna notranja vrata. To je že tako neugodne bivalne razmere v stari hiši še poslabšalo, kar je z boemstvom, splošnim pomanjkanjem, stresom in ne ravno zdravim načinom življenja dodatno slabo vplivalo na njegovo zdravje. Za ureditev socialnih razmer si sam ni več prizadeval. Inštitucije so ga razočarale. In da bi v težki situaciji iskal pomoč, ni bilo pričakovati, saj je bil preveč ponosen in samosvoj. Včasih je, čeprav lačen, odklonil tudi hrano. Ne, ni bilo vseeno, kdo je prišel. Nekatere je ogorčen zavrnil, druge pa ignoriral in jih ni spustil v stanovanje, predvsem pa ne v atelje.

Napis nad vrati

*V hišo k meni vstopiti želite,
pred pragom govor zli pustite;
kolikor stopnic do mene vodi,
nad obrekljivim svetom pno se moji svodi.*

(Ernst Goll)

Zadnja oblikovalska projekta, ki se ju je lotil, sta replika stare jadrnice in globus, ki pa sta ostala nedokončana, saj je bil že v začetku izdelave resno bolan. Neozdravljiva bolezen ga je napadla konec leta 2009 in v treh mesecih zelo agresivno napredovala.

Skrozi tišino je nemo odzvanjalo *Silence like a cancer grows ...*

Andrej Štelcer je umrl 11. marca 2010 v dva- inšestdesetem letu starosti.

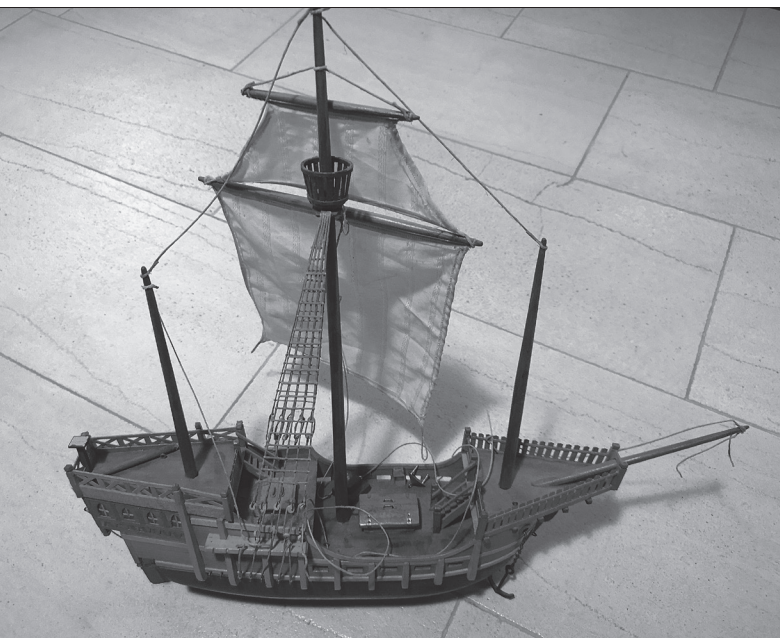
Kot mnogi veliki umi je projekte izoblikoval in dodelal v mislih, vse je imel v glavi, načrtov praviloma ni risal, le kakšno skico s svinčnikom morda, zato je njegovo ustvarjanje danes žal relativno slabo dokumentirano. Del umetniške zapuščine je ostal v stanovanju – ateljeju, večinoma pa so bila dela, sploh unikatna in komercialna, pri naročnikih, nekaj se je tudi izgubilo. Za nečimrno samopromocijo nikoli niti ni maral, ga ni zanimalo, tak je pač bil.

Benjamin Pirnat, glasbenik, je zapisal:

»Vse, kar znam danes, razen muzike, sem se učil od njega, že od malih nog. Estetike, potrpljenja, ročnih spretnosti, dostojanstva, pokončne drža, malo cinizma 😊. Bil je res Velik človek, s širino, globino, s svojimi neomajnimi načeli, izjemno inteligenten, iznajdljiv v čisto vsaki situaciji, še pri komponiranju sem dostikrat upošteval njegovo mnenje. Pogrešam ga.«

Hiša na Glavnem trgu 38 je zamenjala lastnike in zaradi temeljite prenove dotrajane stavbe je bil tudi salon z vsemi izdelanimi detajli odstranjen ter uničen. Kulturna dediščina, ki naj bi jo negovali, ohranjali in prezentirali, je bila vržena na odpad. Rešenih je bilo nekaj predmetov, fotografij in gradivo, ki ga v svojih arhivih hranijo Irena Prapótnik, Jerica Smolčnik ter Heda Praprotnik (Andrejeve sestre), Peter Uranc, podpisani in sin Benjamin Pirnat. V spominu puščamo odprta vrata v atelje in ustvarjeni svet, ki ga je zapustil Andrej Štelcer.

Blaž Prapótnik

Maketa trojambornice

Nedokončan globus

Zgodovina SG jazz ansambla

SG jazz ansambel ni imel kronista, ki bi skrbno beležil nastajanje oz. širitev ansambla, njegove nastope na plesih, koncertih, tekmovanjih ipd., zato pričujoči zapis v določenih delih morda ni povsem natančen. Opravili smo ga po spominu nekateri člani, predvsem Pavle Štumberger in Milan Jānuška v juliju 2011, spomin pa po 40 in več letih ponekod zbledi.

Zametek SG (Slovenjgraškega) jazz ansambla je bil *Trio*, ki je pričel vaditi v začetku leta 1958, sestavljali so ga kitarist Pavle Štumberger, kontrabasist Ivan Štumberger in harmonikar Milan Jānuška. Vadili so v kuhinji pri Štumbergerjevih v Meškovi ulici in to predvsem takrat popularne popevke ali šlagerje, kot so jim rekli, nekaj pa je bilo tudi takrat že popularnih Avsenikovih skladb in skladb ameriškega kralja polk Slovence Franka Jankoviča. Prvi, a dober kritik *Tria* je bila Štumbergerjeva mama.

Javno je *Trio* pričel nastopati v jeseni leta 1958 in to ob sobotah v kavarni hotela *Korotan*. Ker je bil Pavle še učenec 4. razreda nižje gimnazije, se zaradi hore legalis zvečer po osmi uri ne bi smel zadrževati izven doma, zato je moral dobiti za igranje v hotelu dovoljenje od ravnatelja šole prof. Staneta Hribernika. Ker je bil ravnatelj velik ljubitelj glasbe, igral je čelo, je imel posluh

Trio: kontrabas – Ivan Štumberger, kitara – Pavle Štumberger, harmonika – Milan Jānuška (v fotoateljehu Franca Hovnika leta 1959)

tudi za tovrstne „prekrške“, pretehtalo pa je tudi dejstvo, da je bil Pavle vseskozi odličen in vzoren učenec; rad je privolil.

Na silvestrovo leta 1958 je *Trio* igral v hotelu

SG jazz ansambel, z leve: Tine Knez – bobni, Aco Ogrin – klavir, Stane Podpečan – klarinet, Pavle Štumberger – kitara, Roman Marin – trobenta, Ivan Štumberger – kontrabas, Polde Krajnc – tenor saksofon, Milan Jānuška – pozavna (foto Božo Metelko v Umetnostni galeriji, 1964; ansambel s klobuki)

Korotan, igranje pa je popestril solist trobentač Darinko Krebel.

Takrat v Slovenj Gradcu ni bilo ansambla, zato so *Trio* domačini hitro sprejeli za svojega, ga radi poslušali in plesali na njegovo glasbo.

Omeniti velja, da so člani *Tria* hodili v nižjo glasbeno šolo v Slovenj Gradcu: Pavle in Ivan na violinski oddelek, Milan pa na harmonikarski, kjer ga je učil spoštovani Jurij Bocak. Pavle in Ivan sta se naučila igranja na kitaro in kontrabas kot samouka.

Ker *Trio* kot zasedba ni omogočal izvajanja zahtevnejših skladb, so se v začetku letu 1959 začeli dogovarjati s prijatelji, ljubitelji zabavne glasbe, za sodelovanje v razširjenem sestavu. Tako so že v istem letu pričeli vaditi in nastopali v zasedbi: Tine Knez bobni in vokal, Pavle kitara, Ivan kontrabas, Viktor Vaupot klavir, Polde Krajnc klarinet in tenor saksofon, Emil Razdevšek Kočevar trobenta (krajši čas zaradi družinskih obveznosti), Milan harmonika ter Majda Šabec Štumberger vokal in bobni, kadar je pel Tine. Vadili so v prostorih takratne 1. osnovne šole (Rotenturn), kar jim je omogočil ravnatelj g. Vižintin, tudi sam violinist in ljubitelj glasbe.

V tej zasedbi, torej sekstet s pevko, so nastopali predvsem na plesnih prireditvah doma in v bližnji okolici; posebnega imena ansambel še ni imel.

To pa še ni bilo tisto, kar so člani želeli. Sanjali so, da bi igrali jazz, predvsem dixieland in swing. Na radiu in z gramofonskih plošč so poslušali dixieland Louisa Armstronga, takrat zelo popularnega *Dutch Swing College Banda*, *Sedem mladih* iz Beograda ter *Ljubljanskega jazz ansambla*, ki jim je bil vzor. Poleg naštetih so zelo uživali v swingu glasbenih filmov o Bennyju Goodmanu, Artieju Shawu, Woodyju Hermanu, Glennu Millerju, Lionelu Hamptonu in Oscarju Petersonu. Posamezniki (Milan, Polde, Tine) so obiskovali jazz koncerte Luisa Armstronga, Duka Ellingtona in drugih v Ljubljani. Tine in Milan sta poslušala 1. festival jazza, ki se je odvijal na Bledu od 15. do 18. septembra 1960. Milanu je ob tej priložnosti ansambel *Sedem mladih* iz Beograda vzel (beri ukradel) originalni notni material za dixieland zasedbo, ki mu ga je poslala mama iz Londona.

Seveda pa za igranje modernega dixielanda še niso imeli pogojev, manjkali so še trobenta, klarinet in pozavna. V tistih časih je bilo malo dobrih in izobraženih instrumentalistov, posebno pozavnistov. Da bi zadrego čim prej rešili, se je Milan odločil, da se bo učil pozavno. Poleti leta 1959 mu jo je oče kupil, nakar se je vpisal v nižjo glasbeno šolo v Slovenj Gradcu; učil ga je takratni ravnatelj šole Miroslav Jarc. Po treh mesecih učenja je Milan z ansamblom že nasto-

Septet, z leve: Milan Jánuška - pozavna, Polde Krajnc - klarinet, Emil Razdevšek - trobenta, Tine Knez - bobni, Pavle Štumberger - kitara, Viktor Vaupot - klavir, Ivan Štumberger - kontrabas, Majda Šabec - vokal (foto Franc Hovnik, 1959)

pil na plesni prireditvi na dvorišču gostilne pri Gajšku (danes *BKS Bank*, Glavni trg 22), kjer so prisotni med drugim lahko poslušali tudi 3 skladbe s pozavno.

V času od marca 1961 do februarja 1962, ko je bil Milan na služenju vojaškega roka v Jastrebarskem na Hrvaškem, je ansambel nastopal kot kvintet s pevkou.

Milan je imel srečo, da se je pri vojakihi lahko vključil v profesionalni vojaški zabavni ansambel kot pozavnist. Kot vojak je v tem ansamblu igral tudi odličn trobentar Ante Munitič, ki je pred tem končal srednjo glasbeno šolo v Splitu. Le-ta je bil Milanu uspešen glasbeni mentor, kar je prispevalo k njegovemu napredku. Kot zanimivost lahko omenimo, da je bil Ante brat znane jugoslovanske operne pevke Gertrude Munitič, katero je zelo rad poslušal, še bolj pa menda gledal predsednik Tito.

Pri vojakihi je Milan prepisal mnogo dobrih aranžmajev za moderno dixieland zasedbo. Po vrnitvi iz *JLA*, februarja 1962, so člani ansambla takoj pristopili k iskanju treh glasbenikov, ki so še manjkali. V nekaj mesecih so sestavili zasedbo, ki so jo poimenovali *SG (Slovenjgraški) jazz ansambel*.

Ritem sekcija:

klavir – Aco Ogrin, zamenjal je Viktorja Vaupota, ki je šel študirat v Ljubljano (Viktor je umrl 5. januarja 2019, Aco pa 23. oktobra 2020);

kitara – Pavle Štumberger (umrl 22. 10. 2011);

kontrabas – Ivan Štumberger (umrl 20. avgusta 2019);

bobni – Tine Knez.

Solisti:

trobenta – Roman Marin (Ravenčan);

tenor saksofon in klarinet – Polde Krajnc;

klarinet – Stane Podpečan

(proti koncu leta 1964);

pozavna – Milan Jánuška, vodja ansambla.

Vokalistka Majda Šabec Štumberger,

ki je zaradi družinskih obveznosti morala prenehati s petjem v ansamblu.

SG jazz ansambel je imel odslej vaje v glasbeni šoli, kar jim je omogočil takratni ravnatelj Jurij Bocak, ki jim je tudi sicer stal ob strani. Bil je glasbeno naprednih idej, saj v večini glasbenih šol takrat niso dovolili, da bi izvajali zabavno in jazz glasbo.

Člani ansambla se radi spominjajo prvih vaj, ko so pričeli igrati skladbe, ki jih je prinesel Milan iz *JLA*. To je bilo tisto, kar so si želeli: originalni dixieland zvok, odlične melodije, ob katerih pa je pri tri- in kasneje štiriglasnem igranju solistov prihajala do izraza harmonija. Le improvizacije, brez katerih pri dixielandu, in sploh pri jazzu, ne gre, so člani naštudirali sami. Pri tem sta članom pomagala Pavle in Milan.

Po nekajmesečnih vajah je ansambel v jeseni leta 1962 naštudiral tri skladbe: *Tiger Rag* in *JA-DA* po notah, ki jih je Milan prinesel iz *JLA*,

SG jazz ansambel, z leve: Tine Knez – bobni, Roman Marin – trobenta, Pavle Štumberger – kitara, Ivan Štumberger – kontrabas, Milan Jánuška – pozavna, Aco Ogrin – klavir, Stane Podpečan – klarinet, Polde Krajnc – tenor saksofon (foto Božo Metelko v Umetnostni galeriji, 1964)

SG jazz ansambel, z leve: Tine Knez - bobni, Stane Podpečan - klarinet, Pavle Štumberger - kitara, Roman Marin - trobenta, Ivan Štumberger - kontrabas, Polde Krajnc - tenor saksofon, Aco Ogrin - klavir, Milan Jánuška - pozavna (foto Božo Metelko v Umetnostni galeriji, 1964)

in *Original Charleston*, ki ga je za ansambel priredil Pavle. S temi skladbami je uspešno nastopil v Mariboru na reviji območnih ansamblov, saj je dosegel 1. mesto. S tem se je uvrstil na državno revijo ansamblov, ki bi morala biti nekje v obmorskem kraju, menda v Zadru, je pa na žalost odpadla zaradi takratne gospodarske krize. Na krizo je opozoril predsednik Tito v svojem znamenitem govoru o „šparanju“ v Splitu leta 1962.

Ansambel je leta 1963 dobil praktična in moderno oblikovana notna stojala iz vezane plošče, ki jim jih je izdelal mizar Bernard Hudolist,

lepo pobarval in napisal *SG jazz ansambel* nanje pa Janez Grabec - srednji; stroške izdelave je iz proračuna poravnala glasbena šola. Nekako v istem času je ansamblu izdelal klobučar Milan Ermenc slamnate klobuke, da so ob nastopih delovali čim bolj „neworleansko“. V tistem času so ansambli zelo skrbeli tudi za svojo zunanjo podobo, kar že dalj časa ni več aktualno.

Proti koncu leta 1964 je Pavle v ansambel povabil še gimnazijskega sošolca, talentiranega klarinetista Staneta Podpečana; Polde je takrat prešel na igranje tenor saksofona. S tem

SG jazz ansambel je 26. 8. 1962 igral na srečanju z državno atletsko reprezentanco na 2. športno-družabnem večeru v dvorani TVD Partizan (danes Kulturni dom) v Slovenj Gradcu.

Nastop SG jazz ansambla na javni TV-oddaji 30. decembra 1967 v Ljubljani (Posnetek je napravil Milan Štumberger s TV ekrana.)

je ansambel dobil moderno dixieland zasedbo, ki je omogočala vsestransko in bogato glasbeno izražanje.

Glasbeno nadarjena družina Štumberger je leta 1965 prispevala ansamblu še dve vokalistki, Zorko in Jelko, in tako je nastal takrat popularen *Vokalni trio* Štumberger z Zorko, Jelko in Pavletom. Zaradi časovnih in drugih omejitev članov ansambla, ki so bili na študiju v Ljubljani ali pa so imeli družinske obveznosti, ansambel ni imel rednih angažmajev. Za nastope so se dogovarjali sproti. Poleg igranj na običajnih plesih,

ki jih je bilo največ v domačem Slovenj Gradcu, pa tudi širše po Sloveniji, enkrat tudi v Avstriji, je ansambel nastopal ob različnih priložnostih, kot so elitni plesi, npr. *Društva inženirjev in tehnikov*, plesni venčki, igral je na družabnem srečanju z državno atletsko reprezentanco, ki ga je organiziral *TVD Partizan*, spremljal je znane pevce na plesnih prireditvah v hotelu *Korotan* (danes *VABO*), in sicer Marjano Deržaj, Majdo Sepe, Nina Robiča in Berto Ambrož. Ansambel je enkrat nastopil v Ljubljani, kjer je igral študentom na takrat znamenitih študentskih plesih.

Nastop pevke Marjane Deržaj s Koroškim Big Bandom, leta 1970, v katerem so igrali tudi člani SG jazz ansambla. (foto Božo Metelko v Umetnostni galeriji)

Igral je na pustnih in silvestrskih prireditvah, npr. v zdravilišču *Dobrna* in *Kristalni dvorani* v Rogaški Slatini. V Rogaško so prišli ljudje iz vse Slovenije, ker so po radiu oglašali, da bo igral *SG jazz ansambel*; požel je veliko pozitivnih kritik in navdušenja gostov. Ansambel je priredil tudi samostojne koncerte, dvakrat pa je nastopil na občinski reviji glasbenih skupin, ki jih je organiziral ravnatelj glasbene šole Jurij Bocak.

30. decembra 1967 je ansambel nastopil na javni TV-oddaji *Slovenski ansamblu tekmujejo*, kjer je med petimi ansambli zasedel 1. mesto. Tu velja omeniti sodelovanje s slovitim jazz glasbenikom, aranžerjem in dirigentom *Big Banda RTV Slovenija* mojstrom Jožetom Privškom. Priredil – aranžiral – jim je tri skladbe, dvakrat pa jih je poslušal na vaji, kjer jih je korigiral in jim svetoval. Zaigrali so skladbe: *China Boy*, *Prva melodija*, ki jo je napisal Milan Jānuška, in *Bye Bye Blues*, ki jo je ob spremljavi ansambla zapel *Vokalni trio Štumberger*. TV-oddajo je vodil znani TV-voditelj Borut Mencinger.

V prvi polovici leta 1968 je ansambel zapustil trobentar Roman Marin in to prav v času, ko so se pripravljali na svoj 2. nastop na *Tekmovanju slovenskih ansamblov*. Člani so bili hendikepirani, saj ustrezne zamenjave v bližini ni bilo. Zadrego so rešili tako, da so trobentarja poiskali v Ljubljani; to je bil Matej Strlič.

Drugi nastop na TV je bil proti koncu leta 1968, natančni datum ni znan. Tudi na tem nasto-

pu je ansambel zaigral tri skladbe, in sicer ponovno *Prvo melodijo* Milana Jānuške, *Lida Rose*, ki jo je aranžiral mojster Jože Privšek, odlično zapel pa *Vokalni trio Štumberger*, in *King Porter Stomp*, ki je bila ena najzahtevnejših skladb, kar jih je igral ansambel. Kako so prišli do originalnega aranžmaja, ni znano. Na tem tekmovanju se je ansambel uvrstil na 2. mesto, pred njimi so bili *Rdeči dečki* iz Maribora z vokalistom Edvinom Fliserjem.

Po tem nastopu je ansambel zaradi študijskih in družinskih obveznosti posameznih članov prenehal z rednim delovanjem. Kasneje je nekaj ad hoc nastopov še bilo, na primer na dveh koncertih *Koroškega Big Banda*, ki ga je vodil Jurij Bocak, trobento je tokrat igral Ravenčan Tonko Oder; večina članov *SG jazz ansambla* je namreč igrala tudi v *Koroškem Big Bandu*. Tako je med pavzo koncerta za intermezzo nastopil *SG jazz ansambel z Vokalnim triom Štumberger*. Drugi koncert *Koroškega Big Banda* je bil 11. februarja 1972, to pa je bil tudi zadnji nastop *SG jazz ansambla*.

V zaključku naj omenimo še dvoje. V času delovanja *SG jazz ansambla* je bilo težko priti do ustreznega notnega materiala. Kot je bilo že omenjeno, so fantje radi poslušali glasbo z različnih takrat dostopnih medijev. Odličnemu glasbenemu posluhu in spominu Pavleta Štumbergerja gre zasluga, da je ansambel igral mnogo takratnih hitov Beatlov, Paula Anke, Toma Jonesa,

SG jazz band med nastopom v Velenju v začetku šestdesetih let dvajsetega stoletja, za bobni Majda Šabec

Nastop Vokalnega tria Štumberger ob spremljavi SG jazz ansambla; trio je nastopil za intermezzo med 2. koncertom Koroškega Big Banda 11. februarja 1972. (foto Božo Metelko v Umetnostni galeriji)

Harryja Belafonteja, Engelberta Humperdincka in drugih, ki jih je Pavle po spominu zapisal in priredil za ansambel. Aranžmaje za ansambel je pisal tudi Milan Jánuška; tako Pavle kot Milan pa sta prispevala aranžmaje tudi za *Koroški Big Band*.

Ker ansambel ni imel rednih angažmajev, so lahko fantje občasno pomagali drugim ansamblom in se jim kasneje pridružili za stalno. Tako je Polde Krajnc pomagal ansamblu *Štirje kovači*, kjer je igral kar 46 let. Tine Knez je od leta 1968 pomagal ansamblu *Fontana 5* v Mariboru. Pavle in Ivan Štumberger pa sta se pridružila ansamblu *Fantje treh dolin*, kjer je Pavle kasneje postal vodja. Polde in Milan sta občasno, predvsem na koncertih, pomagala *Godbi na pihala* v Slovenj Gradcu, ki jo je vodil Marjan Valenti.

Družabnega življenja v času nastajanja in delovanja *SG jazz ansambla* se marsikateri Slovenjgradčan z nostalgijo še vedno rad spominja. Ansambel se je odlikoval po natančnosti igranja poslušljive glasbe za vse okuse in je po svoje zaznamoval tisti čas v Slovenj Gradcu. Ljudje so zelo radi prihajali na plese, mnogi pa so jih prihajali samo poslušat.

Milan se spominja, da je okoli leta 1970 na prvem programu *Radia Slovenija* slišal izvajanje njegove *Prve melodije* v izvedbi *Ljubljanskega jazz ansambla*.

Leta 2017 so fantje, sedaj seveda že priletni možje, po srečnem naključju (s pomočjo Hermine in Franca Šegovca ter Franja Murka), prišli do originalnih avdio posnetkov s prvega in drugega koncerta na *RTV Slovenija*. Škoda le, da iz vsake oddaje manjka po en posnetek.

Naj še zabeležimo, da je v času nastopov *SG jazz ansambla* za ozvočenje volontersko in z

veliko zavzetostjo s svojimi aparaturami skrbel Božo Metelko, ki je napravil tudi nekaj posnetkov ansambla in *Koroškega Big Banda*, kateri so ohranjeni na magnetofonskih trakovih in CD-jih. Kvaliteta le-teh sicer ni najboljša, pač primerna tistemu času, saj ansambel ni imel nikoli toliko denarja, da bi si nabavljal vrhunsko opremo, zato so bili odvisni od Božove dobre volje in iznajdljivosti. Tudi Božo je na žalost že pokojni, umrl je 15. januarja 2008.

Zanimiv je spomin Jelke Štumberger Rošer, ki mi ga je povedala pred kratkim. Spominja se, kako so Pavle, Zorka in Jelka prišli do besedil takrat znanih popevk in se jih naučili. Z radia so na magnetofonski trak posneli popevko, nakar so z večkratnim ponavljanjem in poslušanjem le-te zapisali tekst ali v slovenščini ali angleščini ali italijanščini in celo v španščini, ki je niso niti razumeli.

Spominja se tudi, da sta z Zorko krajši čas pomagali ansamblu *Štirje kovači*. V spominu ima nastop z ansamblom v Ljubljani in vinilno ploščo, na kateri je posnetek dveh pesmi: *Zima je prišla* in *Pod majhnim hrastom*. Posneti bi morali še tretjo pesem, pa je zaradi tehničnih težav, zmanjkalo je elektrike, niso mogli.

Zbral in zapisal s pomočjo Pavleta Štumbergerja v juliju 2011 ter dopolnil s pomočjo ostalih članov ansambla v decembru 2017 in novembru 2020 Milan Jánuška.

*Slovenj Gradec, 16. decembra 2017,
2. oktobra 2020 in 18. novembra 2020*

BERNEKERJEVA NAGRADA

Kulturno društvo Slovenj Gradec

KULTURA

Društvo v svojih nedrjih nosi širok spekter kulturne ustvarjalnosti. Največ je glasbenikov, med njimi pevci, inštrumentalisti, avtorji, poustvarjalci, zajemajo tudi gledališko, literarno, likovno področje ter film, tudi organizacijo festivalov in esperanto. Ustvarjajo ves čas in so kot kopriva, ki nikoli ne pozebe, ne glede na takšne ali drugačne čase, tudi koronske.

Vedno optimistična predsednica pisane 100-glave združbe Katja Kotnik Prosenjak - Catiana je prepričana, da je človeški gon po ustvarjanju neuničljiv, namreč tisti, ki so rojeni za ustvarjanje, bodo vedno našli načine, kako izraziti sebe. V lanskem letu je mnogo članov *Kulturnega društva Slovenj Gradec* zaradi pandemije svoje dejavnosti preselilo na svetovni splet, s skupino *Jazoo*, članico društva, jim je uspelo izvesti živi koncert na gori ob jutranji zori, poimenovan *Land escape - pobeg na deželo: Sončni vhod na Uršlji gori*, Maša Flogie je izpeljala festival animiranega filma *Zebra* in pripravila spletni dogodek *Človekotožje*, v katerem je predstavila ljudi, živeče v tujini, in njihov odnos do domo-

vine, Aleksandar Čaminski s stalno gledališko delavnico *Studio A*, tokrat v sodelovanju s kulturnim društvom *Spunk Gimnazije Slovenj Gradec*, je tik pred premiero predstave *Wolf med zvezdami*, potekal je glasbeno obarvan *Festival mlade literature Urška*, ki ga sicer pripravlja *JSKD*, v njem pa so sodelovali: kot idejna vodja programa Draga Ropič, z glasbeno interpretacijo literature ansambel *Suha južina* ter filmskimi zapisi Tomo Novosel, in še kaj. »Tudi covid nam prinaša nekaj dobrega: čas za ustvarjanje, poglobljeno razumevanje, več pogovorov, kar ustvarjalci zelo potrebujejo,« meni predsednica društva. In tudi v prihodnje bodo opravili cilje, ki si jih bodo zadali.

Društvo so ljudje

V imenu društva se Katja Kotnik Prosenjak zahvaljuje za prejeto *Bernekerjevo nagrado*. »Smo posamezniki in skupine, koščki v mozaiku, ki skupaj sestavljamo del kulturne dejavnosti v bližnji in daljni okolici naše mestne občine,« pravi: »Naši člani so *Vokalna skupina Cantabile*, glasbene skupine *Jazoo*, *Suha južina*, *Cestar blues band*, *Jut*, *Rute* in *Rompompom*, *Ljudske pevke Bršljanke*, instrumentalne skupine *4strings* godalni kvartet,

Jazoo, Uršlja gora (foto arhiv KD SG)

Duo Ofak & Mori, Kitarski orkester, Studio A in gledališka šola, pisateljica Karin Potočnik, idejna vodja *Festivala Urška* Draga Ropič, režiser Tomo Novosel, producentka in ustvarjalca Maša Flogie s festivalom *Zebra*, kantavtorica Alina Hirtl, glasbenik/kitarist Jani Legner, vsestranska glasbena ustvarjalca basist Benjamin Pirnat in klaviaturist Tomaž Pačnik.« Ob ten poudarja, da je pomemben prav vsak posameznik, saj se vsi skupaj trudijo, da v društvu vladajo kreativnost, pozitivna energija, iskrenost in dobri odnosi, kar ima pomen tudi navzven, za okolico, družbo: »Samo predstavljajte si, da nimamo mednarodnega filmskega festivala neodvisnih kratkih filmov *Shots*, da nimamo *Festivala mlade literature Urška*, da na prireditvah v občini ne nastopajo vsi ti naši člani! Resnično vidim, da bi bil brez njih velik manko v našem kulturnem utripu.«

Pomemben je prostor za ustvarjanje

Kulturno društvo neuradno deluje že od druge svetovne vojne dalje (dokumentacija se je izgubila), uradno pa je bilo *Kulturno društvo Slovenj Gradec* ustanovljeno julija 1976. Letos nameravajo s predstavitvijo posameznih skupin obeležiti 45 let delovanja. Svoje prostore imajo v hiši stare komunale, ki jih člani lahko po potrebi uporabljajo. Nekateri člani delujejo še v drugih kulturniških društvih ali pa je njihovo delo tesno prepleteno z delom drugih društev.

Mori & Ofak (foto Nika Hölcl Praper)

Priznanja in nagrade

Nekateri člani so v času delovanja dosegli zavidljive uspehe. Kar 18 jih je dobitnikov *Bernekerjeve plakete* in 9 posameznikov ali skupin dobitnikov *Bernekerjeve nagrade* za dosežke v kulturi. Nazadnje je med člani *Kulturnega društva Slovenj Gradec* *Bernekerjevo nagrado* prejela alter glasbena zasedba *Jazoo*, ki bo letos praznovala 25 neprekinjenih let uspešnega delovanja. Ponašajo se s šestimi albumi svojih avtorskih skladb na zgoščenkah in številnimi nastopi v Sloveniji in tujini.

Ajda Prislan

Festival Zebra: Maša Flogie in Jernej Kovač Myint (foto Nika Hölcl Praper)

BERNEKERJEVE PLAKETE

KULTURA

Dušan Stojanovič

»Kultura nas povezuje, bogati naša življenja, opravičuje različnost naših mnenj, drugačnost dojemanja preteklosti in sedanjosti ter nam daje razloge, da ostajamo kreativni kljub časom, v katerih smo se znašli.«

(Dušan Stojanovič)

Dušan Stojanovič že dve desetletji deluje v ljubiteljskih gledališčih, polovico v gledališkem združenju *Koroški deželni teater*. Med številnimi priznanji, ki jih je prejel na tem področju, izstopa nagrada Čufarjevih dnevov na Jesenicah za najboljšo moško vlogo v predstavi *Terapija*, ki jo je tudi prevedel. Na *Koroškem radiu* kot radijski voditelj pozornost namenja kulturi govora in javnega nastopanja. Je velik poznavalec glasbe.

Svoje delovanje v kulturi v lokalni skupnosti in regiji sprejema kot neke vrste poslanstvo, hkrati pa tudi kot možnost izpolnitve notranjih klicev, ki jim mora posameznik prisluhniti poleg službe, v prostem času, da se počuti izpolnjenega.

»Vesel sem, da mi je dano kulturno ustvarjati v dveh izjemnih, zelo posebnih in dragocenih okoljih, več kot desetletje v *Koroškem deželnem teatru*, katerega ponosen ustanovni član sem, seveda pa že tri desetletja tudi na *Koroškem radiu*, kjer sem bil soudeležen pri vseh najbolj ključnih programskih in organizacijskih spremembah, ki so radio zaznamovale vse od junija 1991, ko sem prvič nastopil kot programski voditelj.«

Dodaja, da je veliko izjemnih ljudi spoznal tudi skozi druge aktivnosti, lokalno in na nacionalnem in mednarodnem področju – že skoraj četrto stoletje namreč deluje na področju slovenograške kulture miru v okviru *Mednarodne organizacije mest glasnikov miru*, kjer kot namestnik generalnega sekretarja skrbi za prepoznavnost in uveljavitev Slovenj Gradca. Omeniti velja tudi ekipo *SiNCRONIA Team*, ki jo je organiziral pred desetletjem in ki se je pomembno uveljavila na področju sinhronizacije animiranih filmov v slovenščino. Vsa leta tudi pomembno prispeva h kakovosti številnih kulturnih prireditev in dogodkov v Slovenj Gradcu.

Dušan Stojanovič, Norci (foto arhiv KDT)

BERNEKERJEVE PLAKETE

Društvo ustvarjalcev D.tajl

Ustvarjalci z različnih področij oblikovanja so se začeli združevati v dizajnerski trgovini *Pop-up* na Glavnem trgu 25, kjer deluje prenovljena galerija in prodajalna z istim imenom kot društvo – *D.tajl* – še danes.

»Prostor je naša kreativna točka, kjer svoja dela razstavljamo in povezujemo v nove zgodbe. Svoje likovno razmišljanje gradimo tudi skozi te medsebojne odnose, kar nas izgrajuje in definira kot posamezne ustvarjalce in kot kreativno skupino, ki postane ob skupnih projektih en organizem,« pripoveduje predsednica društva *D.tajl*, priznana modna oblikovalka mag. Stanka Blatnik, pravzaprav tudi o tem, da so *d.tajlovci* kreativci, ki se nikoli ne ustavijo. Tudi v teh koronačasih ne, še posebej zahtevnih za področje kulture.

Društvo poleg samostojnih letno priredi vsaj 4 dogodke, ki se navezujejo na druge dogodke v mestu. S svojim delovanjem prinašajo svež veter

in mu dajejo vizualno vsebino, posredno pa sooblikujejo njegovo prepoznavnost tudi izven meja občine in regije. V fotografiranje izdelkov vključujejo ambiente in detajle iz mestnega jedra in bližnje okolice. Še posebej je odmevalo praznovanje njihove zadnje, 5. obletnice, s predhodno atraktivno modno revijo v mestnem jedru, na kateri so predstavili kolekcijo unikatnih izdelkov, oblačil in dodatkov, posvečenih spominu na Karla Pečka. Ulična fotografska razstava *Modri rek'lc* še vedno stoji na Glavnem trgu.

Društvo deluje po načelu združevanja lokalnih ustvarjalcev in umetnikov, ki svoj navdih črpajo v neposredni okolici. Zdaj pripravljajo novo pomladno kolekcijo: »Predstavitve novosti načrtujemo v začetku marca, ko po res dolgem predahu ponovno zaganjamo delovanje naše konceptualne trgovine in storitev,« še pojasnjuje Stanka Blatnik.

Društvo ustvarjalcev *D.tajl* (foto Tomaž Žvikart)

BERNEKERJEVE PLAKETE

KULTURA

Vivijana Rogina

Diplomirana violinistka in podiplomska magistrska študentka *Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani*, kateri je *Akademija* v letu 2020 podelila študentsko *Prešernovo nagrado za izjemne interpretacijske izvajalske dosežke, je odraščala v glasbeni družini in je tako že od malega vpeta v ustvarjalno kulturno okolje. »Pri nas doma smo otroci peli in igrali že, ko smo le komaj govorili,« se spominja.*

Vivijana že vrsto let s številnimi samostojnimi nastopi ali koncerti z družinskim godalnim kvartetom *4strings* prispeva h kakovostnemu kulturnemu utripu v svojem domačem mestu. Glasbeno se izobražuje od petega leta dalje.

»Pri šolanju se delo ne ustavi, šolanje postavi le trdne temelje. Ustvariti je treba lasten odnos med inštrumentom, telesom in glavo. Te vezi so unikatne, vselej razvijajoče se in jih je treba vedno znova graditi. K temu spada razvijanje profesionalnosti v smislu soočanja s pritiski, pri-

čakovanji občinstva in vztrajnosti dela v oteženih razmerah.«

Diplomski študij violine je zaključila pri prof. Vasiliju Meljnikovu, s katerim prireja uspešne recitale klasične glasbe. Prav posebni so njeni nastopi v tujini. »Zanimivo je spoznavati, kako ljudje na različnih delih sveta dojemajo glasbo. Vsako občinstvo ti odstre nove perspektive, uči prilagodljivosti in povezovanja navkljub različnosti.«

Redno je usvajala najvišja priznanja na domačih in mednarodnih tekmovanjih, prejela je naziv absolutne zmagovalke na tekmovanju *Antonio Salieri* v Legnanu. Kot solistka z orkestri je nastopila petkrat. Opravila je avdicijo za solistične koncerte s profesionalnimi orkestri in na podlagi te v *Slovenski filharmoniji* izvedla *Mendelssohnov violinski koncert s Simfoničnim orkestrom RTV Slovenija*.

Vivijanine sanje so, da si bo v tem letu lahko privoščila svoje glasbilo: »Lasten inštrument predstavlja zame nekaj najdragocenejšega, del mene, ki mi sedaj manjka.«

Ajda Prislan

Vivijana Rogina (foto Jure Horvat)

Cerdonis z malo gotico tudi danes

Slovenjgraška založniška hiša Cerdonis je v času tik pred koronakrizo izdala pesniško zbirko Katje Kočevar *Ob kavi*, ki jo je še uspela predstaviti, potem pa se je življenje ustavilo. V tej knjigi je bila prvič uporabljena ena od unikatnih renesančnih tipografij slovenjgraškega svobodnega umetnika Andreja Štelcerja - Foxa (1948–2010), čigar ustvarjalno delo obširneje predstavljamo v tej številki Odsevanj (stran 54).

Letos je Cerdonis v sodelovanju s firmo Epigraf izdal leposlovno knjigo Blaža Prapótnika *Med sončne kroge sedem*, ki kot žanrski hibrid (sedem duetov) prinaša zgodbe v dialogu s poezijo, pesmi so oblikovno kontrastno postavljene nasproti zgodbam, hkrati pa emotivno in vsebinsko popeljejo bralca v ris pripovedi.

Spremno besedo z naslovom *Resnica iz drobtin* je napisal dr. Zoran Pevec, pesnik, član Društva slovenskih pisateljev.

Navajamo krajši citat iz spremne besede:

Resnica teh zgodb je sicer sestavljena iz drobtin, ki pa na koncu puščajo sled, znotraj katere se nahaja marsikatero sebstveno, a tudi aktualno družbeno aktivistično razmišljanje, vredno vsakega premisleka in izrazito intenzivnega ter literarno empatičnega/bralce/bralca. Zato se v njih sončevi krogi ne odbijajo le v steklenih pročeljih nasprotnih stavb, temveč so zasidrani globoko v nas samih, kot zgoščena, formalno semantično uglašena stvarno estetsko presvetljena književna pripoved.

Avtorja Prapótnika poznamo po samizdatih in dveh pesniških zbirkah *Pegaz prebija zvočni zid* (spremna beseda Ciril Zlobec), *V redu kaos* (spremni besedi Milan Vincetič in Marjan Pungartnik) ter zbirki songov *Blažev žegen*, ki jih z istoimenskim šansonskim bendom, kjer igra bas kitaro, tudi izvaja. Kot celostni avtor, grafični oblikovalec in urednik, je knjigo sam zasnoval in tudi oblikoval ter uredil; sliko za naslovnico je prispeval akademski slikar Stanislav Makuc, okrasna akcidenčna tipografija – gotica – pa je iz umetniške zapuščine Andreja Štelcerja - Foxa, v čigar ateljeju je Blaž v prejšnjem tisočletju pridobil prve lekcije iz uporabne grafike. Iz virov

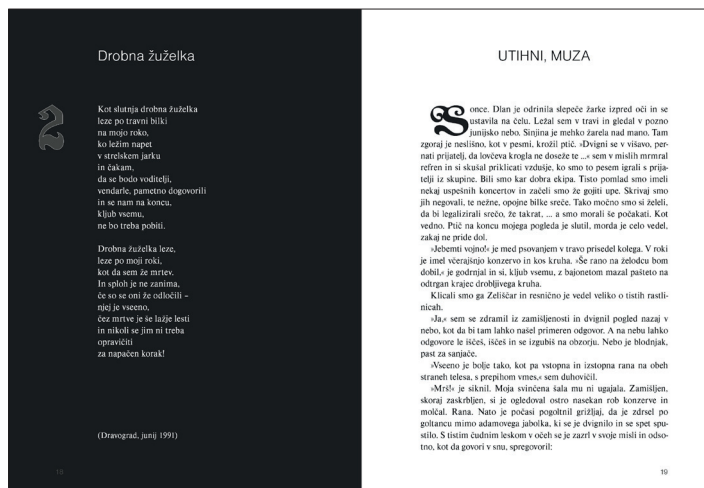
je razvidno, da je naš prvi tiskar, srednjeveški Matevž Cerdonis, po katerem je poimenovana založba, v svoji manufakturi tiskal samo z eno vrsto pisave in to z malo gotico. To pa je isti tip pisave, ki je za inicialke uporabljena tudi v novi knjigi Založbe Cerdonis in se tako simbolično ter tipografsko navezuje na renesančne čase našega pionirja tiska.

Vsebina nove knjige je tematsko pestra, zajema tako delavsko, vojno, religiozno, literarno, založniško, politično in teroristično kot osebno tematiko, vse pa povezuje kanček ironije in rock glasba. Ni naključje, da je pisec za uvodni epigraf, torej moto knjige, izbral pomenljiv citat frontmana skupine Motörhead Lemmyja

Zlno dni. 14. 8. 7.
Cerdonis, 1487

Anno dni. 1998.
Fox, 20. stoletje

KULTURA

Kilmistra: »Zdi se, da naš krasni novi svet postaja manj strpen, duhoven in izobražen kot je bil kdajkoli, ko sem bil mlad.«

Objavljamo krajši odlomek iz zadnje zgodbe *Samotni rob konca*, ki je poleg prve morda še najbolj glasbeno obarvana:

Samo kadar dodaš veličastni glasbi svoj odtenek, veš, da sodeluješ in bogatiš veliko improvizacijo. Začutiš, da sodeluješ v tem jam sessionu življenja. Včasih res narediš napako, zgrešiš akord, padeš iz ritma, ne ujameš prehoda ... A komu mar, vse to je vaja.

Knjiga ima format 155 x 205 mm, obsega 70 strani in je izdelana v mehki vezavi z barvno platnico. Prvi natis, po sistemu tisk na zahtevo, je izšel v simbolični nakladi 55 izvodov, kar je povezano z avtorjevim prepričanjem, da mora biti pisatelj dovolj zrel in izkušen za tehtno prozo, nekaj malega pri tem gotovo igrajo tudi leta, tako leta zorenja, kot kronološka.

Založba Cerdonis in Epigraf, ki knjigo tržita po ceni 20 evrov, vabita k nakupu in branju.

(Povzeto iz informacij založbe, Večera ter intervjujev v Novicah in na Koroškem radiu.)

Mestna občina Slovenj Gradec

OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC

Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec
tel.: +386 (0)2 881 24 60 / fax: +386 (0)2 881 24 61
e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

SHOTS
FILMSKI FESTIVAL

5.-7. AVGUST

31. JULIJ - 1. AVGUST

cerdonis

Z A L O Ž B A

STARI TRG 278, SLOVENJ GRADEC

02 88 56 702, 041 627 496

info@cerdonis.si

www.cerdonis.si • info@cerdonis.si

ODSEVANJA – revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec, revija izhaja s finančno pomočjo Mestne občine Slovenj Gradec in JSKD

Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni in odgovorni urednik), Blaž Prapótnik (izvršni in tehnični urednik), Marko Košan (likovna umetnost), Maja Martinc in Tatjana Knapp

Izdajateljski svet: Blaž Prapótnik, Andrej Makuc, Niko R. Kolar, Jože Potočnik, Jani Rifel, Martina Šisernik in Ivan Karner; nadzorni odbor: Franjo Murko (predsednik), članici Andreja Gologranc in Draga Ropič

Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Ivan Karner in Marijana Vončina

Lektoriranje: Nina Vožič Makuc

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec

Fotografije: Nika Hölbl Praper, Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek, stalni sodelavci in arhiv Odsevanj

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s.p., tel.: 041 512 758, info@epigraf.si

Distribucija: Cerdonis, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Produkcija: Epigraf

Naklada: 400 izvodov, april 2021 **Cena:** 7 EUR

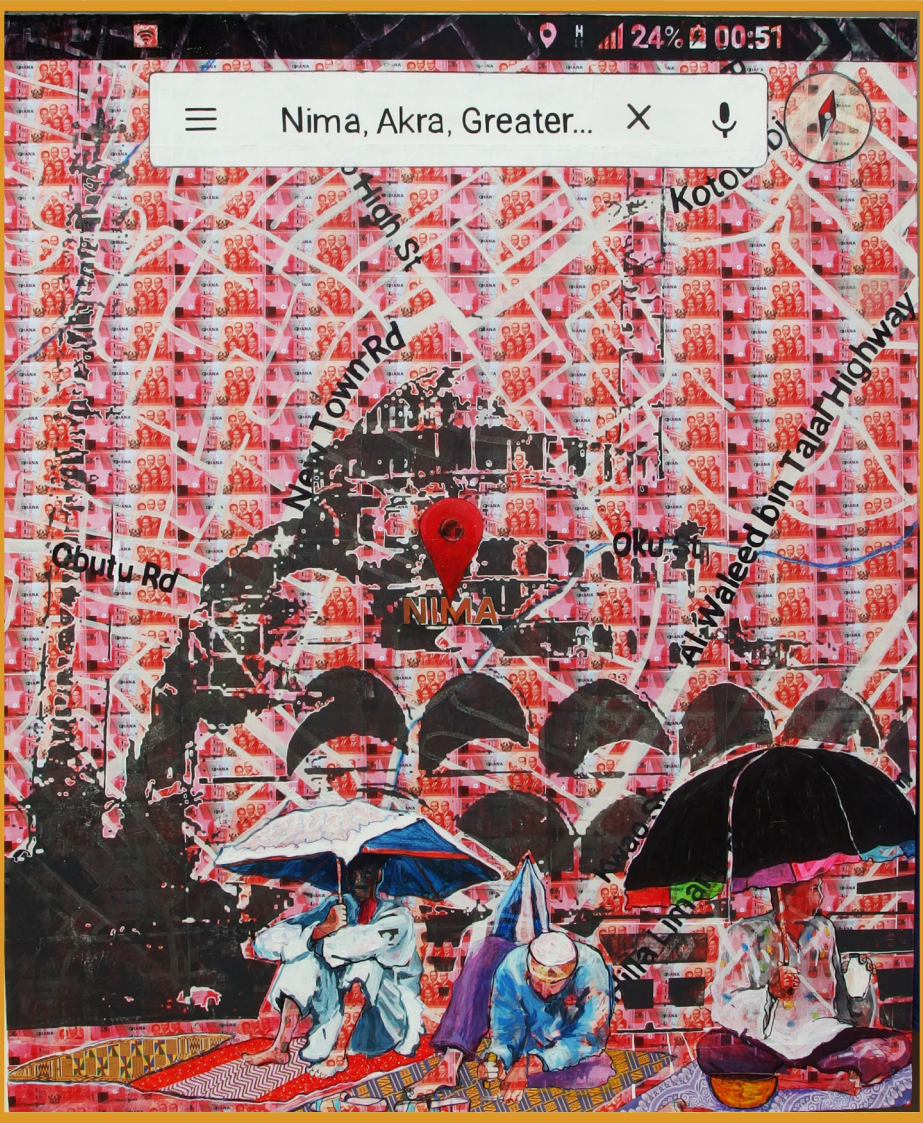
NA PLATNICAH

Zadnja stran:
Tjaša Rener,
Nima,
2017,
mešana tehnika,
140 x 170 cm

Tjaša Rener, *Spomini*, 2011, akril in sitotisk na platno, 130 x 150 cm

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, prevsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

☰ Nima, Akra, Greater... X 🔊

ISSN 0351-3661

9770351366001